

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLER İLE NORMAL
GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN SOSYAL DESTEK
ALGILARI İLE EVLİLİK DOYUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

TEZİ YAZAN

Cennet Tansu TÜRKER

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kahraman KIRAL

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Soner ÇAKMAK (Çukurova Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Çağrı UTKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / NİSAN 2024

ONAY SAYFASI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

2022011034 numaralı öğrencimiz olan **Cennet Tansu TÜRKER** tarafından hazırlanan **“Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ile Evlilik Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”** başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oybirliği ile** Psikoloji Ana Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. İçi Tez Danışmanı– Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Kahraman KIRAL

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. Dışı – Jüri Üyesi: Doç. Dr. Soner ÇAKMAK
(Çukurova Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. İçi – Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Çağrı UTKAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

19 /04 /2024

Prof. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Aileme...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

19/04/2024

Cennet Tansu TÜRKER

TEŞEKKÜR

Öncelikle araştırmama katılarak gerçekleşmesini sağlayan en başta kurum müdürüme ve tüm ebeveynlere çok teşekkür ederim. Çalışma sürecim boyunca akademik katkısıyla, yol göstericiliğiyle, katkıda bulunan değerli hocam danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kahraman KIRAL'a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen bugünlere gelmemde en çok emeği geçen bana olan güvenleri, inançları, sabırları ve sonsuz destekleri için canım annem Dudu DOĞRU ve canım babam Mehmet DOĞRU'ya sonsuz teşekkürler. İyi ki varsınız.

Varlığını her zaman hissettiğim ikinci ailem babam Orhan TÜRKER'e annem Havana TÜRKER'e kardeşlerim Öznur TÜRKER ve Eren TÜRKER'e çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

Hayatıma girdiği andan itibaren varlığını her zaman hissettiğim, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen tez sürecimin tamamlanmasındaki inancı ve sabrı için değerli hayat arkadaşım kıymetlim Oğuzhan TÜRKER'e sonsuz teşekkür ederim. İyi ki varsın.

ÖZ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLER İLE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN SOSYAL DESTEK ALGILARI İLE EVLİLİK DOYUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Cennet Tansu TÜRKER

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kahraman KIRAL

Nisan 2024, 116 sayfa

Bu çalışmada zihinsel ve bedensel engeli bulunan çocuğa ve ebeveynlerin yaşamış olduğu sıkıntılarının daha iyi anlaşılmasına önem verilmiştir. Yapılan bu çalışmanın özel gereksinim ihtiyacı duyan çocuklara ve ebeveynlerine destek olacağı düşünülmüştür. Özel gereksinimli çocuk ve ebeveynlerinin anlaşılmasına yardımcı olacağı hedeflenmektedir. Bundan dolayı zihinsel engelli veya bedensel engelli çocuğa sahip olan anne babaların ve zihinsel engeli olan çocuğun mutlu bir hayat sürdürebilmesi açısından önemli görülmüştür. Evlilik doyumu, “*kişinin kendi evlilik ilişkisindeki ihtiyaçlarını giderme düzeyine ilişkin düşünce*” şeklinde ifade edilmektedir. Evlilik doyumu, fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynler için önem arz etmektedir. Bu çalışmanın özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ile evlilik doyumları arasındaki farkın incelenmesidir. Bu çalışmaya 163 kadın, 93 erkek katılım sağlamıştır. Araştırmanın örneklemi 118 normal gelişim gösteren çocuğun ebeveyni ile 138 özel gereksinimli çocuğun ebeveyni olmak üzere toplamda 256 kişiden oluşmaktadır. Özel gereksinimli çocuğu olanlarda 44 kişinin zihinsel, 48 kişinin fiziksel ve 46 kişinin ise otizm tanılı çocuğu vardır. Katılımcıların mesleklerine, gelir düzeylerine, çocuk sayılarına, evlilik sürelerine göre EDÖ (Evlilik Doyum Ölçeği) ve ÇBASDÖ (Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği) puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği belirlenirken cinsiyete, yaşa, eğitim durumuna, çocuğa ve çocuklarının tanısına göre ise anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Bununla birlikte EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Bu çalışma, toplumun refahı için önemli olan aile ve evlilik kurumunu

desteklemektedir. Evliliklerin ve ebeveynlerin işlevlerini artırmayı amaç edinmiştir. Zihinsel veya fiziksel engelli çocuğu olan ebeveynlerin hayat döngülerinin ayrı aşamalardaki değişimlerini, hayattaki olaylarını ve gelişimlerini değerlendirerek, söz konusu işlevlerin kişilerin evlilik mutluluğuna olan etkisini araştırmaktadır. Bu çalışma, zihinsel veya fiziksel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin evlilik doyumlarına benzer çalışmalara yarar sağlamayı amaç edinmiştir.

Anahtar kelimeler: Zihinsel Engelli, Fiziksel Engelli, Sosyal Destek, Ebeveyn

ABSTRACT**THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL SUPPORT PERCEPTIONS
AND MARITAL SATISFACTION OF PARENTS OF CHILDREN WITH
SPECIAL NEEDS AND PARENTS OF CHILDREN WITH NORMAL
DEVELOPMENT****Cennet Tansu TÜRKER****Master Thesis, Department of Psychology****Adviser: Dr. Kahraman KIRAL****April 2024, 116 pages**

In this study, importance was given to better understanding the problems experienced by children with mental and physical disabilities and their parents. It is thought that this study will support children with special needs and their parents. It is aimed to help understand children with special needs and their parents. Therefore, it is considered important for parents who have children with mental disabilities or physical disabilities and children with mental disabilities to lead a happy life. Marital satisfaction is defined as “the opinion about the level of satisfaction of one's needs in one's marital relationship”. Marital satisfaction is important for parents with physical or mental children. The aim of this study is to examine the relationship between the perceptions of social support and marital satisfaction of parents of children with special needs and parents of children with normal development. 163 women and 93 men participated in this study. The sample of the study consisted of 118 parents of children with normal development and 138 parents of children with special needs, totaling 256 people. Among those with children with special needs, 44 had children with intellectual disabilities, 48 had children with physical disabilities and 46 had children diagnosed with autism. While it was determined that the participants MSS (Marital Satisfaction Scale) and MPSSS (Multidimensional Perceived Social Support Scale) scores did not show statistically significant differences according to their professions, income levels, number of children, and duration of marriage, there were significant differences according to gender, age, educational status, child and their children's diagnosis has been determined. However, it was determined that there was no significant relationship between MSS and MPSSS scores. This study supports the institution of family and

marriage, which is important for the welfare of society. It aims to increase the functions of marriages and parents. By evaluating the changes, life events and developments of parents with mentally or physically disabled children at different stages of their life cycles, it investigates the effect of these functions on marital happiness. This study aims to benefit similar studies on marital satisfaction of parents with mentally or physically disabled children.

Keywords: Mental Disability, Physical Disability, Social Support, Parent

ÖN SÖZ

Özel gereksinimli bireyler günlük yaşamlarını daha iyi sürdürebilmeleri için bilişsel, sosyal, duygusal ve dil gelişim alanlarında düzenli eğitimle ebeveynlerin de destekleriyle gelişim göstermeye çalışan kişiler olarak bilinmektedirler. Özel gereksinimli çocuğa sahipse bir aile ebeveynlerin yaşamını doğrudan etkiler. Yaşamları boyunca kısmen veya tamamen ebeveynlerine bağımlı kalabilen özel gereksinimli çocukların bakımı ve eğitiminin sorumluluğunu ebeveynler üstlenmektedir. Dolayısıyla da ebeveynlerin kendilerine, çevrelerine ve kişilerarası ilişkilerine yeterli zaman ayıramamalarına neden olabilmektedir. Çocuğun özel durumunu kabullenmeyen ebeveyn çocuğun tanısından dolayı kendini suçlamaya başlar ve kabullenmek istemez. Bu durum ebeveynlerin ilişkilerine yeteri kadar zaman ayıramamalarına ve eşlerin birbirinden uzaklaşıp kendilerini yalnız hissetmelerine neden olur.

Özel gereksinimli çocukların ebeveynleriyle yapılan çalışmaların biraz daha sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda bakıldığında, çalışma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ile evlilik doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Nisan, 2024

İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
ÖN SÖZ.....	x
KISALTMALAR.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv
EKLER LİSTESİ	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırma Problemi ve Gerekçesi	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sayıtlar.....	4
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Tanımlar.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

2.KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Zihinsel Engel.....	6
2.1.1. Zihinsel Engelliliğin Nedenleri	7
2.1.2. Zihinsel Engellilik Gelişim Özellikleri.....	9
2.1.2.1. Dil Gelişim Özellikleri	11

2.1.2.2. Bilişsel Gelişim Özellikleri	12
2.1.2.3. Sosyal Duygusal Gelişim Özellikleri.....	13
2.1.3. Zihinsel Engelliliğin Sınıflandırılması	14
2.2. Otizm Spektrum Bozukluğu	17
2.2.1. Otizm Spektrum Bozukluğa Neden Olan Faktörler	18
2.2.2. Otizmlı Çocukların Gelişim Özellikleri.....	20
2.2.2.1. Sosyal İletişimde ve Etkileşimde Bozukluk	20
2.2.2.2. Tekrarlayıcı İlgiler ve Davranışlar.....	21
2.2.2.3. Bilişsel Özellikler	21
2.3. Fiziksel Engellilik.....	21
2.3.1. Fiziksel Engelliliğin Nedenleri	22
2.3.2. Fiziksel Engeli Olan Bireylerin Özellikleri	23
2.4. Özel Gereksinimli Çocuk ve Ebeveyn.....	24
2.4.1. Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Aile Yüğü	25
2.4.2. Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Yaşam Yönelimi.....	29
2.5. Sosyal Destek.....	31
2.5.1. Sosyal Desteğin Etkileri	34
2.5.2. Sosyal Desteğe Teorik Bakış	35
2.5.2.1. Cohen ve Wills Sosyal Destek Türleri.....	35
2.5.2.2. Cohen ve Wills Sosyal Destek Modelleri.....	35
2.5.2.3. Berrera Sosyal Destek Kavramı Kategorileri	35
2.6. Evlilik Doyumu	37
2.6.1. Evlilik Doyumunu Açıklayan Kuramlar.....	38
2.6.1.1. Yükleme Kuramı	35
2.6.1.2. Bağlanma Kuramı.....	35
2.6.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	40

2.6.1.4. Kişiler Arası İletişime Bağlı Sosyal Biliş Kuramı.....	40
2.6.1.5. Romantik Aşk Kuramı.....	41
2.6.1.6. Yatırım Kuramı.....	42
2.6.2. Evlilik Doyumunu Etkileyen Faktörler	43
2.7. Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar	44
2.7.1. Fiziksel Yetersizlik ve İlgili Araştırmalar	44
2.7.2. Zihinsel Yetersizlik ve İlgili Araştırmalar.....	48
2.7.3. Evlilik Doyumu ve İlgili Araştırmalar.....	51
2.7.4. Sosyal Destek ve İlgili Araştırmalar.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM.....	56
3.1. Araştırmanın Modeli.....	56
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	57
3.3. Veri Toplama Araçları.....	57
3.3.1. Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ).....	57
3.3.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ).....	58
3.4. Verilerin Analizi	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR	60
4.1. Demografik Bilgilere Ait Bulgular	60
4.2. EDÖ ve ÇBASDÖ'ye Ait Bulgular	61
5.TARTIŞMA ve YORUM	68
6.SONUÇ	72
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	91

KISALTMALAR

AAIDD	: Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Derneği (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities)
ÇBASDÖ	: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği
DS	: Down Sendromlu
EDÖ	: Evlilik Doyum Ölçeği
FSIQ	: Full Scale Intelligence Quotient (Tam Ölçekli Zeka Katsayısı)
IQ	: Intelligence Quotient (Zeka Katsayısı)
OSB	: Otizm Spektrum Bozukluk
TGG	: Tipik Gelişim Gösteren
Vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve diğerleri

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Zihinsel Engel Durumunun Eğitsel Gruplandırılması.....	16
Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Güvenirlik İstatistikleri	59
Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Normallik Analizi Değerleri	59
Tablo 4. Katılımcıların Kişisel Bilgilerinin Dağılımı.....	60
Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	61
Tablo 6. Katılımcıların Yaşlarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	62
Tablo 7. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	62
Tablo 8. Katılımcıların Mesleklerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	63
Tablo 9. Katılımcıların Gelir Düzeylerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	64
Tablo 10. Katılımcıların Çocuk Sayılarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	64
Tablo 11. Katılımcıların Evlilik Sürelerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	65
Tablo 12. Katılımcıların Çocuklarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	65
Tablo 13. Katılımcıların Çocuklarının Tanısına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması	66
Tablo 14. Katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ Puanları Arasındaki İlişki	66

EKLER LİSTESİ

EK A. Tez Etik Kurul Onay Formu.....	91
EK B. Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	93
EK C. Ölçek Formu.....	94
EK D. Kişisel Bilgi Formu.....	95
EK E. Evlilik Doyum Ölçeği.....	96
EK F. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....	97
EK G. Çağ Üniversitesi SOBE Tez Etik İzin Yazısı.....	99
EK H. Çağ Üniversitesi Rektörlüğü Tez Etik İzin İstek Formu.....	100

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1.Araştırma Problemi ve Gerekçesi

Evlilik, iki kişinin evlenme kararıyla meydana getirdiği birliktelik olarak ifade edilebilir. Genellikle çocuk sahibi olmayı, çocuklara statü kazandırmayı ve çeşitli ekonomik, sosyal, fiziksel, psikolojik ve kültürel amaçları hedefleyen anlaşma, evlilik olarak tanımlanmaktadır. Ancak, evlilik aşamasındaki faktörlere bağlı olarak, kişilerin üstlenmiş oldukları sorumluluk ve roller nedeniyle bazı zamanlarda çiftler arasında problemler ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu problemler, kişilerin yaşam doyumunu ve evlilikten aldıkları doyum olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Evlilik sayesinde alınmış olan doyum, evliliğin kalitesini belirlemektedir. Bu kapsamda, evlilik doyumunun ebeveyn yaşantısında ve evliliğin sürdürülmesinde oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür (Sokolski & Hendrick, 1999).

Bu çalışmada özel bakıma ihtiyaç duyan çocukların ebeveynleri ve normal bir şekilde gelişim göstermekte olan çocukların ebeveynleri arasında bulunan sosyal destek algısı ve evlilik doyumları konusundaki ilişkinin incelenmesi konu edinilmiştir. Bu bağlamda çalışma içerisinde zihinsel engellilik, bunun ölçütleri, yaygınlığı, zihinsel engelliğinin nedenleri ve unsurları, zihinsel engelliğin gelişim özellikleri ve sınıflandırılmasına yer verilmiştir. Bununla birlikte otizm spektrum bozukluğu, yaygınlığı, otizme neden olan faktörler, otizmlili çocukların gelişim özellikleri üzerinde durulmuştur. Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynin üzerindeki yük ve ebeveynin yaşam yöneliminin nasıl olduğu konu edilmiştir. Ayrıca fiziksel engelli olan bir bireyin özellikleri ve fiziksel engelliliğin nedenlerine değinilmiştir. Sosyal destek kavramı, bunun üzerindeki etkileri ve sosyal destek üzerinde düşünülen teorik bakışlar ele alınmıştır. Bununla birlikte evlilik doyumuna, evlilik doyumunu açıklayan kuramlara ve evlilik doyumunu etkileyen faktörlere yer verilmiştir.

Zihinsel yetersizlik; büyüme zamanı içinde genel zihinsel faktörlerde önemli seviyede normalaltı, bunun yanında uyumsal eylemlerde yeterli olmayan gösterme hali olarak tanımlanmıştır. Çalışma içerisinde, zihinsel engelliliğin nedenleri, gelişim özellikleri ve sınıflandırılmaları bulunmakta ve söz konusu hususlar aktarılmaktadır (Yılmaz & Ayçe, 2020).

Otizm, yaşam boyu süren, dil, sosyalleşme ve gelişim alanlarını etkisinde bırakan bir davranış olarak anılmakta ve bu durum “*Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)*” olarak ifade edilmektedir. Otizm şüphesi bireyden bireye farklılık göstermektedir. Otizm belirtileri sıklıkla çocukluğun erken dönemlerinde görülmekte ve bu belirtilerin etkileri ömür boyu sürerek kişilerin sosyal etkileşim ve iletişimini olumsuz etkilemektedir (Kuder & Accardo, 2018). Çalışma içerisinde OSB’ye neden olan faktörler ve OSB tanısı konulan yetişkin veya çocukların özelliklerine yer verilmektedir.

Fiziksel yetersizlik doğumdan önce, doğum sırasında veya doğum sonrasında bir sebebe göre meydana gelen ve tüm işlemlere karşı sinir, kas ve iskelet sisteminde ortaya çıkan bozukluklar olarak ifade edilmektedir (Öztürk, 2006). Fiziksel engelliğin nedenleri ve fiziksel engeli olan bireylerin özellikleri çalışmanın içerisinde yer almaktadır.

Sosyal destek ifadesi, stres ya da sıkıntı yaşayan bireye, eş, ebeveyn üyeleri, arkadaşlar gibi yakın sosyal çevresinde bulunan bireyler tarafından verilmiş olan etik ve somut yardımları ifade etmektedir. Sosyal destek kişinin yaşamı boyunca temel bir gerekliliği olmaktadır. Sosyal destek bireyler arası bağlantıları kapsamakta ve dahil olma duygusunu güçlendirmektedir. Sosyal desteğin etkileri ve teorik bakışları bulunmakta ve bu hususlar çalışma içerisinde yer almaktadır (Sorias, 1989).

Evlilik, çiftlerin bir araya gelerek karşılıklı iletişim aşamasına geçtikleri, kendileri ile sahip olabilecekleri çocuklar arasında haklar ve yükümlülükler içeren, yasalar ve kanunlar ile düzenlenen bir birliktelik olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu aşama boyunca, çiftlerin düşünceleri, gereksinimleri ve beklentileri birbirleriyle etkileşime girmekte ve farklılıklar yaşanmaktadır. Bahsi geçen farklılıklara göre, çatışma ya da uyum durumları ortaya çıkmaktadır. Evli çiftler arasındaki bu hareketlilik neticesinde ise “*evlilik doymu*” kavramı meydana gelmektedir. Genel olarak, evlilik doymu, çiftlerin ilişkilerindeki mutluluğu, memnuniyeti ve uyumu ifade etmektedir (Ümmet, 2017). Evlilik doymu çiftler arasında farklılıklara sebep olmaktadır. Söz konusu durumdan dolayı evlilik doymunda fayda ve haz ön planda olmaktadır. Alınan fayda ve haz ne kadar fazla olursa evlilik doymu o kadar sağlıklı ve mutlu olmaktadır. Evlilik doymunu açıklayan kuramlar ve evlilik doymunu etkileyen faktörler (maddi durum, cinsellik, kültürel farklılıklar, eğitim seviyesi ve çiftlerin arasındaki iletişim) çalışmanın içerisinde anlatılmaktadır.

Kişilerin hayat döngüsü içerisindeki rolleri ve ilişkileri evlilik düşüncelerine doğrudan etki etmektedir. Bundan dolayı yapılan çalışma ile özel bakıma ihtiyaç duyan çocukların ebeveynleri ve normal bir şekilde gelişim göstermekte olan çocukların ebeveynleri arasında bulunan sosyal destek algısı ve evlilik doyumları hususundaki ilişki incelenmiştir. Bu konuda yapılan incelemeler, evlilikte kişiler arasındaki dinamikleri anlamaya, evlilikteki tatmin ve mutluluğun nelerden etkilendiğini görmeye yardımcı olacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Özel bakıma gereksinim duyan zihinsel ya da fiziksel engelli çocukların ebeveynleri ve sağlıklı bir biçimde gelişim göstermekte olan çocukların ebeveynleri arasında bulunan sosyal destek algısı ve evlilik doyumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın sonuçlarının literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

Araştırmanın alt amaçları aşağıda yer almaktadır:

- a) Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlerin sosyal destek algı düzeyleri arasındaki farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır.
- b) Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlerin evlilik doyum düzeyleri arasındaki farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır.
- c) Normal gelişim gösteren çocuklar ve özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumları ve algılanan sosyal destekleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada ele alınan sorular şunlardır:

Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlerin sosyal destek algı düzeyleri nasıldır?

Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlerin evlilik doyum düzeyleri nasıldır?

Normal gelişim gösteren çocuklar ve özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumları ve algılanan sosyal destekleri arasında ilişki var mıdır?

Araştırmanın hipotezleri ise şunlardır:

H1: Normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ) puanları anlamlı farklılık göstermektedir

H2: Normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) puanları anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin çocuklarının tanısına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanları anlamlı farklılık göstermektedir.

H4: Ebeveynlerin EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın sonucunda özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin sosyal destek algıları ve evlilik doyumlarının normal gelişim gösteren çocuklu ebeveynlere kıyasla ne ölçüde farklılaştığı ortaya çıkarılacaktır. Çalışma sonucuna göre, zihinsel ya da fiziksel engelli çocuklara sahip olan ebeveynlerin yükünü azaltmak, bu bireyleri sosyal hayata dahil etmek, ebeveynlerin sosyal, ekonomik, psikolojik anlamda hayatlarını kolaylaştırmak adına sosyal destekler yapılması önemli görülmektedir. Ebeveynde sosyal ve psikolojik alandaki yetersizlik ve yeterlilikler, hayat kalitesi terimiyle ifade edilebileceğinden yapılan bu çalışmanın bu alana yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ebeveynlerin hayat kalitesine yönelik tespitlerin özel eğitim kurumlarına yararlı olacağı düşünülmektedir. Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlere dair yerel hizmetlerde program geliştirme ve planlama faaliyetlerine örnek bir model olması beklenmektedir. Yapılan bu çalışmanın ilerleyen zamanda yapılacak çalışmalara, kuramsal yönden yararlı olması istenmekte ve uygulayıcı bireylere veya kurumlara ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Araştırmaya katılan kişilerin doğru verileri elde etmek için uygun bireyler olduğu varsayılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin ölçeğe objektif ve samimi bir şekilde cevap verdiği varsayılmıştır. Ayrıca araştırma sürecinde kullanılan ölçeklerin, istenen değişkenleri sağlıklı bir şekilde ölçtüğü, katılımcılardan oluşan örneklem grubunun evreni sağlıklı bir şekilde yansıttığı ve katılımcıların verdiği yanıtların doğru ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma Mersin'in Erdemli ilçesinde bulunan Özel Eğitim kurumlarındaki çocukların ebeveynleriyle ve Erdemlide bulunan Rehabilitasyon Merkezlerinde özel ders alan normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleriyle yapılmıştır. Çocukların sadece tek ebeveyni ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemi 118 normal gelişim gösteren çocuğun ebeveyni ile 138 özel gereksinimli çocuğun ebeveyni olmak üzere toplamda 256 kişiden oluşmaktadır.

1.6. Tanımlar

Zihinsel Engellilik: Zekâ fonksiyonlarındaki önemli sınırlamalar tarafından karakterize olmuş, 18 yaşından önce meydana gelen sosyal ve kolay uyum davranışlarındaki bir sınırlama olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz & Ayçe, 2020).

Otizm Spektrum Bozukluğu: Tekrar eden davranışlar, sosyal iletişim güçlükleri ve sınırlı ilgi alanlarıyla karakterize olan, yaşam boyu süren bir nörogelişimsel durum olarak tanımlanmaktadır (Cheak-Zamora, Maurer-Batjer, Malow & Coleman, 2020).

Fiziksel Engellilik: Kişinin vücudunun tamamının veya bazı yerlerin etkisi altında olan; sinir sistemi zedelenmesi, kaza ya da genetik, hastalık gibi nedenlerle meydana gelen kişinin normal hayat faaliyetlerini yapmasına engel olan bir engellilik türüdür (Atıcı, 2007).

Sosyal Destek: Bireyin hayatında doğum anı itibariyle bulunan ve bütün yaşamı boyunca gerek duyduğu ana gereksinimler olarak ifade edilmektedir (Cheung, 1995).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Zihinsel Engel

Zihinsel engel günümüzde birden fazla tanıma sahiptir. Bu anlamda anlaşmanın sağlanması 1920 yılına dayanmaktadır. Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlik Derneği'nin bu konuda önemli çalışmaları vardır. 1959'da Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Derneği'nde bu bölümdeki anlam karışıklığına son verilmesi için ve yeni bir tanım verebilmek adına bir kurul kurulmuştur. Kurul 1973'te Grossman'ın verdiği tanıma kabul etmiştir (Boyacıoğlu, 2015). Grossman (aktaran, Diken, 2013), zihinsel yetersizliği; büyüme zamanı içinde genel zihinsel fonksiyonlarda önemli seviyede normal altı, bunun yanında uyumsal eylemlerde yeterli olmayan gösterme hali olarak tanımlamıştır (Diken, 2013).

Zihinsel gerilik, mevcut olan işlevlerde önem arz eden sınırlamaları tanımlar. 18 yaşından önce ortaya çıkarılan; öz bakım, iletişim, evde hayat yetenekleri, toplumsal ve sosyal uyumluluk, güvenlik ve sağlık, öz karar verebilme becerisi, işlevsel akademik ve iş yeteneklerini en az ikisinde kısıtlama ve aynı zamanda var olan önemli seviyede zihinsel kısıtlama olarak alt- zihinsel fonksiyonellik ile bağdaştırılabilir (Baroff & Olley, 2014).

Zihinsel engelliliğin ifade edilmesi ve sınıflandırılmasına ilişkin tartışmalar devam ederken, yaygın olarak kabul edilen tanım, bunun 18 yaşından önce belirginleşen bilişsel yeteneklerdeki önemli kısıtlamalarla karakterize edildiğini belirtmektedir. Ayrıca, sosyal becerilerde bir sınırlama olarak da tanımlanmaktadır (Yılmaz & Ayçe, 2020).

Zekâ işlevleri ve bu işlevlerin türlerinin yaygın olmasıyla Full Scale Intelligence Quotient (FSIQ)'nın incelenmesi temel alınır. Benzer şekilde birden fazla hatayla ilgili olabileceği için zihin engellilik durumu 70 veya daha düşük zekâ puanı ile ifade edilmektedir. En bilindik şekilde kullanılan gruplandırma zeka puanının direnimi, 50-70 puan arasındaki zayıf zihin engellilik ile 50 ve elli puan altında olması ağır zihin engellilik olarak iki ana bölümde gruplandırılır (Chelly vd., 2006). “İngiliz Zihinsel Yetersizlik Ortak Kuruluna” göre zihin engelli çocuk ifadesi, daha fazla ifadeyle her ne

nedenle olursa olsun aynı sıralamadaki yaştaki çocuktan daha düşük olan tüm eğitim aşamalarını kapsayan bir tanım olarak kullanılmaktadır (Yılmaz & Ayçe, 2020).

Zihinsel Engelliliğin Altı Ölçütü:

- Zihinsel olarak normal seviyenin altında olması.
- Normalin altında olması sonucuyla sosyal anlamda kısıtlılık.
- Yaratılıştan ya da çocukluktan gelmiş olan zekâ geriliği.
- Olgunlaşmanın altında olan zekâ geriliği.
- Doğuştan veya hastalık sonucuyla oluşan zekâ geriliği.
- Kalıcı olarak oluşan zekâ geriliği (Eripek, 2005).

Zihinsel Engelliliğin Yaygınlığı:

Zihin engeli olan kişilerin yaygınlık oranlarının ölçülmesinde genel olarak zekâ testlerinden yararlanılmaktadır. Zekâ testlerinin ölçümlerine dayanan bu düzende tüm nüfusun yaklaşık %3 civarını zihinsel engelli kişiler oluşturmaktadır. Bu oranın %2.3'ü hafif seviyede, %0.6'sı orta seviyede ve %0.1'i ağır seviye ve çok ağır seviyede zihinsel engelli kişilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte zekâ ölçütünden ziyade uyum ölçütü de dikkate alındığında tüm nüfusun %1'i zihinsel engelli kişiler olarak kabul edilmektedir (Aile Eğitim Rehberi-Zihinsel Engelli Çocuklar, 2014).

2.1.1. Zihinsel Engelliliğin Nedenleri

Zihinsel bozukluk, zihinsel yapıdaki fonksiyonel problemlerin ve vücutta anatomik hastalıkların varlığından kaynaklanmaktadır. Bireyin gelişimindeki yetersiz ilerlemeler zihinsel engelliliğin göstergesi olabilir. Erken çocukluk ve okul öncesi yıllarda bireylerin gerekli becerileri gerçekleştirmede azalmış yeteneklere sahip olabileceği belirtilmektedir. Zihinsel geriliğin evrelerine bağlı olarak bireyler hem fiziksel hem de sosyal alanda kısıtlamalarla karşılaşabilmektedir (Akdemir, 2006). Zihinsel bozukluğun etiyolojisi farklı kaynaklarda farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu faktörler, Dünya Sağlık Örgütü ve American Association on Mental Retardation (Amerikan Zeka Geriliği Birliği) uzmanları tarafından hem doğumdan önce hem de doğumdan sonra, ayrıca bebeklik ve çocukluk döneminde beyin gelişimini etkileyen bozukluklar olarak sınıflandırılmaktadır. Örneğin, enfeksiyonun neden olduğu kalıcı sakatlık durumlarında bebek, hastalığa anne karnındayken veya doğum sırasında ve çocukluğun erken

dönemlerinde yakalanır ve bu da zihinsel bozuklukların gelişmesine yol açar. Ayrıca trafik kazası sonucu oluşan travmanın fetüste hem doğum öncesi hem de doğum sonrası dönemde zihinsel bozukluklara yol açabileceği kabul edilmektedir (Sucuoğlu, 2015). Zekâ geriliği yapısal ve edinsel nedenler olarak sınıflandırılabilir.

Yapısal Nedenler

Yapısal sebeplere bakıldığında sebebi bulunmayan kromozom bozuklukları, bölünme sırasında meydana gelmekte olan kalıtsal metabolik bozukluklar ve fetüsün genetik yapısındaki bozukluklar olarak gruplandırılabilir. Zihin engelliliğin yaklaşık olarak %30'u kazanımsal etkenler tarafından meydana gelmektedir. Fragil X sendromu gibi kalıtsal bir genetik anormalliğin sebebi olan zihinsel engelliliğin nedeni olabilir. Fragil X, cinsiyeti belli eden kromozomda bir bozulma, zihin engelliliğin en genel kalıtsal faktörlerindendir. Fenilketonüri (PKU) ve başka nedenle doğuştan olan metabolizma bozuklukları gibi tek gen eksiklikleri de ön tedavi yapılmazsa zihin engelliliğe sebep olabilir. Genetik gelişimindeki bir hata ya da mutasyon da zihin engelliliğe sebep olabilmektedir (Thackery & Harris, 2003).

Edinilmiş Nedenler

Zihinsel engelliliğin edinilmiş nedenleri, erken bebeklik döneminde veya sonrasında ya da doğumdan önce bireyin beyninin gelişimi üzerinde zararlı etkiye sahip olaylardan kaynaklanan faktörleri ifade eder. Tipik büyüme için gerekli olan zihinsel ve fiziksel desteği yeterince alamayan ve ihmal edilen bebeklerde, telafisi mümkün olmayan zihinsel sorunlar gelişme riski vardır. Uygun tedavi uygulanmadığı takdirde menenjit, kızamık, boğmaca gibi bulaşıcı hastalıklar, cıva ve kurşun gibi ağır metallere maruziyet zihinsel bozulmaya neden olabilir (Iqbal vd., 2016).

İyotun az kullanımı da dünyada yaklaşık olarak iki milyon insanı etkisi altına alan olumsuz bir durumdur. Gelişiminde ilerleme olan ülkelerde daha sıklıkla görülen bu hal öncelikle annenin hamilelik döneminde hipotiroidiye yol açan fetüsün beyninin gelişmesini kısıtlar ve bu halden dolayı fetüsün beyin gelişmesini engellediği için kişi zihin engelli olabilir. Zihin engelliliğin bir başka önemli sebebi de beslenmedeki tüketimin az olmasıdır. Beslenme eksikliği kişinin beyin gelişimini etkilediği hallerde beyin gelişimi zayıflatır ve bu durum zihin engelliliğiyle sonuç bulur. Metabolik eksiklikler başka unsurların metabolizmasında bir veya birden fazla önemli enzimlerin

kaybı sebebiyle zihin engellilikle sonuçlanmaktadır. Bu halde PKU (fenilketonüri) örnek olarak gösterilebilir (Iqbal vd., 2016).

2.1.2. Zihinsel Engellilik Gelişim Özellikleri

Eripek (2005)'in araştırmasında zekâ geriliği olan bireyleri normal akranlarından ayıran en ayırt edici etken öğrenme bozukluğu olduğu gözlemlenmiştir. Öğrenme aşamasında bir başkasının yardımına engeli olmayan akranlarından daha çok ihtiyaç duyduklarını ve bununla birlikte engeli olmayan akranlarının kendiliğinden öğrenmiş oldukları türlü şeyleri öğrenmede zorluk yaşadıkları ifade edilmektedir. Uzun zamanlı hafızalarında önemli problemleri olmayan zihinsel engelli çocuklar, normal çocuklara göre daha beklenenden sonra ve daha zorlukla öğrenmektedirler. Fakat bir kere bir şeyi öğrendiklerinde (öğrendikleri bilgi veya yetenekleri uzun süreli hafızalarında yer edindiğinde) akıllarına getirmeleri normal akranlarından farklı gelişim göstermektedir. Yalnızca bunları kullanırken, aynı anda rastgele bir öğrenme bölümünde öğrenilmiş olan bilgi veya davranışları aynı yerlerde uygulamaya geçirmede zorluklar yaşamaktadırlar (Shift, 1969).

Öğrenme aşaması her ne kadar gerçek manada zihinsel yeteneklere bağlı bir ilerleme gösterse de bu yeteneklere eş zamanlı veya zamanla kazanılmış olan dikkat ve hatırlama becerilere de öğrenmede fayda sağlamaktadır. Zihinsel engelli çocukların dikkat toplama ile ilgili sıkıntıları da bulunmaktadır. Dikkatleri dağınık ve kısa zamanlıdır. Bu çocuklar dikkatlerini yeni yerlere vermekten fazla, daha önce öğrendikleri şeylere yoğunlaşmaktadır. Bundan dolayı zihinsel eksikliklerin yanında yetersiz güdülenme olarak gösterilmektedir. Zihinsel engeli olan çocukların birden fazlası olumsuz çevre koşulları içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir. Ebeveynlerin sıklıkla maddi durumlarının kötü ve eğitim seviyelerinin de düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu koşullarda çocuğun öğrenmeye yönelik eğilimi de düşüktür. Geçmişte çok sayıda başarısız öğrenme deneyiminin varlığı, öğrenmeye yönelik tutumları üzerinde zararlı bir etkiye sahip gibi görünmektedir. Bunlara ek olarak, psikolojik bozukluklar görülmesi de kaçınılmazdır. Bilişsel bozukluğu olan çocukların kısa süreli hafıza yetenekleri sınırlıdır. Bu nedenle bireyler bilgiyi hatırlamada zorluklarla karşılaşmaktadır. Uzun süreli hafızada saklanan bilgilerin güçlü bir şekilde tutulmasına sahiptirler ve tekrarlanmaya çok eğilimlidirler. Kısa süreli bellek

sorunlarının nedeni uygun öğrenme ve aktarım tekniklerini uygulayamamalarıdır (Eripek, 2001; Cavkaytar & Diken, 2006).

Araştırmaların çoğu motivasyon ve bilgi edinme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Zihinsel engelli çocukların bilgi edinme motivasyonları normal gelişim gösteren akranlarına göre çok daha düşüktür. Zihinsel engelli çocuklar bazen bilgiyi birçok bağlam ve ortama genelleştirmeyi içeren öğrenme görevlerinde zorluk çekerler. Zihinsel engelli olan çocuklar öğrenmiş oldukları bilgi veya yeteneklerini farklı bir alanda ya da katılımcı üstünde uygulamaya koymada zorluk yaşarlar. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar göstermektedir ki okumaya ve okuduğunu idrak etmeye ilişkin önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Matematik becerileri problem yaşadıkları başka bir yerdir (Cavkaytar & Diken, 2006).

Soyut tanım, Zaman ve mekan bilgisi olarak tanımlanan oryantasyon becerileri normal gelişim gösteren çocuklara göre daha zayıftır. Kendi konumuna göre başka nesnelerin konumunu anlayamama, kendi duruşunun farkında olamama, başka nesnelerin konumundaki farklılıklara uyum sağlayamama gibi eksiklikler görülebilir (Güven, 2003). Down Sendromlu (DS) çocuklarda zihinsel nitelikler aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

DS'li kişilerde türlü seviyelerde mental gerilik görülür. 121 DS'li çocuğun bilişsel yeteneklerinin baz alındığı bir araştırmada; testlerin %19'unda hafif seviye, %30'unda orta seviye, %33'ünde ağır seviye ve %18'inde ileri ağır seviyelerde mental retardasyon bulgusuna rastlanmış ve yetişkin bireylerde görülen mental retardasyonun, genç bireylerde görülen mental retardasyona göre daha fazla olduğu gösterilmiştir (Määttä ve Kaski, 2006). Başka bir araştırmada ise kadınlarda görülen zihinsel engelliğin, erkeklere oranla daha zayıf, öğrenme yeteneğinin ise daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Määttä vd. 2006). Yapılan çalışmalara bakıldığında, DS'li bireylerin IQ seviyesinin 20-80 aralığında olup ortalama IQ seviyesinin 50-60 aralığında olduğu gözükmektedir (Paterson, 2001). Yapılan çalışmalarda, erken eğitim almış olan çocukların okul dönemine geldiklerinde yapılan IQ testlerinde, %20 artış sağlandığı görülmektedir. İlk zamanlarda motor gerileme, algısal geriliğe göre daha fazladır fakat okul zamanına gelindiğinde bu hal tersine dönmektedir. Erken çocukluk zamanında DS'li kişilerin normal çocuklara göre düşük mental geriliğe sahip olduğu gözükür fakat ilerleyen zamanlarda mental gerilikteki fark daha gözükür duruma gelir (IQ 40-54) (Hayes & Batshaw, 1993).

Otizm yaygınlıkla 3 yaşında belirtilerini gösterip çevreyle fiziksel ve sözel iletişim kurmakta zorlanan, gelişimsel bozuklukla ifade edilen bir durumdur. Otizm zeka geriliğine sebep olmaz ancak zeka geriliğine sahip çocukların otizmlili olması mümkündür. Otizm tanılarına sahip olmayan çocuklar da zeka geriliğine bağlı olarak otizmlili davranışlar sergileyebilir. Otizmlili çocuklardaki zihinsel nitelikler aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Otizmlili çocukların zihinsel yeteneklerine bakıldığında; olayları kavrayamama, empati yeteneğinin olmamasına, genelleme yapamama durumunun olmasına, dikkatini uzun süre verememe gibi zorlukları olduğunu görülmektedir (Özbey, 2005). Otizmlili bazı otistizm bozukluğu yaşayan bireyler, örneğin asperger sendromu belirli yerlerde çok iyi yetenekleri vardır fakat bu yetenekler başka yerlerle uyum halinde değildir. Örnek olarak; kitabı bir kez okuyarak tümünü aklında tutan bir çocuk iletişim kurmaya çalışırken cümle kurmada zorluk çekebilir (Özbey, 2005).

2.1.2.1.Dil Gelişim Özellikleri

Zihinsel engelli çocuklar konuşma ve dil becerilerini normal gelişim gösteren akranları gibi dil gelişim aşamalarından geçerek öğrenebilirler. Ancak bu aşamalardan geçerken geçme hızları yavaş olmaktadır. Bundan dolayı konuşma ve dil ilerlemeleri, ilk zamanlarında kalmalarına sebep olmaktadır. Diğer yandan lisan becerilerine fonksiyonellik kazandıracak yeterli seviyede uyarının olmaması da kelime haznelerinin azlığını ortaya çıkarmıştır (Özgür, 2004). Zihinsel engelli çocukların dil ve konuşma becerilerinde meydana gelen fonksiyon kayıpları düşük seviye olabileceği gibi ağır seviyelere de çıkabilmektedir. Zekâ geriliği yaşayan çocuğun konuşma ve anlama problemleri bulunmaktadır. Bu çocukların; verilen emirleri yapmaları, ifadeleri anlama becerileri düşüktür. Dil ile söyleme (cümle yapıları, cümle uzunlukları ve kelime dağarcıkları) yetenekleri kendilerinden daha küçük yaşta olan çocukların anlatımına benzemektedir. Anlatmak istedikleri şeyleri ya da duygularını ifade etmeleri için el-kol, yüz, mimiklerini kullanarak ve isteklerini bağırarak ifade ettikleri görülmektedir. Boğumlanma yetenekleri son derece geride kalmıştır. Tüm bu bulgular ışığında zihinsel engelli olan çocukların lisan becerilerinin seviyesi zekâ geriliğinin düzeyine, çevre ve evden aldığı uyarılara ve önceden gördüğü tedavi gibi çeşitli etmenlere bağlı olduğunu söylemek mümkündür (Karatepe, 1992).

Okuma gibi akademik yeteneklerin birden fazlasının dil ve konuşma yeteneğine ilişkili olarak gelişmesi, bu çocukların akademik başarılarının düşük olduğunu göstermektedir. Konuşma sıkıntılarının fazlalığı da zihinsel engelli çocuklarda sıklıkla görülmektedir. Konuşmayla ilişkili olarak sesin değişikliği, ses bilgisine bağlı sorunlar, tonlamanın yüksekliği, konuşma seslerinin üretilmesiyle ilişkili olan ses kusurları, kişinin konuşma hızı ve akıcı ilerlemesi ile ilgili akıcılık problemleri en çok karşılaşılan sorunlardandır (Cavkaytar & Diken, 2006).

Düşük düzeyde zihinsel engelli çocuklar, ses atlamaları, eklemeler ve yanlış telaffuzlar da dahil olmak üzere fonolojik hatalarla karakterize edilen konuşma bozuklukları sergilerler. Ayrıca görev kullanımına ilişkin sözlü talimatları ve açıklamaları anlamakta zorluk çekerler. Yaşlarına uygun cümleler kurmakta zorlanırlar, sözcük dağarcıkları yetersizdir ve terimleri sıklıkla yanlış kullanırlar. Ancak sözcük dağarcıkları kısıtlı da olsa, çevrelerindekiyle sözlü etkileşim yoluyla iletişim kurabilirler. Bunun tersine, orta ve ağır düzeyde zihinsel bozukluğu olan çocuklar, bu zorluklarla yüzleşmenin yanı sıra, düşüncelerini ve ihtiyaçlarını önemli ölçüde kısıtlanmış ifadeler ve kelimeler kullanarak iletebilme yeteneğine sahiptirler. Bu çocuklar, konuşma yeteneklerinin çok kısıtlı olduğu veya hiç olmadığı ortamlarda, ihtiyaçlarını ve isteklerini ifade etmek için jest ve seslerden yararlanmaktadırlar (Güven, 2003).

Down sendromlu çocuklardaki konuşma ve dil hususiyetlerinde ise; zihinsel gerilikle bağlantılı olarak sözcükler ile ifade etme problemleri, sıralı cümle bozuklukları, kelimelerin anlaşılır olmaması ve cümle kurmada hız problemleri görülür. Çocukluk zamanında işitilen ve söylenilen kelimelerin zihinde kısa zamanlı tutulması ile ilgili problemler yaşadıkları ve tanımlandığı dil gecikmesinin öngörü işleyişle eş zamanlı bir gelişme olduğu görülmektedir (Roberts vd., 2007).

2.1.2.2.Bilişsel Gelişim Özellikleri

Zekâ geriliği yaşayan çocuklara yönelik halkın uygun görülmeyen davranış ve yaklaşımları, bununla ilişkili ya da bundan ilişkisiz olarak yaşanmış olan fazla sonuçsuzluklardan dolayı başarısızlık, endişe ve engelleme hissiyatı gibi tehlikeleri daha çok yaşarlar. Bundan dolayı bu hislerle başa çıkmada en önemli sonuç olan zihinsel çalışmalar ile ilgili sonuçsuzluk göstermeleri, bu çocuklarda sosyal ve kişilik

problemlerinin yaygın olarak görülmesine yol açacaktır (Eripek, 2001). Zihinsel engele sahip çocuklar, kendilerine olan güvenleri zayıf olduğu için başka insanların yardımına gereksinim duymaktadır. Hislerini ve fikirlerini ifade etmede birden fazla düşünsel geri dönüşüm göstermektedirler (Özgür, 2004).

2.1.2.3. Sosyal Duygusal Gelişim Özellikleri

Zeka geriliğine sahip bireyler sosyal yetenekleri sayesinde günlük hayatta başka insanlara ihtiyaç duymadığı için hayatlarının en önemli ölçütlerinden biri olarak görülmektedir. Aynı şekilde bazı durumlarda akademik yeteneklerinden daha da önemli bir konu olmaktadır. Zihinsel engele sahip bireyler duygusal açıdan, sosyal ve davranışsal sorunları, normal gelişim gösteren kişilere göre fazla yaşamaktadırlar. Zihinsel engelli olan bireylerin akademik bölümlerdeki başarısız deneyimleri, sosyal, davranışsal ve duygusal problemler ile karşı karşıya kalmalarının ana unsuru olarak gösterilmektedir. Diğer taraftan, sosyal gelişim ile zekâ yaşı arasında doğrudan bir bağlantının olması, zekâ yaşının bireyin içerisinde bulunduğu zaman yaşından daha az olması zihinsel engelli bireylerin sosyal, duygusal ve davranışsal problem yaşamasına neden olmaktadır. Zihinsel engelli çocuklar, çoğunlukla düşük kişiler arası yeteneklere sahiptir ve sosyal anlamda uygun görülmeyen davranışlar göstermektedirler. Bundan ötürü çoğunlukla akranları ve sınıf arkadaşları tarafından istenmedik durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Cavkaytar & Diken, 2006).

Bilişsel bozukluğu olan çocuklar başkalarıyla anlamlı bağlantılar kurmakta zorlanırlar. Oluşan bağı sürdürmek için çabalarlar. Yaşıtlarından daha genç kişilerle arkadaşlık kurmak isterler. Sürekli olarak takım arkadaşlarının yardımına ihtiyaç duyarlar. Çevreye uyum sağlama ve düzeni sağlama çabasındadırlar (Özgür, 2004). Otizmde sosyal becerilerin gelişim aşamaları incelendiğinde, bu yeteneklerin normal gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi doğal olarak ortaya çıktığı ve çevreyle etkileşim yoluyla kazanıldığı açıkça görülmektedir. Tipik olarak sağlıklı çocuklar, doğuştan gelen yeteneklerini kullanarak çevrelerine uyum sağlama becerisini kazanırlar. Ancak otizm tanısı alan çocuklar, bu sosyal beceriler için gerekli olan nörobiyolojik mekanizmaların işlevselliğine tam olarak sahip olamadıkları için sosyal becerileri bağımsız olarak geliştirememektedirler (Frith, 2001).

Grup oyunlarından kaçınmak, tek bir oyuncakla ilgiyi kaybetmeden ısrarla ilgilenmek, oyuncak kaldırıldığında yoğun tepkiler vermek, kural, yaratıcılık ve iş birliği içeren oyunlara katılmamak gibi oyun becerileriyle ilgili zorluklar, çocukların üzerinde zararlı bir etkiye sahiptir. Otizmlı çocuklar tipik olarak günlük aktivitelerinde ve oyunlarında güçlü bir yalnızlık eğilimi ve hem ebeveyn üyeleriyle hem de yakın çevrelerindeki bireylerle iletişim kurma konusunda isteksizlik gösterirler. Otizmlı çocukların çevrelerindeki ve evlerindeki fiziksel değişikliklere karşı duyarlılığı yüksektir; ancak iletişimi ve sosyal etkileşimi ön planda tutmazlar (Darıca vd., 2002).

2.1.3. Zihinsel Engelliliğin Sınıflandırılması

Türkiye, Milli Eğitim Bakanlığının 2006'da yayımladığı ve en son 2018'de revize ettiği Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre zihinsel engelliliği taşıyan kişi, *“Zihinsel fonksiyonlar bakımından ifade olarak, pratik ve sosyal uyum yeteneklerinde yanlışlıkları ya da kısıtlılıkları olan, bu hususiyetleri 18 yaşından önce gelişim zamanında ortaya çıkmış olan ve özel eğitimiyle destekleyen eğitim hizmetlerine gereksinim duyan kişidir”* olarak ifade etmektedir (Ar, 2018; MEB, 2018). Zihin engelli çocuklar için gruplandırılmanın yapılması çocuklara has değişikliklerin belirlenmesi ve bunlara ait özel eğitim servislerinin sağlanması için önemli olmaktadır (Özgür, 2004). Türkiye, MEB'in 2006'da yayımladığı ve en son 2018'de yenilediği Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde zihinsel yetersizlik aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname 1997 yılından itibaren bu zamana kadar şekil almaktadır. 2018 yılındaki Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde zihinsel engelliliği bulunan çocukların eğitim yerleri ile alakalı olarak kritik ve en yeni terimler en az şekilde kısıtlandırılmış eğitim yeri sağlanmış ve çocukların kaynaşması sağlanmıştır. En az kısıtlandırılmış eğitim yerlerinde zihinsel engele sahip olan çocukların toplum ile kaynaşması amaç edinilmiş ve bu amaca yönelik iletişim, dil, öz bakım ve sosyal bölümlerdeki tutumlarla seviyesine uygun olacak şekilde mesleki yetenek ve bilgiler verilmiştir. Söz konusu yönetmelikteki kapsama göre, zihinsel engele sahip olan çocukların yaşlılarıyla aynı ortamda vakit geçirmeleri ve kaynaşmaları hedeflenmiştir. Türkiye, MEB'in 2006'da yayımladığı ve en son 2018'de yenilediği Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde zihinsel yetersizlik dörde ayrılmaktadır. Bunlar; düşük seviyede zihinsel yetersizliği olan kişi, orta seviyede

zihinsel yetersizliği olan kişi, ağır seviyede zihinsel yetersizliği olan kişi ve çok ağır seviyede zihinsel yetersizliği olan kişi olmaktadır. Aşağıda söz konusu seviyelere yer verilmektedir.

a) Düşük Seviyede Zihinsel Yetersizliği Olan Kişi: Bu kısımda yer alan kişiler, zihinsel fonksiyonlar ile birlikte kolay uyum yetersizliği olan, ifadesel ve sosyal becerilerdeki eksiklikler nedeniyle özel eğitim ile birlikte destek verici eğitime mutlak oranda gereksinim duyan kişilerdir. (Ar, 2018; MEB, 2018). Bu bireylere yapılan zekâ testinden bireyler, 50-70 aralığında IQ (zekâ testi) puanı alırlar. Bu kişilerin ilkokul dönemine kadar zihinsel manada bir probleminin olup olmadığı görülmemektedir. İlkokulda başarılı olamamakla karşı karşıya gelen bu çocuklarda zihinsel geriliğin olduğunun farkına varılmasından sonra bu çocuklara uygun eğitim programları eşliğinde okuma, yazma ve matematik gibi temel akademik yeterlilikler kazandırılabilir (MEB, 2020). Zihinsel engelli kişilerin konuşma yetenekleri genellikle akranlarıyla aynı seviyededir. Fakat akranlarına göre dil ilerlemeleri daha sonradan tamamlanır. Bu kısımdaki engelli kişilerin bir kısmı boğumlanma sorunları yaşamakta olurken bir kısmı ise iletişim problemi yaşamaktadırlar. Zihinsel yeteneklerdeki zayıflık, sosyal becerileri de etkisi altına almaktadır. Bu durum da bireyin akranlarına göre duygusal ve sosyal manada zorluklar yaşamasına neden olmaktadır (Ordu, 2005).

b) Orta Seviyede Zihinsel Yetersizliği Olan Birey: Bu sınıflamada yer alan kişiler, zihinsel fonksiyonlar ile birlikte kolay uyum, sosyal ve kavramsal becerilerde eksiklikler yaşar. Günlük yaşamla bağlantılı becerilerin ve işle bağlantılı yeterliliğin kazanımı için özel eğitimle de bir araya gelerek destek eğitime gereksinim duyulmaktadır. Bu kategorideki bireyler zeka testlerinden ortalama, 35-50 aralığında puan almaktadır (Ar, 2018; MEB, 2018). Bu kişiler, okul öncesinde, erken çocukluk zamanlarında fark edilebilirler. Bu öğrencilerin matematik, yazma, okuma sosyal yeteneklerinde, normal akranlarına oranla, önem gösterecek anlamda değişiklikler görülmektedir. Bu kişiler, kurallara uyma hususunda problemler yaşamaktadır. Orta seviyede zihinsel engeli olan kişiler, çocukluk zamanlarında genellikle özel eğitim sınıfında eğitim almaktadırlar (Ordu, 2005).

c) Ağır Seviyede Zihinsel Yetersizliği Olan Kişi: Bu kısımda yer alan kişiler, zihinsel fonksiyonlarla birlikte kolay uyum, sosyal ve kavramsal becerilerindeki yetersizlikler sebebiyle sürekli olarak destek eğitime ve yoğun özel eğitime gereksinim duyulmaktadır (Ar, 2018; MEB, 2018). Bu bireylere uygulanmakta olan zekâ testinden

bireyler 25-35 aralığında zekâ puanı almaktadır. Bu bireylerin genellikle zihinsel yetersizlik durumları yaratılıştan geldiği anlaşılmaktadır. Bu bireylerin engel durumlarıyla birlikte sağlık sorunları da oluşmaktadır. Genellikle bu bireyler, kişinin ihtiyaçlarını gidermek için eksik kalmaktadır. Sürekli olarak başka birinin yardımına ihtiyaç duyan bu bireylerin hareket yetenekleri de sınırlı olmaktadır (Eripek, 1996).

d) Çok Ağır Seviyede Zihinsel Yetersizliği Olan Kişi: Bu kısımda yer alan kişiler, zihinsel engel ile birlikte kendine bakma becerisi ve en ana akademik becerileri kazanmakta zorluk çekmekte, sürekli olarak bakıma gereksinim duyulmaktadır (Ar, 2020; MEB, 2020). Bu bireyler kendilerine uygulanmış olan zekâ testinden 25 puan ve altında IQ puanı almaktadır. Bu bireylerin zekâ yaşları yaklaşık olarak 3,5 yaşının altındadırlar. Ağır seviyede zihinsel engelli kişilerde olduğu gibi, bu kişilerde de çocukların engellilik halleri, doğum sırasında ve sonrasında fark edilmektedir (Ersoy & Avcı, 2001). Çok ağır seviyede zihinsel engelli kişilerde konuşma yetenekleri bulunmaz.

Tablo 1.

Zihinsel Engel Durumunun Eğitsel Gruplandırılması

Zekâ Puanı	Bölümü	Seviye Açıklaması	Zihinsel Yeterlilik Seviyesi
50-70		Bu seviyede zihinsel yetersizliği bulunan kişilere sağlanan danışmanlık ve destek hizmeti ile normal hayat akışını yürütebilirler.	Hafif
35-50		Günlük yaşam yetenekleri, kendilerine bakma yetenekleri ve sosyal beceriler hususunda destekleyici eğitime gereksinim duyabilirler.	Orta
25-35		Doğum sırasında veya sonrasında fark edilen bu halde çoğu bireyin merkezi sinir sisteminde meydana gelen ciddi manada büyük problemler bulunur. Hareketlerin kısıtlı olması nedeniyle bu seviyedeki zihinsel engelli kişilerin bağımsız yaşamada da güçlükler meydana gelir.	Ağır
25'den aşağısı		Ağır seviyeye benzer durumdur. Belirli özellikler farkından daha ağır engel durumudur.	Çok Ağır

Not. Ö. Ersoy ve N. Avcı, 2001, İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık tarafından yayımlanmış olan “Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri Özel Eğitim” adlı çalışmadan alınarak oluşturulmuştur.

2.2. Otizm Spektrum Bozukluğu

Otizm duyuşal güçlükler, sosyal iletişim güçlükleri, tekrar eden davranışlar ve kısıtlı ilgi alanlarıyla karakterize olan, hayat boyu devam eden bir nörogelişimsel hal olarak ifade edilmektedir (Cheak-Zamora vd., 2020).

Otizm yaşam boyu süren, dil, sosyalleşme ve gelişim alanlarını etkisinde bırakan davranış ve iletişim “Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)” bozukluğudur. Otizmin belirtileri bireyden bireye farklılık göstermektedir. Otizm belirtileri genel olarak çocukluğun erken dönemlerinde görülür. Bu belirtilerin etkileri ömür boyu sürerek kişilerin sosyal etkileşim ve iletişim kurma becerilerine olumsuz etki etmektedir. Otizmin hastalığının nedeni pek bilinmemekle beraber, çevresel ve genetik faktörlerin rol oynadığı kabul edilmektedir (Küçük, 2020).

Otizm DSM-V’de “otizm spektrum bozuklukları” olarak tanımlanmaktadır ve son zamanlarda bilişsel ve nörolojik alanlarda bu durum “farklılık” olarak ifade edilmektedir (Kuder & Accardo, 2018). Genel olarak dünyada 1/100 ile 1/132 aralığında olan kişilere otizm teşhisi konmaktadır (Burke vd., 2020). Fakat, tanı testlerindeki farklılıklar ve raporlama şekilleri veya hizmetlere erişimdeki engeller nedeni ile yaygınlık verileri farklılık göstermektedir (Cheak-Zamora vd., 2020).

Otizmin yaygınlığının etnik köken, coğrafi yer veya sosyoekonomik ve kültürel özelliklerden etkilendiğini gösteren bir kanıt rastlanılmamıştır (Küçük, 2020). Otizm, kadınlardan daha çok erkeklerde görüldüğünden “erkek yanlı bir hal” olarak tanımlanmaktadır. Otizm kadınlara göre erkeklerde görülme oranı beş kat daha fazladır. Ancak otizmin erkeklere göre kadınlardaki belirtileri daha ağırdır (Altieri & Kluge, 2009).

Genetik sebeplerden dolayı otizmin ilerleyebileceği bilinmektedir. Otizm oluşmasında genetik nedenler dışında ailesel nedenler, beyinde oluşan hasar, virüsler, kanın yapısındaki bozukluklar, bağışıklık sisteminde oluşan hasarlar ve ilaç kullanımı vb. hallerin de neden olduğu düşünülmektedir (Küçük, 2020).

Otizm Spektrum Bozukluğun Yaygınlığı

Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin %70 civarında zekâ geriliği saptandığı için teşhis koyulurken zekâ puanı 70 üstünde çıkanlar yüksek fonksiyonlu otizm, 70 puan aşağısında kalanlar ise düşük fonksiyonlu otizm olarak ifade edilmektedir (Doğangün, 2008).

Otizm spektrum bozukluğunun seviyeleri şu şekildedir (APA, 2013; Doğangün, 2008):

Asperger Bozukluğu; Dil gelişiminde sorunun az olması, önem gerektirecek zekâ geriliği gözükmemesi, arkadaş edinme isteğinin olması ve davranış bozukluğundaki aşırılığının görülmemesidir.

Dezintegratif Bozukluğu; Sağlıklı bir şekilde gelişim gösteren ve büyüyen çocuğun bir anda gerilemeye başlayarak var olan yeteneklerini kaybetmesidir.

Başka Türü İsimlendirilemeyen Yaygın Gelişimsel Bozukluk (Atipik Otizm): Otizm teşhisi konulması için belirtilerin yeterli düzeyde olmamasıdır.

Otizm spektrum bozukluğunun yaygınlığı günden güne artarak sürdüğü için günümüzdeki nörolojik bozukluklar arasında ilk sırada otizm yerini almaktadır. Otizmin tarihsel süreç olarak yaygınlık oranları şu şekildedir (Mukaddes, 2013):

- 1960 - 1980: 2 / 10.000
- 1980 - 2000: 1 / 2.500
- 2000 - 2005: 1 / 250
- 2008 - 2014: 1 / 88
- 2014- 2020: 1 / 59

Günümüze kadar otizmin büyük ölçeklerde artış olmasında; yeni tanı oranlarının belirlenmesi, otizm hakkında çok boyutlu araştırmaların yapılması, kavramsal ifadelerde yapılan yenilemeler, otizme neden olduğu varsayılan çevresel tehlikelerde görülen artış, genetik farklılıklar, bilincin artması ve erken zamanda teşhisin artık mümkün olduğu görülmektedir (Corcoran vd., 2005).

2.2.1. Otizm Spektrum Bozukluğa Neden Olan Faktörler

Kanner'ın OSB hakkındaki ilk iddiasının ardından yapılan klinik, psikolojik ve biyolojik araştırmalar OSB ile ilgili endişelerde fark edilebilir farklılıklar ortaya çıkardı. Daha önce ebeveynin çocuğa karşı tutumunun, empati ve şefkat eksikliğinin, sosyal etkileşim kaygısının OSB üzerinde etkili olduğu tespit edilmişti. Ancak daha ileri araştırmalar OSB'nin nörolojik bir temele sahip olduğunu ortaya koymuştur (Bodur ve Soysal, 2004:45). Günümüzde OSB'nin kesin nedenleri kısmen bilinmemekle

birlikte, araştırmalar hem çevresel hem de genetik faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019).

OSB teşhisi olan kişilerin nörolojik niteliklerinin incelendiği çalışmalarda OSB teşhisi olan çocukların beyin ağırlılığının ve büyüklüğünün Tipik Gelişim Gösteren (TGG) arkadaşlarına göre daha ağır ve büyük, OSB teşhisi olan yetişkinlerinse daha hafif bir beyine sahip olduğunu gösteren nörolojik farklılıklar saptanmıştır (Kemper & Bauman, 1998). OSB teşhisi olan kişilerin beyinciklerine bakıldığındaysa granül ve purkinje hücrelerinin yeterli sayıda olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte vermiş cerebellide altıncı ve yedinci loblarda bozulmalar olduğu görülmüştür (Miller-Kuhaneck & Glennon, 2001).

OSB teşhisi koyulan kişilerin genetik özelliklerine bakıldığı çalışmalarda, kromozomlardaki değişkenler dikkat çekmektedir. Bu kişilerin 14. kromozom haricinde en az bir kromozomlarında etkileşim olduğu görülmektedir (Gillberg & Coleman, 2000; MillerKuhaneck & Glennon, 2001). OSB, genel olarak kız çocuklarına göre erkek çocuklarda dört kat daha fazla görülmektedir. Ancak erkek çocuklara göre kız çocuklarındaki bilişsel bozuklukların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında yapılan ikiz ocuk araştırmalarında çift yumurta ikizlerinde %10 civarının altında, tek yumurta ikizlerindeyse %90'ın üstünde bir uyum olduğu söylenmektedir (MillerKuhaneck & Glennon, 2001). Bununla birlikte, OSB teşhisi konulan kişilerin annesinde psikiyatrik bir sorunun olması OSB'ye yol açabileceğini gösteren bir çalışma da bulunmaktadır (Gillberg & Coleman, 2000).

OSB'ye neden olabilecek çevresel faktörlerin yapıldığı çalışmalarda ise toksik maddelere ve virüslere maruz kalma, aşılar, enfeksiyonlar, bağışıklık sistemindeki anormallikler ve ailesel nedenlerin bu duruma sebep olabileceğini göstermektedir. Aşılar üzerinden yapılan incelemelerde, erken çocukluk ve bebeklik zamanlarında sık olarak aşı olanların yüksek ölçekte cıvaya maruz kalmasından ötürü OSB oluşabileceği tespit edilmiştir (Barak vd., 1999). Bunun dışında OSB teşhisi konulan ve konulmayan çocukların değerlendirildiği diğer bir araştırmadaysa aşının oluşturmuş olduğu antikör düzeylerinde büyük boyutlu bir fark gözükmezken, ocuk felci, rubella ve kızamık vb. aşılar ve OSB teşhisi arasında 1/13 oranında bir bağlantı olduğu ifade edilmiştir (Sing vd., 1998). Bununla birlikte nörotoksin üreten bakterilerin de OSB'ye neden olacağı söylenmiştir (Bolte, 1998). Kimyasal maddelerin OSB'ye etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, kimyasal maddelerin tiroit hormonlarını olumsuz etkilemesi ve endokrin

sistemini bozmasından dolayı bu kişilerde davranış ve öğrenme problemleri ile kişilerin ince ve kaba motor yeteneklerini kullanmada problemler yaşandığı tespit edilmiştir (Miller-Kuhaneck & Glennon, 2001). Yapılan bir çalışmanın sonuçlarıysa beslenme şekilleri, annenin gebe kalma yaşı, psikiyatrik problemlerin ve babanın yaşı OSB yönünden bir tehlike olduğunu göstermektedir (Kırcaali-İftar & Tekinİftar, 2012). Bundan dolayı OSB'ye hem çevresel hem de genetik etkenlerin neden olabileceği söylenmektedir.

2.2.2. Otizmlı Çocukların Gelişim Özellikleri

2.2.2.1. Sosyal İletişimde ve Etkileşimde Bozukluk

Otizm spektrum bozukluğunda sosyal çevrede görülen yetersizlik otizm psikopatolojisinin merkezi içerisinde yer aldığı görülmektedir (Shahverdi vd., 2018). Sosyal iletişim kurmada, çocuğun gelişim düzeyine göre uygunsuzluk ve gerilik, var olan empati yeteneklerinde gerilik, jest ve mimik kullanmada eksiklik, başka bireylerle bağ paylaşamama ve sosyal izolasyonun varlığı ilk başta gözükten belirtiler arasındadır. OSB'nin içerisinde var olan bu belirtiler bebeklik dönemi ve erken çocukluk içerisinde tespit edilmektedir. Göz teması kurmanın az olması, ismiyle seslenirken bakamama, kucağa gelmek istememe, sakin duruma gelememe ve sebepsiz ağlamalar erken dönem özellikleri olarak ifade edilebilir. Ayrıca OSB'li çocukların konuşma ve iletişim kurmadaki gerilik sıkça görülen faktörler arasındadır. Dilin işaretler ile kullanılmasındaki gerilik OSB'li çocuklarda sık rastlanan belirtiler arasındadır. Ayrıca birkaç çocuklarda konuşma yeteneği hiç ilerlemezken tam tersi birkaç OSB'li çocukta da iyi bir şekilde akıcı bir konuşma tespit edilmiştir (Ghaziuddin, 2005). OSB kliniği ile ilgili belirtiler eski zamanlardan beri görülüyor olsa da ebeveynler genel olarak iki-üç yaşları arasında konuşmanın olmaması nedeniyle sağlık kuruluşlarına yöneldikleri görülmektedir. Konuşma alanındaki gerilikle beraber OSB'li çocuklarda neolojizm, ekolali ve karşılıklı sözel iletişimi başlatma ve devam ettirme kısımlarında gerilik var olabilmektedir (Shahverdi vd., 2018).

2.2.2.2. Tekrarlayıcı İlgiler ve Davranışlar

Otizm teşhisi konulmayan sağlıklı çocuklarda hayatın ilk zamanlarında tekrarlayıcı el çırpma ve sallanma gibi motor hareketler olmakta; sıkça yapılan bu davranışlar genellikle dört yaşına gelmeden ortadan yok olmaktadır. OSB teşhisi konulan çocuklarda ise bu davranış halleri zaman içerisinde azalmamakta; aksi şekilde ilk beş yaşta çoğalmaktadır. Bu çocuklarda, dönme, sallanma, kanat çırpma, parmak ucunda yürüme, yararlı olmayan objelerle tekrar eden oyunlar, sabit bir oyuncaya ve oyuna ilgi göstermeme, nesnelerin tamamından çok detayıyla meşgul olma sıkça rastlanmaktadır (Ghaziuddin, 2005). Tekrar eden hareketler dışında OSB'li çocuklar tekrar eden davranış ve ilgi belirtileri gözlenmektedir. Aynı kıyafeti giymek isteme, aynı yoldan yürümek isteme gibi sabit hale gelen rutinler bu bulgular arasında örneklendirilebilir. OSB teşhisi konulan çocukların bu düzeni bozulduğunda ya da bozulma durumu yaşandığında huzursuzluk hissedebilirler. Ayrıca bu çocuklarda koku, tat, duyma ve ses gibi duyuşal uyarılara karşı az ya da aşırı hassasiyet de olmaktadır (Shahverdi vd., 2018).

2.2.2.3. Bilişsel Özellikler

Alan yazında yapılmış olan bilişsel ve otizm niteliklerinin araştırıldığı çalışmalarda otizmlili kişilerde çevreden daha sık şekilde zekâ geriliği görüldüğünü bildiren araştırmalar ortaya çıkmaktadır. Bu konuda yapılmış bir araştırmada OSB'li kişilerin yaklaşık olarak yarısında IQ puanının 50'nin altında olduğu dörtte birindeyse IQ puanının 70 ve üstünde olduğu tespit edilmiştir (Van Engeland & Buitelaar, 2008).

2.3. Fiziksel Engellilik

Fiziksel engellilik, kişinin vücudunun hepsini ya da bazı yerlerini etkileyen; hastalık, sinir sistemi zedelenmesi, kaza ya da genetik sebeplerle oluşan kişinin normal hayat aktivitelerini yapmasına engel olan bir engellilik çeşididir (Atıcı, 2007).

Bedensel engelli tanımını ifade edebilmek için beş sınıfa ayrılmıştır (Öztürk, 2006):

- Kas zayıflıkları ve bozukluğu
- Sinir sistemi yetersizlikleri ve bozuklukları
- Psikomotor yetersizlik ve bozukluklar

- İskelet sistemi bozuklukları
- Eklem hastalıkları ve bozuklukları

Öztürk (2006) ise fiziksel engelli kişileri hafif, orta ve ağır olmak üzere üç sınıfta gruplandırmıştır. Bunlar:

- Hafif derecede yetersizliğe sahip engelli kişi kendi gereksinimlerinde birine ihtiyaç duymaz, yaşamsal aktivitelerinde herhangi bir şeye gereksinim duymaz fakat müdahale edilmediği zaman motor ve ilgi ile ilgili yeteneklerinde gerileme gözükebilmektedir.
- Orta derecede yetersizliğe sahip engelli kişiler çok az da olsa desteğe gereksinim duyarlar. Bazı zamanlarda vücudunda istemsizce kas hareketleri oluşabilir, ağrı ya da sızı çekebilirler. Yardımcı aletler, örnek olarak koltuk değneğine ihtiyaç duyabilirler. Duyu-algı ve algı bozukluklara sahip olabilirler. Bundan dolayı okul başarısı, motor beceri kazanımına engel olabilmektedir.
- Ağır derecede yetersizliğe sahip olan engelli kişiler desteğe mecburdurlar, yardımcı alet kullanırlar. Yaşamsal gereksinimlerini karşılamak için birine gereksinim duyarlar. Ağrıları oluşur ve bu ağrılar kişinin hareketlerini kısıtlı hale getirir. Duyu-algı ve algı bozukluklara sahiptirler ve bu hal okul başarısı, motor beceri kazanımını engellemektedir (Öztürk, 2006).

2.3.1. Fiziksel Engelliliğin Nedenleri

Engelliliğe neden olan faktörler çeşitlilik göstermektedir. Bu faktörler doğum öncesi, sırasında ve sonrasında olmak üzere üç şekilde ele alınmaktadır (Çağlar, 1982).

Doğum Öncesi Nedenler

Doğum öncesi engellilik sebepleri içerisinde, aşırı stres ve yorgunluk, beslenme bozukluğu, kalp ve akıl rahatsızlıkları, hormonal bozukluklar olmaktadır (Çağlar, 1982). Hamileliğin ilk üç ayında geçirilmiş olan bakteriyel, ateşli hastalıklar ve viral enfeksiyonlar, annenin çeşitli metabolik-sistemik hastalıkları, travmalar, gebelik sürecinde kontrol edilmeden kullanılan ilaçlar, doğum kanalının yapısal bozuklukları, alkol ve uyuşturucu maddeler, yakın akraba evlilikleri, radyoaktif ışınlar, kan

uyuşmazlıkları gibi hamilelik sürecinde oluşan olumsuz nedenler engelliliğe sebep olmaktadır (Çağlar, 1982).

Doğum Sırasındaki Nedenler

Doğum anındaki sebepler arasında bebeğin geliş pozisyon anomalileri, doğum kanalı enfeksiyonları, kordon komplikasyonları, asfiksi, çoğul gebelikler ve travma gibi doğum sırasında oluşan olumsuz durumlar yer almaktadır (Çağlar, 1982).

Doğum Sırasındaki Nedenler

Kızamık, menenjit, kızamıkçık, boğmaca, difteri, ensefalit, çocuk felci, su çiçeği, sarılık, kızıl, kalp rahatsızlıkları, dengesiz ve yeteri kadar beslenmeme, geçirilmiş olan ateşli hastalıklar, bunlarla birlikte bebeğin gürültülü ve sağlıklı koşullarda büyütülmesi, çocuğun kundaklanması gibi ilk bebeklik ve çocukluk yıllarında karşılaşılan problemler engelliliğe neden olmaktadır (Çağlar, 1982).

2.3.2. Fiziksel Engeli Olan Bireylerin Özellikleri

- Fiziksel engeli ve sağlık yetersizliğine sebep olan haller dışında bireyin ebeveynin sosyoekonomik durumu, eğitim durumu, çevreyle olan gelişimi ve kardeş sayısı önemli bir rol oynamaktadır (Fatsa, 2015).
- Fiziksel engeli ve sağlık yetersizliği olan bireylerin kendilerine has fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal ve dil-konuşma niteliklerine sahiptir (Fatsa, 2015).
- Fiziksel engeli ve sağlık yetersizliği olan bireylerin bedensel gelişimleri oturma, yürüme, emekleme, merdiven inip çıkma, koşma gibi büyük el ve kasların kullanımı, ayak-göz ve el-göz koordinasyonu gibi yeteneklerin bulunduğu küçük kas olmak üzere iki unsurda değerlendirilmektedir (Fatsa, 2015).
- Fiziksel engeli ve sağlık yetersizliği olan bireylerin konuşma ve dil yetenekleri de birbiri ile farklılıklar göstermektedir (Fatsa, 2015).
- Fiziksel engeli ve sağlık yetersizliği olan bireylerin zihinsel gelişimlerinde de gerileme olmaktadır. Birkaçında zihinsel gerileme olmazken birkaçındaysa az da olsa en ağır dereceye kadar değişkenlik gösteren yetersizlikler olabilmektedir (Fatsa, 2015).

- Fiziksel engeli ve sağlık yetersizliği olan bireylerin duygusal ve sosyal özellikleri bulunmuş oldukları çevrenin onları kabul etmesine ve tutumlarına göre değişiklik göstermektedir (Fatsa, 2015).
- Fiziksel engeli ve sağlık yetersizliği olan bireylerin, eğitimdeki başarısını olumsuz açıdan etkilemektedir (Fatsa, 2015).

2.4. Özel Gereksinimli Çocuk ve Ebeveyn

Kişinin beslenmesi, sevgi ihtiyacı, bakımı, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimi, kültürel değerleri öğrenmesi, eğitimi gibi önemli ihtiyaçlarının karşılanmasında önem arz eden ebeveyn, bu ihtiyaçların giderilmesinde ilk çevre ve yer olarak tanımlanmaktadır (Coşkun, 2013). Ebeveynin hayatla ilgili farklı davranışlar öğrenilmekte, başka ebeveynlerle sosyal etkileşimde bulunmamakta ve başlıca alışkanlıklar kazanılmaktadır. Bundan dolayı kişinin ana şeyleri öğrendiği yer aile olarak tanımlanmaktadır (Kırbaş & Özkan, 2013).

Annenin sağlıklı bir bebek dünyaya getirmesiyle bile ebeveynler güçlük ve yeniliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Engelli bir bebeğin doğması ise ailenin her manada ciddi problemlerle yüzleşmesine neden olmaktadır. Ebeveynin bu durumu kabullenmesi ve bu duruma alışması hem çaba hem de zaman gerekmektedir (Akıncı & Darıca, 2000). Aileler, sağlıklı bir çocuğa sahip olamadığı için engelli bebeği reddetmek, şok yaşamak, acı çekmek, kararsızlık yaşamak, suçluluk duygusu ile mücadele etmek, utanç ve kızgınlık gibi duygular ile yüzleşmek gibi olumsuz süreçleri yaşamaktadır. Bununla birlikte ebeveyn bu soruna bir çözüm bulmak için yollar aramakta ve ne yapacaklarını bilememekten dolayı yaşadıkları kaygıyla da mücadele etmek zorundadır. Öte yandan çocuklarının engellilik durumlarını kabul eden, çocuklarının gelişimi ve eğitimi için arayış içerisinde olan ebeveynlerin süreci daha iyi yönettiklerini gösteren bulgular mevcuttur. Bu durum engelli çocuk için hem sosyal çevre ile hem de ebeveyniyle sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olmaktadır (Coşkun, 2013).

2.4.1. Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Aile Yüğü

Zihinsel engelli bireyleri koruma komitesinin bir araştırmasında yük tanımından ilk defa bahsi geçilmiş, akılsal/zihinsel hastalığa sahip olanları, ebeveynlerinde görülen yükler olarak ifade edilmiştir. Söz konusu bu durum fiziksel engelli çocuğa sahip olan ebeveynler için de geçerli olmaktadır (aktaran, Akarsu, 2014). Aile yükü aile bireylerinden birinin hastalanması sebebi ile ebeveynlerin yaşamış oldukları güçlüklerin hepsini ve problemlerle mücadele etmesi olarak ifade edilmektedir (Sivrikaya & Çiftci Tekinarslan, 2013).

Aile yükü, bakımının üstlenen bireyin yaşamış olduklarını ve duygularının tüm etkilerini ele alarak açıklamaktadır (Bildirici, 2014). Yük tanımı nesnel yük (çevre ile ilişkilerin azalması, maddi kayıp, aile düzenin bozulması vb.) ve öznel yük (hasta ile yaşanan duygusal problem ve öznel sıkıntı) olarak tanımlanmaktadır (Akarsu, 2014).

Zihinsel veya fiziksel engelli bir çocuğa sahip olmak ve bakımını sağlamak aile üyelerinde yük hissine neden olmaktadır (Turan Gürhopur & İşler Dalgıç, 2017). Aile yükünü etki altına alan birden fazla neden bulunmaktadır (Bildirici, 2014). Bunlar içerisinde bakım yapmadaki güçlükler, aile düzenindeki ve aile rollerindeki bozukluklar, tedavi masrafları, parasal kaygılar, duygusal güçlükler, çocuğun engelli olma seviyesi, engelli olan bireyin yaşı, bakımını yapan bireyin karakter özellikleri, eğitim ve kültür seviyesi, bakım yapma zamanı gibi birden fazla etmen bulunmaktadır (Vural, 2010).

Sağlıklı ve normal gelişim gösteren kardeşler de aile içerisinde fiziksel veya zihinsel engelli çocuğun olmasından etkilenirler. Normal olan kardeşlerin ev haricinde yan yana olmak istemedikleri, fakat herhangi bir hastalık halinde kardeşlerine karşı korumacı bir tutumda bulundukları görülmektedir (Okutan, 2016).

Aile içerisinde yaşanan stresin engelli çocuğun ihtiyaçlarıyla beraber arttığı bilinmektedir (Akarsu, 2014). Bunun sonucunda stres düzeyinin fazla olmasından ailedeki kişilerin sağlık durumlarında olumsuzluklar meydana gelmektedir (Turan Gürhopur & İşler Dalgıç, 2017). Bu sağlık sıkıntılarının başlıcaları: kan basıncında yükselme, kas gerilimi, sinir ve sindirim sistemi bozuklukları, iştahdaki düzensizlikler, baş ağrıları, uyku bozuklukları vb. fizyolojik problemler ile, unutkanlık, dalgınlık, çabuk öfkelenme, korkma, çekingenlik, nedensizce ağlama halleri, saldırgan

davranışlar, dengesiz tavırlar gibi psikolojik ve duygusal bozukluklar şeklinde kendilerini göstermektedir (Okutan, 2016).

Anne Yüğü

Engelli çocukların, normal çocuklara kıyasla ebeveyne daha çok bağımlı olmaları, kendi ihtiyaçlarını karşılayamamaları, ebeveyne daha çok sorumluluk yüklemekte ve ebeveynin daha fazla yüke maruz kalmasına neden olmaktadır (Akarsu, 2014).

Anneler, fiziksel veya zihinsel engelli çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha çok enerji harcaması sürekli olarak yorgun hissetmelerine neden olmaktadır (Sivrikaya & Çiftci Tekinarslan, 2013). Bundan dolayı kendilerine bile zaman ayıramayan annelerin; çocuk ve eşlerine daha az zaman ayırıp etrafla iletişim problemleri yaşadıkları görülmektedir (Okutan, 2016). Annelerin babalara göre zihinsel veya fiziksel engelli çocuğunun bakımlarını karşılamada daha çok sorumluluk aldığı görülmektedir (Vural, 2010).

Baba Yüğü

Baba-çocuk ilişkisi, her açıdan anne-çocuk ilişkisinden farklı olmaktadır (Vural, 2010). Baba varlığının bilinmesi, anneyle çocuk ilişkisinin daha sağlam ve sağlıklı ilerlemesini sağlamaktadır (Güneysucu, 2010). Örnek olarak erkek çocukların, cinsiyete dair davranışlarının ilerlemesinde babanın rolü önem taşımaktadır (Coşkun, 2013).

1970'li yılların ortasıyla birlikte babalık rolleri içerisinde çocuğunun bakımı ile ilgilenen ve bunu görev bilinci haline getiren bir tutum sergilenmeye başlanmıştır. (Güneysucu, 2010). Zaman içerisinde sosyal medyada çocuk bakımına katılım sağlamak, iyi bir baba olmanın en önemli unsuru haline gelmektedir. (Güneysucu, 2010).

Kültürel açıdan baktığımızda genelmekse aile yapısı içerisinde babalara ailenin parasal anlamda gereksinimlerinin karşılama sorumluluğu verilirken, annelere ise ev yüğü ile çocuklara bakma görevi verilmekte ve annelerin sosyal ilişkileri daha kısıtlı olmaktadır (Karlıoğlu & Yıldırım Sarı, 2019). Bu nedenle babalara kıyasla anneler daha çok stres altında olduğu tespit edilmiştir (Güneysucu, 2010).

Ekonomik Yüğü

Engelli çocuğun aileye katılmasıyla ebeveynlerden biri mecburen çocuğun bakımını üstlenebilmek için işini bırak zorunda kalabilmektedir (Okutan, 2016). Ebeveynler,

fiziksel veya zihinsel engelli çocuğun eğitim, tedavi, bakım ve birden fazla araç gereç gibi ek maliyetlerini daha fazla karşılamakla yükümlüdür (Vural, 2010). Çalışmalar, fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin sosyoekonomik seviyelerinin kötü olmasından dolayı streslerinin çoğalmasına sebep olduğunu bildirmektedir (Coşkun, 2013).

Fiziksel veya zihinsel engele sahip olan çocuğun yaşı büyüdükçe eğitim maliyetleri, farklı konumlardaki eğitim ve tıbbi durumlardan yararlanmak için sürekli yapılan şehirlerarası yolculukların maliyetleri, alınması gereken takviyeler ve bunun dışındaki başka maliyetlerin oluşmasıyla ebeveynde ekonomik anlamda aile bütçesini zorlayacak bir yük haline geldiği gözükmemektedir (Aslan, 2010). Aylık kazancın aile üyelerine eşit şekilde dağıtılmamasıyla birlikte ailede babanın daha fazla kazanç sağlamak için birden çok işte çalışıp stres yaşaması ekonomik yükün en fazla babalar üstünde olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2011).

Engelli çocuğa her ebeveyn sahip olabilir fakat gelir seviyesi az olan ebeveynlerin engellilik halinden gelir seviyesi çok olan ebeveynlere kıyasla daha çok etkilendiği görülmektedir (Koçhan, 2019). Çünkü fiziksel veya zihinsel engelli kişilerin gereksinimlerinin fazla ve devamlılık gerektiren bir süreç olduğu bilinmektedir (Sarı, 2010). Ebeveynlerin bu ihtiyaçları giderebilmesi için gelir seviyesinin fazla olmasının gerekli olduğu düşünülmektedir (Toprak, 2018).

Psikolojik Yük

Zihinsel veya fiziksel engelli bir çocuğun yaşamı boyunca bu durumun devam edeceğinin düşünülmesinin ebeveynler üzerinde devamlı mücadele etmeyi gerekli kılan bir stres sebebi olduğu bildirilmektedir (Şengül & Baykan, 2012). Stresi ortaya çıkaran durumların ortak yerleri, kontrol edilmeme ve düşük tahmin edilebilme düzeyi ve bu halin kişinin gücünün son raddesine gelmesine neden olmasından kaynaklıdır (Sivrikaya & Çifçi Tekin Arslan, 2013). Bu nitelikler göz önüne bulundurulduğunda fiziksel veya zihinsel engelli bir çocuğun olması, kontrol altına alınması güç ve tahmin etme şansı düşük ve bakım veren bireyin gücünün azalmasına sebep olan bir hal olarak düşünülmektedir (Kandemir Çelik, 2017). Bundan sebeple zihinsel veya fiziksel engelli çocukları olan ebeveynlerin bu durumdan dolayı yoğun stres altında olmaları kaçınılmaz bir sonudur (Köksal, 2011).

Zihinsel veya fiziksel engelli çocukların ebeveynleri psikolojik açıdan birden fazla zorluğa maruz kaldığı görülmektedir (Bildirici, 2014). Ebeveynlerin, yaşamış olduğu duygusal karışıklıktan ziyade, gelişimi sağlıklı olmayan çocuğun kendilerine yüklemiş olduğu yükümlülük hissi ile devamlı olarak mutsuzluk, başarısızlık ve hayal kırıklığı içinde olmaktadır (Zilan Keskin, 2015).

Etraftaki insanların bakışları ve aileden bekledikleri aileye dışlanmış hissettiklerini veya yetersiz ebeveyn oldukları hissini yaşadıkları görülür (Aslan Aydın, 2017). Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerde en fazla görülen psikolojik sorun yas ve keder olmaktadır (Akarsu, 2014).

İlk olarak suçluluk duygusu, reddedilme, utanç, umutsuz olma hissi, kendileri ve çocuğu için mutsuz olma kaygıları zaman içerisinde aile fertlerinin stres altına girmesine neden olmaktadır (Zilan Keskin, 2015). Bunun sonucunda bireyler depresyona girebilmektedir (Öztürk, 2011). Çocuğun yaşı ilerledikçe ilerleyen zamanlarda gelecek kaygısı yüzünden çocukla kimin ilgileneceği fikri ebeveyn içerisinde gerginlikler oluşturabilmektedir (Aktürk, 2012). Bu endişeler sebebiyle ortaya çıkan kavgalar ve anlaşmazlıklarla birlikte çocuğun fiziksel veya zihinsel engelinden kaynaklı ilerleyen problemler de ebeveynin hayatında stres düzeyinin artmasına neden olmaktadır (Coşkun, 2013). Stres altında olan kişilerin, duygusal ve davranışsal belirtileri ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2011). Bu belirtilerin ortaya çıkmasıyla bireyi psikolojik anlamda daha fazla etkilemektedir (Koçhan, 2019). Uzun devam eden bu süreç depresyon, anksiyete ve öfke gibi psikolojik problemlere yol açmaktadır (Bildirici, 2014).

Sosyal Yük

İnkâr etme, ailenin başka üyeleriyle yeteri kadar ilgilenmeme, aşırı koruma, çocuğu suçlama, çocuk için duymuş olduğu sorumluluk hissi sebebiyle kendini suçlu hissetme gibi birden fazla problem ebeveyn içerisinde çatışma ve gerginliklere sebep olmaktadır (Okutan, 2016). Bundan dolayı aile üyeleri arasındaki bağın yıpranması ve çiftlerin anlaşmazlıklarıyla bu durum ayrılma ile sonuçlanmaktadır (Coşkun, 2013).

Ebeveyn arasındaki iletişim eksiklikleri sebebiyle başka kişilere kapalı olmaktadır (Kandemir Çelik, 2017). İletişim halinde olduğu kişilerden gelebilecek eleştiriler, aile fertlerinde utanç hissi oluşturmakta ve insanlarla olan iletişimin zayıflamasına ve ebeveynin yalnızlık hissine kapılmasına sebep olmaktadır (Köksal, 2011). Bu tek

başına kalmışlık ebeveynin daha çok güçlük çekmesine neden olmaktadır (Coşkun, 2013). Çünkü zihinsel veya fiziksel engelli çocukla birlikte meydana gelen sorumluluklar ve problemler ebeveynin sosyal olamamasına sebep olmaktadır (Okutan, 2016). Annelerin çocukların bakımını üstlenen kişi olması onların daha fazla yorulmasına neden olduğu ve anneleri bu durumun daha çok etkilediği görülmektedir (Arı Durmuş & Yeşilyaprak, 2019), Bunun sonucunda kendilerine ve diğer aile fertlerine daha az vakit ayırdığı için daha az iletişim kurdukları görülmektedir (Aslan, 2010).

Fiziksel Yük

Zihinsel veya fiziksel engelli olan çocukların dünyaya gelmesinden sonra aile fertlerinin birbirlerine daha az vakit ayırmaktadır. Ebeveyndeki sorumluluklar, roller değişmekte ve çoğalmaktadır (Turhan Gürhopur & İşler Dalgic, 2017). Bu durumdan kaynaklı sağlıklı çocuklara göre engelli çocuklara daha çok ilgi gösterilmesi ebeveyn arasında istenmeyen neticelere neden olmaktadır.

Zihinsel veya fiziksel engelli çocuğun küçük yaşlarında baba ve annenin bakım yükümlülüğü dengeli iken çocuğun yaşı ilerledikçe annenin bakım yükümlülüğü çoğalmaktadır (Akarsu, 2014). Anneler fiziksel veya zihinsel engelli çocuklarının bakımıyla uğraşırken babanın kendisinden ve evinden uzaklaştığını fark edememektedir (Bildirici, 2014). Fiziksel veya zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde anneler, engelli çocuğun bakımına çok zaman ayırdıklarından aile içerisindeki başka rolleri bırakmakta, sosyal faaliyetlerinden ve sosyal hayatlarından vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar (Aslan, 2010).

2.4.2. Özel Gereksinimli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Yaşam Yönelimi

Fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynler farklı sıkıntı ve güçlükler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar eğitim, ekonomik, psikolojik, sosyal ve kardeş sorunları olarak sınıflandırılabilir (Coşkun, 2013).

Ekonomik Sorunlar

Fiziksel veya zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin karşılaştığı en önemli zorluk ekonomik zorluklardır. Engelli çocukların ebeveynleri bazen çalışamama veya bir ebeveynin çocuğun bakımını üstlenmesine ihtiyaç duyması nedeniyle işinden istifa

etmek zorunda kalma durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak çocuğun hastane masrafları, tıbbi müdahaleler, ilaç masrafları gibi çeşitli harcamaları ebeveynlerin karşılaması gerekmektedir (Aktürk, 2012).

Bunun dışında belirli bir zaman sonra fiziksel veya zihinsel engelli çocuğun eğitim masrafları da ortaya çıkar. Ayrıca bazı fiziksel veya zihinsel engelli çocukların özel beslenme harcamaları ve başka ek maliyetleri de vardır. Bundan dolayı fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin maddi kaynaklı türlü sıkıntılar karşılarına çıkmaktadır (Coşkun, 2013)

Eğitime İlişkin Sorunlar

Fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan baba ve annelerin karşı karşıya kaldığı bir başka problem de eğitim ile ortaya çıkan sorunlardır. Eğitim yalnızca sağlıklı kişiler için değil, bedensel veya engeli olan veya zihinsel engeli olan kişilere de sağlanmaktadır. Eğitimde arkadaşlar, ebeveyn ve sosyal çevre gibi etkenler de önem arz etmektedir (Aslan, 2010).

Ebeveynler fiziksel veya zihinsel engelli çocuklarını kucaklamak için gerekli becerileri kazanmaya çalışıp çocuklarını destekleyecek stratejiler düşünmektedirler. Engelli çocukların tanısı ve hastalıkları konusunda yeterli bilgi sahibi olmamak, ebeveynlerin sürekli araştırma yapmasına ve çocuklarının belirli aktivitelerden kaçınmasına neden olabilir. Dolayısıyla ebeveynin eğitim düzeyi çocuğun gelişimini önemli ölçüde etkilemekte, daha yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynler bu gibi durumlarla daha kolay başa çıkabilmektedir (Aslan, 2010).

Psikolojik Sorunlar

Fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynler psikolojik sorunlar ile de karşı karşıya kalmaktadır. Psikolojik sorunlar ile karşı karşıya kalmak fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerde en çok karşılaşılan durumlardan biridir (Coşkun, 2013).

Psikolojik sorunlar dahilinde ebeveynlerin kendilerine olan saygıları azalmakta, anksiyete bozukluğu yaşamakta, konsantrasyon sorunu ile karşı karşıya kalmakta, unutkanlık ve dalgınlık gibi sorunlar ortaya çıkmakta, öfke hali gözlemlenebilmekte, hiçbir sorun yokken ağlama durumu oluşabilmekte ve depresif hareketler gözlemlenmektedir. Bunlarla birlikte bu durum ile başa çıkmakta güçlük çeken bazı

ebeveynlerin evliliklerinde sorunlar yaşanmakta veya bozulmakta ve aile içindeki ilişkiler de kötü duruma gitmektedir (Aslan, 2010).

Sosyal Sorunlar

Önceki sorunların dışında fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynler sosyal sorunlar ile de çok fazla karşı kalmaya kalmaktadır. Fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerde aile içerisinde mutsuzluk ve gerilimler yaşanmaktadır ve bu hal yuvanın yıkılmasına bile neden olmaktadır (Sarısoy, 2000). Ayrıca fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynler rahatça bir yerden bir yere gidememekte, diledikleri gibi eğlenememekte, istedikleri gibi akrabalarıyla, arkadaşlarıyla vakit geçirememekte ve bunun gibi farklı faaliyetlerde bulunamamaktadır. Bundan dolayı sosyal çevreleriyle olan ilişkileri olumsuz açıdan etkilenmektedir.

Bunun dışında ebeveynlerin bir kısmı toplumun fiziksel veya zihinsel engelli kişilere vermiş oldukları olumsuz davranışlarını bildikleri için başka insanlarla görüşmekten de uzak kalmaktadır. Bundan dolayı ebeveynler sosyal yaşamlarında türlü güçlükler ve problemler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bundan dolayı toplum tarafından dışlandığını hissetmektedir (D'Alessio vd., 2005).

Kardeş Sorunları

Diğer sorunların yanı sıra fiziksel veya zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynler sıklıkla kardeş dinamikleriyle ilgili zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Kardeşler karşılıklı olarak sürekli iletişim halindedirler ancak kardeşlerden birinin fiziksel veya zihinsel engelli olması diğer kardeşler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir (Kırılıoğlu, 2015).

Fiziksel veya zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynler, engelli çocuklarına ek zaman ve bakım ayırırlar. Söz konusu durum doğrudan olaya dahil olmayan kardeşte öfke, kırgınlık, kıskançlık ve terk edilmişlik duygusunun ortaya çıkmasına neden olur (Kozanoğlu, 2006).

2.5. Sosyal Destek

Sosyal destek, stres ya da sıkıntı yaşayan bireye eş, aile üyeleri, arkadaşlar gibi yakın sosyal çevresinde bulunan bireyler tarafından sunulan etik ve somut yardımları

ifade etmektedir. Sosyal destek, kişinin yaşamında doğum anından itibaren tüm hayatı süresince gerek duyduğu temel ihtiyaçlardır (Cheung, 1995). İnsanların bazı süreçlerde zorlayıcı hayat koşulları karşılımları çıkabilmektedir. Bundan dolayı psikolojik birden fazla rahatsızlığın ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu durum karşısında kişinin sağlıklı kalması için koruyucu etkenlerle başa çıkabilmesi gerekmektedir (Dubow & Tisak, 1989).

Sosyal destek, kişinin kendisinin sevildiğini, kendisinin değerli olduğunu hissetmesini sağlayan, iletişim ve karşılıklı görevleri olan bir ağı ait olduğuna inanmasına katkı sağlayan bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Kong vd., 2013).

Sosyal destek, kişinin hem psikolojik hem sosyal anlamda bütün çevresinden aldığı destek durumuna denmektedir. Başka bir anlamda sosyal destek, gereksinim sahibi kişinin çevresinde kişiye psikolojik ve sosyal yönden yardım edecek kişilerin sayısı olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle göre sosyal destek kavramının ifadesinde, kişinin sosyal ilişkilerinin sayısından fazla özelliğinin ön plana çıkması baz alınmıştır. Bu kapsamda sosyal destek kavramının ifadesinde, kişinin sosyal destek almış olduğu insan adedinden çok, alınmış olan sosyal desteğin değeri ön planda olmaktadır. Bu görüş baz alındığında sosyal destek etkenleri, kişinin ilişki içerisinde bulunduğu başka kişilerin sırlarını saklaması, güven duyması, önem verdiği biriyle kurmuş olduğu yakın bağlar olarak nitelendirilmektedir (Yıldırım, 1997).

Sosyal destek yaşama katkıda bulunan bir bileşendir. Birçok etiket ve konu başlığı altında incelenen bir kavram olan sosyal destek, araştırmacılar tarafından birçok yerde derinlemesine araştırılmıştır. Çalışmalar hem tipik hem de istisnai durumlarda bireylere yönelik sosyal yardımın alanını, organizasyonunu ve özelliklerini inceledi. Sosyal destek; sosyal bilimler, sağlık bilimleri ve davranış bilimleri alanlarında sıklıkla tartışılan bir konudur. Bazı çalışmalar insan gelişimini ve davranışını anlamamanın bir aracı olarak kişiye odaklanırken, diğerleri dikkatlerini sosyal çevreye yöneltmektedir. Araştırmacılar bireyin arkadaşlarının, ebeveynin, sosyal çevresinin ve sosyal destek sistemindeki diğer maddelerin, kişinin gelişimi ve uyumu üzerindeki etkilerini araştırmaktadırlar (Yıldırım, 1998).

1970'lerin ortalarından bu yana, bir başa çıkma kaynağı olarak sosyal desteğin önemi popülerlik kazandı. Literatürdeki teoriler incelendiğinde, sosyal desteğin kişinin yaşamı boyunca temel bir gereklilik olduğu, kişilerarası bağlantıları kapsayan ve dahil olma

duygusunu güçlendirdiği sonucuna varılabilir. Sonuç olarak yaşamda olumlu bir etki yarattığı kabul edilmektedir. Bunun tersine sosyal desteğin bireylerin empati, şefkat, öz değer, yeterlilik ve aidiyet duygusu gibi sosyal gereksinimlerini yerine getirerek psikolojik ve fiziksel iyilik halleri üzerinde de iyi bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir (Sorias, 1988; Özgür, 2004).

Sosyal desteğin tanımına ilişkin kesin bir açıklama bulunmamakla birlikte (Hutchison, 1999), literatürde en sık kullanılan terimin Cobb (1976) tarafından verildiği dikkat çekmektedir. Cobb, sosyal desteğin bireylere sevildiği, saygı duyulduğu, gözetildiği ve karşılıklı sorumluluklara sahip olduğu bir sosyal ağın parçası olduğu inancını aşıladığını savunmaktadır (Gökler, 2007).

Cohen ve Wills'e (1985) göre sosyal destek, kişiler arası ilişkilerde yakın ilişkilerin oluşturulması ve kabul görülmesiyle kişinin psikolojik uyumuna katkı sağlayan bir yöntem durumu olarak adlandırılmaktadır (Kablan, 2021). Eker ve diğerlerine (1995) göre ise sosyal destek, zor bir halde olan veya stresli olan kişiye çevresindeki başka kişilerin yapmış olduğu maddi ve manevi yardımların toplamıdır (Kablan, 2021).

Sosyal destek, Maslow'un "ihtiyaçlar hiyerarşisi"nin bir parçası olan sevgi, ait olma, takdir edilme ve kendini ortaya koyma gibi temel insan ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmaktadır. Bu tatmin ebeveyn, arkadaşlar, üstler veya profesyonel danışmanlar gibi çeşitli bireylerle olan etkileşimler yoluyla gerçekleşir (Kablan, 2021).

Kısacası sosyal destek tanımının iki ana unsurunun olduğu görülmektedir. Bunlar ihtiyaç duyulması durumunda yardım alınabilecek kişilerin varlığının düşüncesi ve var olan destekten memnun olma derecesidir. Bu iki unsurun birbirleriyle olan bağlantısı kişilerin karakteriyle ilgilidir. Bazı kişiler sosyal destek sunan birden fazla hazır kaynak olmasını talep ederken bazı kişiler ise tek bir kişinin yeterli olduğunu düşünmektedir (Karadağ, 2007).

Sosyal destek sistemleri iki sınıfta incelenmektedir. Bunlar; kişinin karşı karşıya olduğu sosyo-psikolojik sıkıntıların çözülmesidir. İkincisi ise resmi ve resmi olmayan desteklerdir (Rodrigo & Byrne, 2007). Resmi sosyal destek sistemi, profesyoneller tarafından sunulan sosyal desteği ifade ederken, resmi olmayan sosyal destek sistemi, bireyin arkadaşları, ebeveyni ve diğer yakın tanıdıkları tarafından sağlanan yardımı kapsar. Resmi olmayan sosyal destek resmi sosyal destek sistemiyle

karşılaştırıldığında stresin olumsuz sonuçlarını hafifletmede daha etkili görünmektedir (Boyd, 2002).

Alan yazın incelendiğinde farklı çalışmalarda sosyal destek maddesinin kişinin sosyo-psikolojik problemlerine engel olmasında, giderilmesinde ve zor durumlarla karşı karşıya kalması halinde bununla baş etme durumunda kuvvetli bir destek aldığı dikkat çekmektedir (Eker vd., 2001). Sosyal destek tanımına yönelik edinilmiş olan güncel düşünceler, elde edilebilirlik algısı boyutunda incelenmektedir. Bu düşünceye göre sosyal destek, kişinin ilişkilerinin nitel ve nicel yönde olmasından ziyade ihtiyaç duyduğu anda kendine yardım edebilecek kişilerin olduğunu bilmesi durumu olarak ifade edilmektedir. Tanımsal olarak sosyal destek üzerinde çeşitli düşünce farklılıkları olduğu bilinmektedir. Bununla beraber sosyal destek, genel olarak kendisini zor halde hisseden veya stres altında olduğunu hisseden kişiye etrafındaki insanlar tarafından yardımda bulunulmasıdır (Ardahan, 2006).

2.5.1. Sosyal Desteğin Etkileri

Alanyazın incelendiğinde sosyal destek kavramına yönelik yapılan çalışmalarda, son zamanlarda sosyal ilişkilerin yeterli seviyede olup olmadığı konusunda kişinin kendi gözlemi, başka bir ifadeyle algıladığı desteğe dönüşmekte olduğu gözükmektedir (Eker vd., 2001). Sosyal destek fonksiyonlarının yeterli olması konusunda kişinin sahip olduğu kanı, algılanan sosyal destek olarak algılanmaktadır (Sorias, 1989). Algılama kişinin hayatı ve uyarıcıların farkında olmasına denmektedir (Karadağ, 2007).

Tüm algılama ve farkındalıklar, geçmiş hayatta oluşan ve gelecekteki hayata dair bir düşünce veya tahmini dahil eden karşılıklı bir etkileşim olarak düşünülmektedir (Karadağ, 2007). Bireyler, bilgiye seçici olarak yaklaşım göstermekte, yaşanmış olan hadiseleri anlama ve kodlamada, anlamlı bir şekilde kategorize etmekte kişisel olarak ayrı bir konuma gelmektedir. Bir laf, bir kişi tarafından istek uyandırıcı ve onur verme olarak algılanırken bir diğer kişi tarafından isyan edici veya onur kırıcı olarak algılanmaktadır (Aydın, 2001).

Özgür (2004) tarafından tanımlanan algılanan sosyal destek, bireyin başkalarının algısında taşıdığı önemin farkına varması anlamına gelmektedir. Algılanan sosyal destek, bireyin çevresinden aldığı yardımın tanınmasını ifade etmektedir. Algılanan sosyal destek, bireyin başka bir kişi tarafından kendisine değer verildiğine dair algısını

ifade etmektedir. Algılanan sosyal destek aynı zamanda bireyin kendisine atadığı genel ve öznel değer olarak da ortaya çıkmaktadır. Bireyin çevresindekilerin kendisine değer verdiğini, sevgi duyduğunu ve ihtiyaç duyduğunda yardımına güvenebileceğini bilmesiyle karakterize edilen sosyal destek düzeyi önemli ölçüde yükselmektedir (Ardahan, 2006).

Algılanan sosyal destek, bireyin yaşamının farklı alanlarında ilerleme kaydettiği, önemsendiğini ve değer verildiğini hissettiği, gerektiğinde güvenebileceği insanlara sahip olduğu ve ilişkilerinden memnun olduğu yönündeki genel inancı ifade etmektedir (Baştürk, 2002). Algılanan destek, bireylerin hayatlarının farklı yönlerinde kendilerine değer verildiğine ve önemsendiğine dair genel algılarını ifade etmektedir. İhtiyaç anında güvenebilecekleri bireylerin olduğu ve ilişkilerinde doyum yaşadıkları fikrini kapsar (Karadağ, 2007).

Algılanan sosyal destek korunma, yardım, sosyal bir düzenin içine dahil edilmesine yönelik davranışların kişinin ihtiyaç duyduğunda ortaya çıkacağına dair inanış olarak ifade edilmektedir (Başer, 2006). Sorias (1992) algılanan sosyal destek tanımını, kişinin sevildiği, saygı duyulduğunun farkında olması ve kabul edildiğini hissetmesi doğrultusunda diğer bir kişiye bağlanması ve hayatında olan engelleri yok etmesine katkı sağlayan karşılıklı bir iletişim olarak ifade etmekte olup; bu tanımın kişinin sosyal iletişimlerinde kendisine vermiş olduğu kıymet olarak ifade etmektedir.

2.5.2. Sosyal Desteğe Teorik Bakış

2.5.2.1. Cohen ve Wills Sosyal Destek Türleri

1985 yılında Cohen ve Wills'e göre kişiler dört ayrı çeşitte desteğe gereksinim duyabilir. Bunlar; sosyal arkadaşlık desteği, saygı desteği, işlevsel destek ve bilgi alma desteğidir.

Saygı Desteği: Kişinin yanlış bir şey yapması halinde de etrafı tarafından kabul edileceği hissine sahip olması olarak ifade edilmektedir.

Bilgi Alma Desteği: Kişinin yaşadığı sorunların anlaşılır olması ve çözüm yolları bulunması hususunda sunulan yardımlar olarak tanımlanmaktadır. Bilgi desteği;

içindeki problemi ayrı boyutlar kapsamında öğüt verme, bilişsel rehberlik sağlama ve irdeleyebilme gibi farklı durumları içerisinde barındırmasıdır.

Sosyal Eşlik Etme Desteği: Kişinin boş zamanlarında kurmuş olduğu sosyalleşme ve iletişimlerin kişinin kendisini daha mutlu olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Kişinin bu anlarda başka kişilerle paylaşım halinde olması, kişinin içinde bulunmuş olduğu mutsuz halinden uzaklaştırarak kendini daha mutlu olduğu hissini sağlamasıdır.

İşlevsel Destek: Kişinin sıkıntılarının içerisinde çıkmasını sağlayacak parasal ya da araçsal desteğin sağlanarak sıkıntılı halin ortadan kalmasını sağlayan destek türü olarak ifade edilmektedir. Sıkıntılı durumun ortadan kalkmasıyla kaygı ve stresin azalmasında önemli bir yer olmaktadır (Cohen & Wills, 1985).

2.5.2.2.Cohen ve Wills Sosyal Destek Modelleri

1985 yılında Cohen ve Wills'e göre sosyal destek modelleri “*Stresle Mücadelede Tampon Etkisi Modeli*” ve “*Temel Etki Modeli*” olmak üzere iki unsur olarak ele alınmaktadır (Cohen & Wills, 1985).

Temel Etki Modeli

Bu model kişiye sağlanmış olan sosyal destekle kişinin sağlık durumu arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu tanımlamaktadır. Kişiye sağlanmış olan sosyal desteğin, kişinin psikolojik ve fizyolojik sağlığının üzerinde olumlu yanları bulunduğunu ifade etmektedir. Sosyal destek bulmakta sorun yaşayan kişilerin bu halden olumsuz yönde etkileneceğini düşünmektedir. Kişinin gereksinim duyduğu bu sosyal desteği görmemesi kişi üzerinde olumsuz etkenlere sebep olmaktadır (Şahin vd., 2012).

Stresle Mücadelede Tampon Etkisi Modeli

Model içerisinde sosyal desteğin sorumluluklarından en mühimi, kişinin karşı karşıya kaldığı sıkıntılı halin içerisindeki stres oluşturan etmenlerin etki seviyelerini düşürmektir. Bu halleri ortadan kaldırarak sıkıntılarla karşı karşıya kalmış kişinin psikolojik halini koruma olarak da nitelendirilmektedir. Kişi üzerinde strese neden olacak haller olmadığında sosyal desteğin kişinin psikolojik ve fizyolojik sağlığına katkıda bulunduğu haldir. Bu halin tam tersi yaşandığında, strese neden olan hallerle

karşı karşıya kalan kişi için sosyal destek, tampon etkisi oluşturarak kişinin bu halden dolayı zarar görmesinin önüne geçmesini sağlamaktadır (İskender, 2018).

Strese neden olan haller yaşandığında kişinin etrafındaki bireylerin kolaylaştırıcı yardımlarını ortaya çıkarmasına sosyal desteğin tampon etkisi (buffering effect) olarak ifade edilmektedir. Tamponun etkisinin, sıkıntılı bir hal ile karşı karşıya kalmış kişinin stres durumundaki haliyle baş etmesine yardım edecek, stres halinin kişi üzerindeki etkilerini düşürecek ve kişinin sağlık durumu üzerinde olumlu yanlar verebileceği belirtilmektedir (Kabadayı, 2015).

2.5.2.3. Berrera Sosyal Destek Kavramı Kategorileri

1986 yılında yaptığı bir incelemede Berrera'ya göre sosyal destek üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; algılanan sosyal destek, sosyal bağlılık, eylemleştirilmiş sosyal destek olarak sınıflandırılmaktadır. Algılanan sosyal destek; kişinin gördüğü değeri, kendisine gösterilen sevgiyi, içinde bulunduğu ilişkilerde hissettiği olumlu duyguları ifade eder. Sosyal bağlılık, kişilerin sosyal yaşamları içerisinde değer verdiği kişilere sahip olması ve bu insanlarla kurduğu ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Eylemleştirilmiş sosyal destek, kişinin etrafındaki insanların kişiye yardım maksadıyla uyguladıkları eylemlere denmektedir (akt. Eldeleklioğlu, 2006).

2.6. Evlilik Doyumu

Glenn (1991), evlilik kavramını *"kişilerin mutluluğunu sağlayan ve karakter gelişimine yarar sağlayan birim"* şeklinde ifade etmiştir. Fowers (1993) evlilik kavramını *"kişinin kendi benliğini başka bir kişinin benliği ile birleştirmesine imkân sunan, bireysel gelişimi ve mutluluğu teşvik eden kurum"* şeklinde ifade etmiştir (Glenn ve Fowers'dan aktaran Çelik ve Yazgan, 2009).

Evlilik, kişilerin hayatlarının önemli parçasını meydana getirmekte ve evlilik aşamasındaki kişilerin sosyal ve psikolojik anlamda gelişmesine yarar sağlamaktadır. Bununla birlikte bireylerin sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Evlilik için yapılmış olan çalışmalarda *"evlilik doyumu"*, *"evlilik uyumu"*, *"evlilik mutluluğu"* ve *"evlilik kalitesi"* vb. ayrı terimlerin incelendiği ve kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Tüm bu terimler, evlilik ilişkisinin kalitesini ifade etmek için kullanılan terimler olmaktadır. Evliliğin kalitesi; evlilik içerisindeki mutluluk, evlilik doyumu ve evlilik uyumunu da dahil eden geniş bir terim olmaktadır (Erbek vd., 2005). Evliliğin sağlıklı ve kaliteli olması çiftler arasında uyum, yüksek evlilik doyumu ve etkin iletişim ile ilişkili olmaktadır. Evlilik uyumu, çiftlerin birbirleriyle sağlıklı iletişim gerçekleştirme, evlilik ve ebeveyn hususlarında ortak düşüncelere sahip olma ve problemleri pozitif biçimde çözüme kavuşturma yetenekleri ile alakalı olmaktadır (Erberk vd., 2005). Evlilik mutluluğu duygusal bir niteliğe sahipken, evlilik doyumu daha çok bilişsel terim şeklinde değerlendirilmektedir. Evlilik uyumunda genel olarak eşler arasındaki etkileşimin özelliğinin üstünde durulurken, evlilik doyumunda çiftlerin evlilikle ilgili memnuniyetlerini ve kişisel algılarını ele almaktadır (White, 1983).

2.6.1. Evlilik Doyumunu Açıklayan Kuramlar

Evlilik doyumuyla alakalı birden fazla kuramsal yaklaşımlar olmaktadır. Bu yaklaşımlardan bir kısmı aşağıda verilmektedir.

2.6.1.1. Yükleme Kuramı

Heider'in yükleme kuramına göre, bireyler başka bireylerin tutumlarını anlamak adına bireysel düşünce ve tecrübelerini kullanmaktadır. Bireyler genel olarak tutumları gözlemlemek dışında gayelere odaklanarak bireysel özelliklere dayalı gözlemleme yapmaktadırlar. Bireyler, başka bireylerin tutumlarının sebeplerini anlamak adına “*yükleme sürecini*” kullanmaktadırlar. Yükleme sürecinde, bir tutumun meydana gelişinde bireysel güçler (beceri, çaba, motivasyon) ve çevresel güçler (zorluk, şans, kanun) rol oynamaktadır. Bireyler genel olarak gözlemledikleri durumları bireysel veya çevresel güçlere bağlamaktadırlar (Koçak, 1999).

Heider, bireylerin iki temel güdüye göre hareket ettiğini söylemektedir. Bunlar çevremizi kontrol etme ve çevremizdeki dünyaya ilişkin bir görüş oluşturma olmaktadır. Söz konusu güdüler, bireylerin başka bireylerde tutumlarını tahmin ederek ve çevrede olup bitenleri idrak ederek çevrelerini etken biçimde yönetmelerini sağlamaktadır. Söz konusu beceriye sahip olmayan bireyler ise çevrelerine karşı dengesiz, tutarsız ve kontrol becerisinden yoksun kalabilmektedir (Işınso Halat, 2009).

Bradbury ve Fincham (1990) tarafınca yapılmış olan açıklamada, yüklemeleri sorumluluk ve nedensellik yüklemeleri olarak iki ana gruba ayırmaktadır. Sorumluluk yüklemeleri bir tutumdan kimin ya da kimlerin sorumlu olduğunu belirlemektedir. Diğer bir ifade ile tutum için kim veya kimlerin sorumlu olduğuyla ilgilidir. Nedensellik yüklemeleri ise bireylerin tutumlarının sebeplerini belirlemekle alakalı olmaktadır.

2.6.1.2. Bağlanma Kuramı

Bowlby tarafınca ileri sürülen model, duygusal bağların nasıl meydana geldiğini, gelişim kaydettiğini ve nasıl koptuğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bağlanma kuramı, çiftlerin birbiriyle bağımlılık ve iletişim seviyelerini açıklamayı amaç edinmiştir. İlk olarak bebeklik zamanında anneye olan bağlılığın ifade edilmesi adına geliştirilen bağlanma kuramı, yetişkinlik zamanındaysa evlilik içindeki etkileşimleri ifade etmek için de kullanılmaya başlanmıştır. Bowlby'ye göre, bebeklerin anneleriyle kurduğu etkileşimin özelliği, bireyin sonraki hayatında farklı bireylerle kuracağı etkileşimlerin özelliğini belirlediği düşünülmektedir. Çocuklar, baba ve anneleri ile olan etkileşimlerinden yola çıkarak kendileri ve başka bireyler için zihinsel temsiller meydana getirmektedir. Söz konusu zihinsel temsiller, gelecek adına model görevi görmekte ve Bowlby bu duruma "*İçsel Çalışma Modelleri*" ismini vermektedir. Yetişkin zamanındaki ilişkiler, tutum ve hislerle içsel çalışma modellerine dayanak olmaktadır.

Bireylerin bebeklik döneminde bakımını yapan bakıcı veya ebeveynleri bebeğin gereksinimleri söz konusu bireyler tarafınca karşılanmakta sıcak ve tutarlı ilişki kurmaları durumunda bebekle güvenli bağ kurmaktadır. Söz konusu aşamada, bebeğin kendi benliği hakkında olumlu zihinsel temsilleri meydana getirmektedir. Olumlu benlik modeline sahip olan bireyler, başka kişileri tutarlı ve güvenilir olarak algılamakta ve onlar hakkında olumlu düşünceye sahip olmaktadır. Söz konusu duruma "*Olumlu Başkaları Modeli*" denmektedir. Ancak, bakıcıların bebeğin gereksinimlerine yetersiz veya duyarsız kalması durumunda, bebek güvensiz bağlanma modelini öğrenmekte ve kendi benliği için negatif düşüncelere varmaktadır. Söz konusu olumsuz benlik modeline sahip olan bireyler, başka bireylerin de tutarsız ve güvenilmez olduğunu düşünmektedir. Söz konusu düşünceye ise "*Olumsuz Başkaları Modeli*"

denmektedir. Bowlby'e göre, yukarda yer alan zihinsel modeller ve davranış örüntüleri karakterin oluşumunda önemli bir görev olmakta ve bireylerin bütün hayatları boyunca sosyal etkileşimlerini etkilemektedir (Işinsu Halat, 2009).

2.6.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, öğrenmenin sosyal bir fiil olduğunu ve bireylerin modelleme ve gözlem yoluyla öğrendiğini savunan düşünce olmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre bireyler sosyal çevrelerinden çoğu şeyi öğrenmekte ve etkilendikleri modeller vasıtasıyla çevre tarafından onaylanmaya çalışırlar (Orhan & Dağcı, 2015). Bandura'ya göre, kişilerin tutumlarını öğrenmeleri adına kendi deneyimlerine her zaman gereksinimleri bulunmamaktadır. Bunun nedeni bireyler başka insanların tecrübelerini gözlemleyerek birden fazla şeyi öğrenebilmektedirler. Sosyal tutumlarla başka insanların tutumlarını kendilerine örnek görerek de kişiler öğrenme yeteneğini geliştirebilirler. Gözlemi yapılan model ile gözlemi yapılmayan modelin benzerlikleri, örnek alınan tutumun benzerliğini çoğaltmaktadır. Örnek alınan bireyin karakter, cinsiyet ve yaş vb. nitelikleri, öğrenme ve modellemenin ne kadar gerçekleşeceği hususunda bilgi vermektedir (Demirbaş & Yağbasan, 2005).

Davranışçı yaklaşımdan faydalanan öğrenme kuramı, evlilik ve aşkı tepkisel ve edimsel koşullanma ilkeleriyle açıklamaktadır. Söz konusu kurama göre, bireylerin birbirlerine karşı tutumları pekiştirmenin temeli olmaktadır. Evlilik hayatında çiftlerin birbirlerine karşı tutum ve davranışlarında geçmiş hayatlarındaki pekiştirdikleri öğrenmeler etken olmaktadır. Bundan dolayı Sosyal Öğrenme Kuramı bireylerin evlilik içerisindeki etkileşimlerini ve yaşantılarını kendi ebeveynlerinin evlilik hayatında edinmiş oldukları gözlemleri gerçekleştirmektedir (Azizoğlu Binici, 2000).

2.6.1.4. Kişiler Arası İletişime Bağlı Sosyal Biliş Kuramı

Miller ve Steinberg'in İletişime Bağlı Sosyal Biliş Kuramı, bireylerin başka bireyler ile etkileşimlerini açıklamaktadır. Söz konusu kurama göre, bireyler başkalarıyla alakalı bilgilerini, düşüncelerini ve inançlarını kendi zihinsel "*bilgi bankası*" ismi verilmiş olan birikimleriyle oluşturmakta ve iletişim aşamasında bu bilgileri kullanmaktadır. İletişime bağlı sosyal biliş kuramı evlilik ilişkisinde de çiftler arası etkileşimin gerçekleşmesiyle eşdeğer aşama izlemektedir.

Evlilikte, çiftlerin birbirlerini kendi bilgi bankalarında meydana getirdikleri geleneksel rollerden bağımsız olarak kabul etmesi önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalar, çiftlerin birbirlerini olduğu gibi sevdiği, kontrolcü ve bağımlılık tutumlarından uzak durduğu ilişkilerde evlilik doyumunun daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Çiftlerin kendilerine has nitelikleriyle sevilmesi, ilişki içerisinde eşit olma düşüncesini sağlamakta ve sağlam birlikteliğin temelini atmaktadır (Gökmen, 2001).

2.6.1.5. Romantik Aşk Kuramı

Aşk, dünyanın her yerinde ve her zaman olan evrensel durum olmaktadır. Ancak aşkın tanımı, kişiden kişiye ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Aşkın anlamı, çalışma yapan bireylerin bakış açısına göre de değişkenlik göstermektedir. Freud'a göre aşk, cinselliği arzu ettirmektedir. Harlow, aşk kavramını bağlanma tutumu olarak tanımlarken, Fromm'a göre ise sorumluluk, anlayış, saygı ve ilgi ile bağlantılı olmaktadır. Kısaca aşk; bireylerin sosyal etkileşimlerini ifade eden, karmaşık düşüncelerin, duyguların ve tutumların hepsi olmaktadır (Atak & Taştan, 2014).

Âşık olma sürecini duyguların isimlendirilmesi ve sosyal öğrenmeyle ifade eden Walster, bireylerin etrafından almış oldukları ipuçlarıyla aşkı öğrendiklerini öne sürmüştür. Söz konusu süreçte toplumsal normlar, kültürel ürünler ve medya aşkı ifade etmekte ve nasıl yaşanacağı hususunda rehberlik etmektedir. Bireyler etrafındaki örneklerle bakarak belli bir modeli âşık olunacak birey olarak benimseyebilmektedir. Birey örnek modellerle bağdaştırılan duyguları kendi tecrübeleriyle ilişkilendirerek âşık olduğu hissine sahip olabilmektedir. Kısacası, bireyler etrafından almış oldukları tecrübe ve ipuçlarıyla kendi duygusal hayatlarını şekillendirebilmektedirler (Hortaçsu, 1991).

Hatfield ve Walster'a göre aşk, başka bir insanla birlikte olma ve vakit geçirme arzusu olmaktadır. Tutkulu aşkta, istenilen bireye erişme arzusu, mutluluk hissini beraberinde getirmekte ve kişinin cinsel doyum yaşamasına yarar sağlamaktadır. Söz konusu durum, ilişkide doyum düzeyini ve memnuniyetini sağlamaktadır. Aşkın yanı sıra ilişkilerdeki çatışmalar da önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu çatışmalar ilişki doyumunu düşürebilir ve bireyin mutsuzluğuna sebebiyet verebilmektedir (Atak & Taştan, 2014).

2.6.1.6. Yatırım Kuramı

Yatırım Modeli, Rusbult'un sosyal mübadele ve bağımlılık kuramını baz alarak geliştirdiği kavram olmaktadır. Sosyal mübadele kuramının temelinı meydana getiren faktörler bedeller, ödüller, seçenekler adına karşılaştırma düzeyi olmaktadır. Rusbult'a göre, bireyler ilişkilerinde nasıl bir durum beklediklerini deneyimler ve gözlemlerine ilişkin belirlemektedirler. Söz konusu beklentiler kıyaslama seviyesine paralellik göstermektedir. Ödüller, ilişkide hoşnut olucu neticelere karşılık gelirken, bedeller ise ilişki adına gerekli olan emek ve zaman gibi fedakarlık isteyen yönleri temsil etmektedir. Kişilerin etkileşimlerinden topladıkları kazanç beklentileri, etkileşimlerinin doyum seviyesini tespit etmektedir. Eğer söz konusu beklentiler kıyaslama seviyesinin üstündeyse ilişki doyumlu şeklinde değerlendirilirken, kıyaslama seviyesinin altındaysa ilişki doyumsuz şeklinde değerlendirilmektedir (Terzi İlhan & Işık, 2017).

Seçenekler adına kıyaslama seviyesi, bireylerin iletişimlerini devam ettirme veya sonlandırma kararlarında kullandıkları ölçüt olmaktadır. Söz konusu ölçüt, bireylerin mevcut ilişkilerinden ziyade farklı iletişimlerden elde edebilecekleri kazançların değerlendirme sürecini ifade etmektedir. Eğer başka seçenekler, var olan ilişkiye kıyasla daha çok ödül veriyorsa birey var olan ilişkisini sonlandırabilir ve söz konusu seçenekleri tercih edebilmektedir. Ancak eğer başka seçeneklerin daha düşük ödül vereceğini algılıyorsa da birey var olan ilişkisini sürdürme düşüncesinde olacaktır.

Rusbult'un yatırım modeli, ilişkilerdeki devam veya sonlandırma kararlarının, bireylerin bağlılık düzeylerindeki farklılıklara göre şekilleneceğini söylemektedir. Söz konusu kararlar, ilişkinin devamlılığını belirleyen ve sevgiye neden olan kararlar olmaktadır. Bağlılık, duygusal bileşenleri bulunduran ve ilişkinin devamlılığı adına motivasyona neden olan kişisel durum olmaktadır. Kelley, Thibaut ve Rusbult'un düşüncelerine göre ilişki kavramı için bireyler arası bağlılığı etkileyen üç unsur söylemişlerdir. Söz konusu unsurlar ilişki yatırımı, seçeneklerin değerlendirilmesi ve ilişki doyumu olmaktadır. İlişki doyumu, bir bireyin var olan ilişkisinden ne kadar memnun olduğu şeklinde tanımlanmaktadır. Seçeneklerin değerlendirilmesi, var olan ilişki haricindeki alternatifleri barındırmaktadır. İlişki yatırımı ise maddi veya manevi yatırımları içerir ve ilişkinin önemini yansıtır. Bireye yapılan yatırımlar çoğaldıkça ilişkiyi bitirmek daha zor hale gelmektedir (Rusbult'tan aktaran Aslan Yılmaz & Hovardaoğlu, 2015).

2.6.2. Evlilik Doyumunu Etkileyen Faktörler

Son zamanlarda, kadınların toplumda daha çok aktif rol almasıyla birlikte, evlilik doyumuyla ilgili cinsiyet farklılıklarının azaldığı gözlemlenmektedir. Yapılan çalışmalar, erkekler ve kadınlar arasında evlilikten almış oldukları doyumun yakın seviyelerde olduğunu göstermiştir. Çelik ve Tümkaya'nın (2012) yapmış olduğu çalışmada erkekler ve kadınlar arasında evlilik doyumu yönünden önem arz edecek derecede farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu durum, cinsiyetler arası evlilik tecrübelerinin git gide yakınlaştığını ve kadınların evlilik içerisinde daha aktif bir rol oynadığını göstermektedir.

Gelir durumunun evlilik doyumuna etkisinin incelendiği çalışmalarda, bilhassa bireylerin maddi durumlarının evlilik üzerinde önemli bir rol aldığı görülmektedir. Maddi durum kişilerin sahip oldukları olanakları, ilgi alanlarını ve imkanları belirlemede etken olmaktadır. Bununla birlikte, maddi durumun iyi olması, olası stres unsurlarına karşı koruyucu etken olabilmektedir. Ancak düşük gelir düzeyi, kişilerin yaşadığı sınırlı imkanlar veya eksiklikler sebebiyle kendisine sınır konulmuş duygusu ortaya çıkararak anksiyete ve stres vb. duygusal problemlere ve evlilik içerisinde yaşanan problemlere neden olma olasılığı bulunmaktadır. Söz konusu durum, maddi halin evlilikteki kişilerin ilişkisel ve duygusal tecrübeleri üstünde önem arz eden belirleyici olduğunu göstermektedir (Çelik & Tümkaya, 2012).

Cinsel doyum ve cinsellik, evlilik doyumu için direk etken unsurların içerisinde yer almaktadır. Cinsellik, iki bireyin tutkular ve derin hazlarla birbirine yakınlaştığı fiziksel eylem olmakta ve kişilerin en temel ihtiyaçlar ve isteklerini gidermektedir. Çiftlerin birbirlerinin cinsel isteklerini anlaması ve gidermesi, cinsel uyumu ve bundan dolayı da evlilik doyumunu arttırmaktadır. Bununla birlikte, cinsellik çiftlerin birbirlerini daha iyi tanımalarına olanak da sunmaktadır. Çiftlerin birbirlerinin cinsel isteklerini ve haz noktalarını ortaya çıkarmaları, cinsel hususları açık şekilde konuşarak iletişim kurmaları, evlilik doyumuna yarar sağlamaktadır. Bundan dolayı, cinsellik evlilik içinde sağlıklı iletişim kurmayı teşvik etmekte ve eşler arasındaki bağın güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Whisman & Baucom, 2012).

Kültürel değişkenlikler, evlilik doyumu üstünde önemli etkenlere sahip olmaktadır. Kültürel değerlere bağlı olarak evlilik standartlarında, gerekliliklerinde, ritüellerinde ve yapısında farklılıklar olabilmektedir. Toplumcu ve bireyci kültürel nitelikler, çiftlerin

evliliklerini tecrübe etmesinde belirleyici rol olmaktadır. Nitekim, çiftler arasında kültürel değişkenliklerin, evlilik doyumu üstünde etkeni es geçilemez. Aynı kültürlere sahip olan kişilerin evliliğe karşı davranış ve düşünceleri de değişkenlik gösterebilmektedir. Bundan dolayı, evlilik içerisinde kültürel değişkenliklerin mevcut olması, eşler arasındaki uyumu etkileyebilmekte ve evlilik doyumuna şekil aldırabilmektedir (Çatal & Kalkan, 2019).

Eğitim seviyesi, kişiler arasındaki iletişimin doğasını etkilediği gibi, evlilik doyumu için de belirleyici olmaktadır. Eğitim seviyesi iyi olan kişiler, kendilerini daha iyi açıklama yeteneğine, pozitif çatışma-çözme yeteneklerine ve duygu düzenleme becerilerine sahip olmaktadır. Bununla birlikte eğitim seviyesi iyi olan bireyler, eşlerinin duygu ve düşüncelerine saygı göstermekte ve tartışma yaşandığında olgun biçimde çözüme kavuşturmak adına gerekli yöntemlere sahip olmaktadır. Bu yüzden eğitim seviyesi iyi olan eşlerde genel olarak evlilik doyumları da daha yüksek olmaktadır (Yalçın, 2004).

İletişim, sosyal yaşantımızda olduğu gibi evlilikte de önem arz etmekte ve çiftler arasındaki evlilik doyumu ve iletişim üstünde belirleyici bir unsur olmaktadır. Çiftler arasındaki iletişim için birbirlerini aktif şekilde dinlemeleri ve birbirleriyle konuşmaları gerekmektedir. Evlilik, beraber yaşamak için yapılan bir anlaşma olduğu için iletişim kurmanın niceliği ve niteliği önemli olmaktadır. Çiftler, birbirlerine saygı duydukça ve bunu hissettikçe, hayatındaki bireye karşı olan olumlu hislerinde çoğalma olmaktadır. Söz konusu durum, evlilik hayatının tümüne yansıyan evlilik doyumunda da artış sağlamaktadır. (Bertoni & Bodenmann, 2010).

2.7. Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar

Aşağıda fiziksel ve zihinsel yetersizlik, evlilik doyumu ve sosyal destekle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Araştırma öncesi fiziksel ve zihinsel yetersizlik, evlilik doyumu ve sosyal destekle alakalı kısa tanımlamalara yer verilmiştir.

2.7.1. Fiziksel Yetersizlik ve İlgili Araştırmalar

Genetik unsurlar, kazalar ve hastalık gibi neticelerden dolayı bireyin eklemler, sinir sistemi, iskelet sistemi ve buna bağlı kaslarındaki fonksiyonlarını yerine getirememe

neticesinde ortaya çıkan yetersizliklere fiziksel yetersizlik denmektedir. Fiziksel yetersizlik doğum öncesinde ve doğumdan sonra da yaşanabilmektedir. Fiziksel yetersizliği olan bireyler, hayatlarını kolay hale getirmek adına baston, koltuk değneği, yürüteç, tekerlekli sandalye, ortez ve protez gibi malzemeler kullanmaktadır (Bekçi, 2012).

Fiziksel yetersizlikle ilgili çalışmaları incelememiz gerekirse Gray (1980)'in yapmış olduğu bir çalışmada, sağlıklı bir çocuğa sahip ebeveynler ile fiziksel engele sahip olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyumları kıyaslanmıştır. Çalışma dahilinde yapılmış olan anket sonucunda, ankete katılım sağlayan 237 ebeveyn olduğu saptanmıştır. Çalışmalar sonucunda ortaya çıkan incelemelerde, ebeveynlerin yaşam doyumunun belirleyici unsuru fiziksel engelli çocuğa sahip olmak olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı çalışma sonucunda, normal sağlıklı büyüme gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlere göre zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerde yaşam doyumunun daha az olduğu tespit edilmiştir.

Sucuoğlu (2004) yaptığı bir araştırmada, normal olan öğrencilerin engelli olan öğrenciyi/öğrencileri istememeleri sebebiyle normal olan ile engelli olan öğrencinin kaynaştırılması için uygulamadaki yasal eksiklikler tespit edilmiştir.

Strachan (2005)'in yapmış olduğu bir çalışmada, fiziksel engelli bir çocuğa sahip olan babaların yaşam doyumlarındaki baş etme ve stres hallerinin düzeyleri araştırılmıştır. İnceleme sonucunda elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde stres, yaşam memnuniyeti, ruhsal ve bedensel sağlık durumları arasındaki önemli farklar tespit edilmiştir.

Öztürk (2006)'ün yapmış olduğu çalışma sonucunda kaynaştırmada hedefe ulaşılabilmesi için özel eğitim yerlerinin yetersiz kaldığını; kaynaştırma eğitiminin Türkiye'de çoğalması ile engellilere için eğitim hedeflerine katkıda bulunacağını söylemiştir.

Twoy (2007), fiziksel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin bununla mücadele etme yöntemleri üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışmaya göre babaların annelere göre bununla mücadele etme düzeyi daha fazladır. Ebeveynlerin mücadele etme yöntemlerinden en çok kendileri gibi olan diğer ebeveynlerden destek aldıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

İçmeli ve diğerlerinin (2008) yaptığı bir çalışmada, fiziksel engeli bulunan bir çocuğa sahip olan ebeveynlerin aile işlevselliğinin haline bakılmıştır. Bu çalışma dahilinde zihinsel engeli bulunan çocuğa sahip olan 50 ebeveynin düşüncüleri alınmış ve bu ebeveynlere Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bilgilere göre fiziksel engele sahip çocuklu ebeveynlerin ebeveyn işlevselliğinin ciddi anlamda bozulduğu tespit edilmiştir.

Özbesler (2008) yaptığı bir çalışmada fiziksel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin kendilerinden sonra çocuklarının geleceği açısından kaygılı olduğu, engelli çocuklarının düzenli şekilde bir işte çalışıp çalışmayacağı ve çocuklarıyla ilgili mesleki eğitim hizmetlerinin en düşük seviyede olması gibi hususların kendilerini endişelendirdiğini ifade etmektedir.

Akandere ve diğerlerinin (2009) yaptığı araştırmada, fiziksel ihtiyaçlı çocuk ebeveynlerinin umutsuzluk ve hayat doyum düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bilgilere bakıldığında fiziksel engele sahip olan çocuk ebeveynlerinin umut ve hayat doyumları düzeyleri ile yaş, ekonomik halleri, eğitim durumu ve engelli çocuğun cinsiyeti arasında olumlu bir etki tespit edilmiştir.

Akandere ve diğerlerinin (2009) yapmış olduğu araştırmada fiziksel engel çeşitlerine sahip çocuk ebeveynleri ile yaptıkları araştırma sonucunda; anne ve babanın eğitim düzeyinin, çocuk cinsiyetinin, gelir düzeyinin ve yaşlarının yaşam doyumları üzerinde etken olduğu tespit edilmiştir.

Deniz ve diğerleri (2009) yapmış oldukları araştırmada devamlı endişe düzeylerinin ebeveynlerin yaşam doyumlarını önemli derecede etkilediğini tespit etmiştir.

Acar (2009)'ın yaptığı bir çalışmada, fiziksel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin umutsuzluk halleri ve yaşam doyumları araştırılmıştır. Çalışmaya 300 birey katılım sağlamıştır. Çalışma dahilinde ortaya çıkan sonuca bakıldığında gelir ve eğitim durumu, ebeveynin yaşı, yaşam doyumu arasında olumsuz bir ilişki tespit edilmiştir.

Orhan (2010)'ın yapmış olduğu çalışmaya göre fiziksel engelli çocukların sağlıklı büyüme gösteren yaşlılarına kıyasla daha çok sıkıntılı tutum sergiledikleri, sosyal yetenek seviyelerinin de yaşlılarından daha alt seviyede olduğu saptanmıştır.

Fakirulloğlu'nun (2013) yaptığı bir incelemede, fiziksel engelli çocuğa sahip olan annelerin ağrı düzeyinin çoğaldığı, özellikle bacak, bel, kol, sırt ve boyun kısımlarında

şiddetli ağrılar yaşadıkları ve bundan dolayı annenin günlük yaşamını olumsuz açıdan etkilediği tespit edilmiştir.

Güllüpnar'ın (2013) Eskişehir'de yapmış olduğu bir inceleme sonucunda, fiziksel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin devletten, kurumsal ve parasal olarak yardım isteklerinin fazla olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte zihinsel engelli çocuk sahibi olan ebeveynlerin, çocuklarının bakımlarıyla ilgilendiklerinden dolayı zaman içerisinde sosyal etkinliklerinden, iş hayatlarından, sosyal yaşamlarından koptuklarının sonucuna ulaşmışlardır.

Dardas ve Ahmad'ın (2014) yapmış olduğu bir araştırmada fiziksel engelli çocuğa sahip olan 184 ebeveynin hayat kalitesi algısı ve ebeveyn içindeki stresi değerlendirilmiştir. Çalışma sonucuna bakıldığında, hayat kalitesine etki eden tek değişkenin ebeveynin stresi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte sosyo-ekonomik seviye ve ebeveyndeki çocuk sayısının da yaşam kalitesini etkisi altına aldığı saptanmıştır.

Engelli çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları stres seviyesi sağlıklı bir çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşamış oldukları stres seviyesinden epeyce fazladır. Hsiao (2018) fiziksel engelli çocuğa sahip olan ebeveyn stres seviyelerini tespit etmek adına yapmış olduğu bir araştırmada ebeveynin stres seviyelerini anlamak amacıyla bu ebeveynler ve çocukları için doğru yöntemlerle adım atılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Yapılan bu araştırmada ebeveyn stres seviyelerini düşürmek adına ebeveynlerin engelli çocuklarına bakarken ebeveyn stresi ile ilgili bilgilerin tespit edilmesi ve ebeveyn stresine sebep olan çocuğun sıkıntılı davranış çeşitlerinin belirlenmiş olması, ebeveynlere stresi azaltmak için yardımda bulunulması gibi sonuçlar tespit edilmiştir.

Alpgan (2018) yapmış olduğu bir çalışmada, fiziksel yetersizliği bulunan 4-6 yaş aralığındaki çocukların ebeveynlerinin hayat kaliteleri araştırılmıştır. Araştırmaya toplamda 382 ebeveyn katılmıştır. Çalışma sonucunda ebeveyn hayat kalitesi algısı düştükçe çocuk ve anne-baba aralarındaki ilişkinin de olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır.

Ceran (2018), yapmış olduğu bir araştırmada ebeveynde fiziksel engelli bir çocuğun olmasının ebeveynlerin işleyişini, yapısını, eğitim sürecini ve toplumsal ilişkilerini etkilediğini tespit etmiştir.

2.7.2. Zihinsel Yetersizlik ve İlgili Araştırmalar

Zihinsel yetersizlik doğumdan önce, doğum aşamasında ve doğumdan sonra türlü nedenlerden kaynaklı ortaya çıkmakta ve beyinde önem arz edecek şekilde gerilik olarak ifade edilmektedir. Söz konusu gerilikten ötürü bireyde uyum ve adaptasyonda problemler meydana gelmektedir (Aydın, 2016). Zihinsel yetersizlikle ilgili çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Nihira ve diğerlerinin (1985) yapmış olduğu bir araştırmada zihinsel engele sahip bir çocuğu olan ebeveynler engel seviyesine göre birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Çalışma dahilinde, karşı karşıya kalınan sıkıntılarla mücadele etme yeteneği kapsamında ebeveynler arasında önemli ölçüde farklar ortaya çıkmışken, çocuğun engel seviyesi arttıkça ebeveynlerin de endişe düzeyinin arttığı saptanmıştır.

Channabasavanna ve diğerlerinin (1985) yapmış olduğu bir çalışmaya göre, zihinsel engelli çocukların rehabilitasyon ve eğitim çalışmalarının planlanmasında ebeveynlerin davranışlarının ve duygusal reaksiyonlarının önemli derecede rol oynadığı tespit edilmiştir.

Floyd ve Zmich (1991)'in yapmış olduğu bir çalışmada ise zihinsel engele sahip olan ebeveynlerle sağlıklı büyüme gösteren çocuk ebeveynlerinin yaşam doyumları ve evlilik bağı kalitesi araştırılmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuçlar incelendiğinde, evlilik ve ebeveynlerle bağlantılı gerginliklerin çiftlerde olumsuz bir etki yarattığı, engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşam doyumlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Hastings ve Brown (2002), zihinsel engelli çocuk sahibi olan ebeveynlerin sadece kendilerinin ve çocuklarının davranış sıkıntılarıyla yeteri kadar ilgilenip ilgilenmediklerinin araştırmışlardır. Annelerin öz yeterlilikleri zihinsel engelli çocukların üzerinde davranış sıkıntıları etkili olurken babalar ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Özsoy Altuğ, Özkahraman ve Çallı (2006) yaptıkları çalışmada zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin yeteri kadar sosyal destek alamadıkları, etraftan almış oldukları sosyal desteği de yeterli bulmadıkları, kendilerinin daha çok hayat mücadelesi verdikleri ve çocukları için gelecek kaygısı yaşadıkları tespit edilmiştir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşamış oldukları zorluklara bakıldığında, ebeveynlerin yaklaşık olarak yarısının çocuğunun olası yaralanma veya kaza korkusunu devamlı

yaşadığı, %45.5'inin tedavi süreçlerinde zorluklarla karşı karşıya kaldığı ve %41.8'inin çocuğu kontrol etmede güçlük yaşadığı sonucuna varılmıştır.

Rispler-Chaim (2007)'in yapmış olduğu araştırmaya göre ebeveynlerin zihinsel engelli çocuklarına karşı aşırı koruyucu tutumları ve kardeşler içerisinde zihinsel engelli çocuğa yapılmış olan ayrımcılığın ebeveyn içerisinde kavgaya neden olmasıyla beraber, toplumsal ve dini inançlar sebebiyle ebeveyne Allah tarafından ceza verildiği fikri ebeveynlerin hayat kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Karaçengel (2007)'in yapmış olduğu araştırmaya göre, ebeveynlerin zihinsel engelli çocuklarıyla devamlı vakit geçirmeleri, engelli çocuğun gereksinimlerini kişisel olarak karşılamada güçlük çekmesi sebebiyle başka bir bireye gereksinim duyması, ebeveynin engelli çocuğa zaman ayıramadığı vakitlerde kendilerine suçluluk duyması nedeniyle ebeveynin boş zamanlarında aktivitelere katılım sağlamamalarına sebep olmaktadır.

Üstüner (2008)'in yaptığı bir çalışmada, zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin psiko-sosyal durumları değerlendirilmiştir. Çalışmaya zihinsel engelli çocuğu bulunan 108 ebeveyn katılım sağlamıştır. Çalışma dahilinde ortaya çıkan sonuca bakıldığında, zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ekonomik düzeyleriyle yaşamış oldukları sorunlar arasında değişkenlikler tespit edilmiştir.

Küllü (2008)'nün yapmış olduğu araştırmada, zihinsel engelli çocuğa sahip olan baba ve annelerin depresif hallerinin sıklığı araştırılmıştır. Yapılan araştırma ile baba ve annelerin demografik nitelikleriyle birlikte çocukların bakımıyla ilgili farklılıkların da üzerinden durulmuş ve engelli çocuğa sahip baba ve annelerin üçte birinde orta düzeyde ve şiddetli düzeyde depresif haller tespit edilmiştir.

Karadağ (2009) yaptığı araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerle sohbet etmiş ve onların yaşamış oldukları zorlukları saptamıştır; toplumun onlara bakışından memnun olmadıkları, zihinsel engeli olan çocuğun başka bireylerle iletişim kurmada zorluk çektiği ortaya çıkmaktadır.

Bıçak (2009), yapmış olduğu bir araştırmada, anneler çocuklarının konuşmasının geç gerçekleşmesinin, toplum arasında normal karşılanmasından dolayı çocuklarını doktora geç götürdükleri tespit edilmiştir.

Sarıkaya (2011) yaptığı bir çalışmada zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerde sosyal destek arama düzeyinde annelerin babalara kıyasla yüksek puanlar

aldığını, yaşam doyumu seviyelerindeyse babaların annelere göre önemli ölçüde yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir.

Özgüven (2014), zihinsel engelli bir çocuğun dünyaya gelmesi ve ebeveyn tarafından kabul edilmesinin uzunca bir vakit aldığını söylemektedir, bu vakitte zihinsel engelli çocuğun ebeveynleri, ebeveyn fertleri arasında ve toplumsal sıkıntıların yaşandığı söylenebilmektedir. Engelli çocuk ebeveynleri aralarındaki sorumluluklarını yerine getiremediği için ebeveyn arasında da uyum sıkıntısı yaşanmaktadır.

Lafçı, Öztunç ve Alparslan (2014), yapmış oldukları bir araştırmada zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının gelecekleri için endişe duydukları, ebeveynde eşler arasında iletişim problemleri yaşadıkları, hayal kırıklığı yaşadıkları, engelli çocuğun bakımıyla birlikte ek olarak parasal sıkıntıların ortaya çıktığı ve engelli çocukları için diğer ebeveyn fertlerinden yardım alamadıkları saptanmıştır.

Akarsu (2014) yapmış olduğu bir araştırma kapsamında zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin, mesleği olan baba ve annelerin yaşam doyumlarının daha fazla olduğu, gelir seviyesindeki artışa eş değer olarak yaşam doyumunun da düzeldiği, çocuğun engel seviyesinin fazla olmasıyla ise yaşam doyumunu azalttığı tespit edilmiştir.

Demirhan (2014) yapmış olduğu çalışma bulgularında zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin psikolojik yönden olumsuz etkilendiğini ve ebeveynlere uygulanacak olan psikolojik destek programlarının ebeveynlere fayda sağlayacağı düşüncesini desteklemektedir.

Yavuz'un (2016) yapmış olduğu çalışmada, zihinsel engelli kişi ve ebeveynlerinin toplum tarafından çeşitli şekillerde dışlandığını; engelli çocukların bakımı konusunda çocuk gelişim gösterdikçe endişelerinin arttığını; çocuklarının dünyaya gelmesiyle birlikte günlük hayatlarında birtakım kısıtlamalar yaşandığını; engelli çocuğun dünyaya gelmesiyle ebeveynlerin sosyal ilişkilerinin de olumsuz açıdan etkilendiğini saptamıştır.

İnan-Budak'ın (2017) yapmış olduğu çalışma sonucunda, zihinsel engelli bir çocuğa sahip olan anne için durumun bir sorun teşkil etmediği, tamamının bakım açısından bir problem yaşamadığı tespit edilmiştir. Çocuğun büyümesi tüm anneler için bir endişe oluşturmaktadır. Sosyal ve ebeveyn hayatındaki ilişkilerinde önemli ölçüde farklılık yaşadıkları saptanmıştır. Hepsinin yaşamış olduğu ortak problemin "*damgalama*" olduğu tespit edilmiştir.

Toprak (2018) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına bakıldığında hayat kalitesi, sosyal destek algı seviyeleri ve yaşam doyumları zihin engelli çocuğu olan ebeveynlerin az olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerin zihinsel engellilik hususunda bilinçli hareket etmesinin teşhis koyma sürecinde önem arz ettiğini saptamıştır.

2.7.3. Evlilik Doyumu ve İlgili Araştırmalar

Evlilik doyumu, evlilik içerisindeki kişisel ve çevresel unsurlardan kaynaklanan psikolojik memnuniyet şeklinde ifade edilmektedir. Bu, genel evlilik memnuniyetinin dışında cinsellik ve arkadaşlık vb. özel alanlardaki tatmini de barındırmaktadır. Ancak evlilik doyumu, bir ilişkinin devam edip etmeyeceğini belirlemede tek başına yeterli değildir. Fakat ilişkinin sağlığı için önemli bir gösterge olmaktadır. Evlilik doyumu ile ilgili yapılmış olan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Finkelhor ve ekibinin (1989) yapmış olduğu çalışmada, çocukluk zamanında cinsel istismara maruz kalan bireylerin, yetişkinlikte evlilik ve cinsel ilişki doyumun üstünde bıraktığı etki incelenmiştir. Çalışmaya 2630 yetişkin birey katılım sağlamıştır. Yapılan çalışma sonucunda, çocukluk zamanında cinsel istismara uğrayan kişilerin yetişkin zamanında evlilik ve cinsel ilişki doyumunun istismara maruz kalmayanlara göre olumsuz yönde etkilendiklerini göstermektedir. İstismara uğrayan bireylerin evlilik ve cinsel ilişki doyum puanlarının daha düşük seviyede olduğu saptanmıştır.

Tezer (1996) tarafından yapmış olduğu çalışmada, evlilik doyumunu ölçmek amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Söz konusu ölçeğin güvenilirliğini ve geçerliliğini test etmiştir. Çalışmaya yirmi beş çiftten toplamda elli kişi katılım sağlamıştır. Çalışmanın neticesinde, evlilik doyumunu değerlendiren on soruluk ölçeğin geliştirilip çalışmaya kazandırıldığı ve yapılan ölçeğin bilimsel açıdan geçerli ve güvenilir olduğu saptanmıştır.

Gottman ve Notarius (2000) tarafından yapılmış olan çalışmada, evli çiftlere odaklanmış ve kadınların duygusal düşüncelerinin evlilik hayatında dengeyi nasıl etkilediğini araştırmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre bu becerilere sahip olan kadınların daha sorunsuz evliliklere sahip oldukları belirlenmiştir.

Derebaşı (2004) tarafından yapılmış olan çalışmada, Evlilik Doyumu Ölçeği'nin psikometrik nitelikleri madde ve cevap kuramına uygun olacak şekilde incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini meydana getiren 458 çift ve çocuk sahibi birey, 2002'de İzmir

şehrinde yaşamaktadır. Araştırma neticeleri, orijinal Evlilik Doyumu Ölçeği'nin ve Evlilik Doyumu Ölçeği'nin iç tutarlılık güvenirlik katsayılarında benzer sonuçlar verdiğini saptamıştır.

Whisman (2006) tarafından yapılmış olan araştırmada, çocukluk döneminde yaşanan travmaların evlilik üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yapılan çalışmanın neticelerine bakıldığında, çocukluk zamanında istismara maruz kalan kişilerin evliliklerinden daha düşük doyum aldığı ve istismara maruz kalan kişilerin evliliklerinin boşanmayla sonuçlanma oranlarının istismara maruz kalmayan kişilere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Çağ ve Yıldırım (2013) tarafından yapılmış olan çalışmada, evlilik doyumuna etki eden faktörler incelenmiştir. Ev içi sorumluluklar, cinsel yaşam memnuniyeti, ebeveynlerin kazançları, eşlerin arasındaki yaş farkı, evlilik süresi, eş desteği, çocuk sayısı, eğitim seviyesi ve cinsiyet vb. farklılıkların etkeni incelenmiştir. Çalışmaya toplamda 811 evli çift katılım sağlamış, bu çiftlerin %46'sı erkek ve %54'ü kadın olmaktadır. Bulgular, eğitim düzeyi, cinsel yaşam memnuniyeti ve eş desteği vb. unsurların faktörlerin evlilik doyumunu önemli derecede etkilediğini göstermektedir. Ancak ev içi sorumlulukların paylaşımı, ebeveynin gelir düzeyi, eşler arasındaki yaş farkı, evlilik süresi, çocuk sayısı ve cinsiyet vb. başka unsurların evlilik doyumunda pek önem arz etmediği saptanmıştır. Sonuç olarak, kişilerin evlilik doyumu hakkında düşüncelerini eğitim düzeyleri, cinsel yaşam memnuniyeti ve eş desteği vb. unsurların belirlediği sonucuna varılmıştır.

Bloch ve diğerlerinin (2013) yapmış olduğu araştırmada, kadınların evlilik doyumu ile duygu düzenleme güçlüğü arasında güçlü etkileşim olduğu gösterilmiştir. Yapılan çalışma sonuçları, duygu düzenleme yeteneğindeki düşüşün evliliği negatif açıdan etkilediğini tespit etmiştir.

Çakışır (2014) tarafından yapılmış olan çalışmada, evlilik doyumunun güvenli bağlanma stili, erken uyumsuz şema alanları ve duygusal düzenleme stratejileri tarafından nasıl etkilendiği incelenmiştir. Çalışmaya lise ve lise üstü eğitim seviyesine sahip 346 çift katılmıştır. Bulgulara göre pozitif düzenleme yeteneklerinin erkek ve kadınlarda ayrı biçimlerde evlilik doyumunu etkilediği tespit edilmiştir. Örneğin, erkeklerde zedelenmiş sınırlar pozitif iken kadınlarda kopukluk şema alanı negatif olmaktadır. Ayrıca, partnerin pozitif düzenleme becerileri ve güvenli bağlanma stili de

evlilik doyumunu pozitif yönden etkilemektedir. Söz konusu bulgular, evlilik doyumuyla alakalı unsurların karmaşıklığını ve çiftler arasındaki etkileşimlerin önemine vurgu yapmaktadır.

Wilson ve diğerlerinin (2017) evli bireylerde uykusuzluktan kaynaklı çatışmaları incelemiştir. Duygu düzenlemeyle ilişkisini inceledikleri araştırmalarına en az üç yıldır evli olan 43 çift katılmıştır. Çalışma neticelerine bakıldığında, yeterince uyumayla duygu düzenleme ile evlilik doyumunda sayısal açıdan olumsuz yönlü güçlü bir ilişki bulunmuştur. Yeteri kadar uyuyamadıklarını ve uykusundan memnun olmadıklarını belirten çiftlerin, yeteri kadar uyuyan çiftlere göre daha yüksek duygu düzenleme ve daha az evlilik doyumunu güçlüğü yaşadığı saptanmıştır.

Çam'ın (2021) bedensel veya zihinsel çocuğa sahip olan annelerin evlilik yaşam doyumunu, ebeveyn yaşam kalitesi ve ebeveynlik stresi arasındaki bağlantıyı araştırmayı amaçladığı çalışmada 0-8 yaş aralığında bedensel veya zihinsel çocuğa sahip 212 annenin katılımı sağlanmıştır. Çalışmanın sonucuna bakıldığında, bedensel veya zihinsel çocuğa sahip olan annelerinin evlilik yaşam doyumunu ve ebeveyn yaşam kalitesi algısının olumlu olduğu fakat ebeveyn stresıyla olumsuz açıdan etkilendiği saptanmıştır. Bununla birlikte anne eğitim seviyesi, bireyin yaşı, evlilik süresi, çocuk sayısı, çocuğun özel gereksinim çeşidine göre bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

2.7.4. Sosyal Destek ve İlgili Araştırmalar

Sosyal destek, bireylerin çevresinde güven, sevgi, saygı, ilgi ve değer görmeye olan ihtiyaçlarını gideren kavram olmaktadır. Söz konusu sosyal destek, gerçek yardım sağlama, korunma hissi verme veya bir sosyal gruba aidiyet duygusu geliştirme şeklinde kendini göstermektedir. Bundan dolayı, sosyal destek hem aldığımız yardımları hem de hissettiğimiz yardımı içeren bir yardım süreci olmaktadır. Sosyal destekle ilgili araştırmalar aşağıda yer almaktadır.

Singer, Irvin ve Hawkins (1998) yapmış oldukları bir araştırmada eğitim düzeyi iyi seviyede olan ebeveynlerin çocuklarıyla daha çok zaman geçirdiklerinin, problemleri idrak etmede daha çok başarı kaydettikleri ve bunun sonucunda da yaşam doyumlarının eğitim düzeyi az olan ebeveynlere kıyasla daha çok olduğu saptanmıştır.

Kaner (2004)'in yapmış olduğu bir çalışmada, engeli bulunan çocuğun ebeveynlerinin sosyal destek, algıladığı stres ve yaşam doyumu araştırılmıştır. Çalışmaya toplamda 416 birey katılım sağlamıştır. Çalışma dahilinde ortaya çıkan bilgiler incelendiğinde, zihinsel engele sahip olan ebeveynlerin çocuklarının birtakım yeteneklerini yapmada eksiklikler görmelerine karşın, etrafından aldıkları eğitim yardımının daha çok olduğu ve yaşam doyumlarının işitme engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerde daha fazla olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerin stres hallerinde, çocukların cinsiyetinin önem arz etmediğı tespit edilmiştir.

İkizoğlu (2005) yapmış olduğu çalışmada engelli bir çocuğun, ebeveynleri ve çevre arasındaki ilişkide yaşanan problemlerin sebebi olarak görüldüğü; bunun da genel olarak çevrenin dışlayıcı, ayrımcı, değışikliğı kabul etmeyen, eksik gören, uygun görmeyen davranışlarından kaynaklandığını ifade etmektedir.

Öztürk'ün (2006) yapmış olduğu çalışma sonucunda kaynaştırmada hedefe ulaşılabilmesi için özel eğitim yerlerinin yetersiz kaldığını; kaynaştırma eğitiminin Türkiye'de çoğalması ile engelliler için eğitim hedeflerine katkıda bulunacağını söylemiştir.

Güzel (2014) yapmış olduğu inceleme sonucunda özel eğitim verilmesi gereken öğrencilerin kaynaştırma olarak sınıfta kabul edilmesinin, sınıf öğretmenin kaynaştırma hususunda bilgi ve birikime sahip olmasının öncelikle sınıfta sağlıklı gelişim gösteren öğrencilere, sağlıklı gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine ve okul idaresine gerekli bilgileri vermesiyle sağlanacağını söylemiştir.

Metin-Karaaslan (2015) yapmış olduğu bir çalışmada, babalara göre annelerin psikolojik sıkıntıları daha fazla yaşadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni annelerin çocuklarının bakımıyla daha çok ilgilendiğı için yaşandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte anneler tüm sorunlar karşısında daha güçlü durabilme özelliğine sahip olmalarına rağmen, babalara göre daha fazla duygusallardır. Sonuç olarak annelerin psikolojik olarak daha çok etkilenmeleri kaçınılmazdır.

Güzeloğlu (2019) ise özel gereksinimi olan çocuklara sahip olan ebeveynlerin, ebeveyn hayat kaliteleri, eşlerin birbirine olan destekleri, umutsuzluk ile stres seviyeleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmaya 327 ebeveyn katılım sağlamıştır. Çalışmanın sonucuna bakıldığında ebeveynlerin üzerinde umutsuzluk ve stresin fazla olduğu, ebeveyn yaşam kalitesi algılarının az olduğu saptanmıştır.

Çalışmalarda fiziksel ve zihinsel engelli çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin üzerindeki etkisi, bununla karşı karşıya kalan ebeveynin üzerindeki sorumluluk ve ebeveynlerin yaşam yönelimleri konu edilmiştir. Bununla beraber literatürde sosyal destek kavramı ve sosyal desteğin ebeveynler üzerindeki etkileri ile birlikte evlilik doyumunu açıklayan kuramlara ve evlilik doyumunu etkileyen faktörlere yer verilmiştir. Kuramsal araştırmalar incelendiğinde fiziksel ve zihinsel engellerin ele alındığı çalışmalarda evlilik doyumu ve algılanan sosyal desteğin birlikte değerlendirilmemiş olmaması bu çalışmanın önemini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın modeli, evreni ve örneklem seçimi ile ilgili bilgilerin yanı sıra araştırmada kullanılan veri toplama araçları tanımlanarak, toplanan verilerin nasıl analiz edildiği açıklanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yaklaşımlarından biri olan genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel Tarama Modeli, önemli sayıda ögeden oluşan bir evrendeki nüfusun kapsamlı bir değerlendirmesini yapmak amacıyla, evrenin tamamını veya ondan temsili bir örneği değerlendirmek için kullanılan metodolojilerle ilgilidir. Nicel veriler anketlerin uygulanması yoluyla elde edilir. Elde edilen niceliksel verilerin istatistiksel analizi yoluyla çıkarımlar yapılmaya çalışılmaktadır. Daha sonra incelenen senaryo veya konuya ilişkin kapsamlı bir çerçeve oluşturulduktan sonra bu çerçeveden ayrı bir bölüm seçilerek özgün vaka çalışmalarına başlanır. Bu özel araştırma biçimi olayların, nesnelerin, varlıkların, kurumların ve çeşitli disiplinlerin doğasını ve özelliklerini açıklamaya çalışır (Büyüköztürk vd., 2013). Ayrıca tarama araştırması kapsamında, çalışma evreninden alınan örneklemin demografik özellikleri, önceden belirlenen konulara bakış açıları ve konuya ilişkin tercihleri tespit edilmeye çalışılır (Bahtiyar & Can, 2016). Çalışmayla genel puan ile konuyla ilgili olarak belirlenen değişkenler arasındaki eşitsizlik analiz edilmiştir. Araştırmanın hipotezleri ise şunlardır:

H1: Normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin EDÖ ve ÇBASDÖ puanları anlamlı farklılık göstermektedir.

H2: Özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin çocuklarının tanısına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanları anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Ebeveynlerin EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma Mersin'in Erdemli ilçesinde bulunan Özel Eğitim kurumlarındaki çocukların ebeveynleriyle ve Erdemlide bulunan Rehabilitasyon Merkezlerinde özel ders alan normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleriyle yapılmıştır. Çocukların sadece bir ebeveyni ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemi 118 normal gelişim gösteren çocuğun ebeveyni ile 138 özel gereksinimli çocuğun ebeveyni olmak üzere toplamda 256 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya katılmak istemesi ön planda tutulmuştur.

Araştırmada kolay ulaşılabilir bireylerin seçimine öncelik veren ve hedef örneklem büyüklüğüne ulaşıncaya kadar işlemi sürdüren “kolayda örnekleme” yöntemi kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı 3 bölümden oluşmaktadır. Veri toplama araçları için ölçek sahiplerinden izinler mail yoluyla alınmıştır. İlk bölümde katılımcıların kişisel bilgilerinin yer aldığı demografik bilgi formu (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, gelir düzeyi, çocuk sayısı, evlilik süresi, çocuk ve tanı) yer almaktadır.

3.3.1. Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ)

İkinci bölümde Çelik (2006) tarafından geliştirilen 13 madde ve tek boyuttan oluşan Evlilik Doyum Ölçeği yer almaktadır. Evlilik doyum ölçeği 5'li likert şeklinde (1: Bana hiç uygun değil-5: Bana tamamen uygun) derecelendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek puan 13 ile 65 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça katılımcıların evlilik doyum düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Ölçeğin 301 kişiye uygulanan güvenirlik analizinde iç tutarlılık katsayısı .79 olarak bulunurken test-tekrar test katsayıları ise .86 olarak belirlenmiştir. Çalışmamızda ise Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .74 olarak tespit edilmiştir.

3.3.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ)

Üçüncü bölümde ise Zimet vd. (1988) tarafından geliştirilen Meral ve Cavkaytar (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan 12 madde ve tek boyuttan oluşan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği yer almaktadır. Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği 7’li likert şeklinde (1: Kesinlikle hayır-7: Kesinlikle evet) değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek puan 12 ile 84 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça katılımcıların algılanan sosyal destek düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Zimet vd. (1988) 150 kişilik bir grup üzerinde ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısını .89 olarak tespit ederlerken Türkçe uyarlamasında ise .91 olarak belirlenmiştir. Çalışmamızda ise Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .73 olarak tespit edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde “SPSS 22.0” programından faydalanılmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlarının yanı sıra, “güvenilirlik analizi” ve demografik verilerle anket yargı ifadelerinin ilişkilerini ölçen parametrik testler yapılmıştır.

Araştırmaya katılanların demografik bilgileri, tanımlayıcı istatistikleri yani ortalama ve frekans değerleri kullanılarak analiz edilmiştir. Ölçeğin güvenirliğini değerlendirmek için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan incelemede evlilik doyum ölçeğinin Cronbach alfa katsayısının .74 ve çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin Cronbach alfa katsayısının .73 olduğu görülmüştür. Cronbach alfa katsayısına göre bir ölçek, Cronbach alfa değeri .70 ve üzerinde ise güvenilir kabul edilmektedir (Tavşancıl, 2002). Elde edilen katsayı değerinin .70’i geçmesi bu araştırmada kullanılan ölçeğin son derece güvenilir olduğunu göstermektedir. Tablo 2’de araştırmada kullanılan ölçeklere ait güvenirlik istatistikleri verilmiştir.

Bu noktada parametrik veya parametrik olmayan analiz yöntemleri arasında uygun seçimi belirlemek için veriler üzerinde normallik testi yapılması zorunludur. Ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğunu değerlendirmenin temel prosedürü çarpıklık ve basıklık istatistiklerinin hesaplanmasını içerir.

Tablo 2.*Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Güvenirlilik İstatistikleri*

	Madde Sayıları	Cronbach Alfa Güvenirlilik Katsayıları
Evlilik Doyum Ölçeği	13	.74
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	12	.73

Araştırmada kullanılan ölçekler yoluyla elde edilen puanların normal dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek puanlarına yönelik olarak hesaplanan normallik değerlerine Tablo 3'te yer verilmiştir. Normal dağılımın yeterliliği çoğunlukla +3 ile -3 aralığında olması beklenen ölçek puanlarından elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin incelenmesiyle belirlenir. Sonuç olarak ölçek puanlarının normal dağılıma sahip olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca ilgili ölçek ve boyutlara ait histogram, grafik ve değişim katsayıları üzerinde analiz yapılarak normal dağılıma uygunlukları ortaya konmuştur. Verilen ortam içerisinde yapılan analizlerde parametrik yaklaşımlar kullanılmıştır. Analizlerde test tekniklerinden bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans testi kullanılmıştır. Tablo 3'te araştırmada kullanılan ölçeklere ait normallik analizi değerleri verilmiştir.

Tablo 3.*Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait Normallik Analizi Değerleri*

	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Evlilik Doyum Ölçeği	40.13	6.60	.05	-.02
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	50.54	10.89	-.02	-.23

Tablo 3 incelendiğinde basıklık değerlerinin -.02 ile -.23; çarpıklık değerlerinin ise .05 ile -.02 arasında değiştiği görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmadan elde edilen bulgulara ve bu bulguların değerlendirmelerine yer verilmiştir. Tablo 4'te katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımına yer verilmiştir.

4.1. Demografik Bilgilere Ait Bulgular

Tablo 4.

Katılımcıların Kişisel Bilgilerinin Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Kadın	163	63.67
	Erkek	93	36.33
Yaş	25 yaş altı	39	15.23
	26-35 yaş arası	84	32.81
	36-45 yaş arası	63	24.61
	46 yaş ve üzeri	70	27.34
Eğitim Durumu	İlköğretim	94	36.72
	Lise	80	31.25
	Üniversite	65	25.39
	Yüksek Lisans/Doktora	17	6.64
Meslek	İşçi	65	25.39
	Memur	41	16.02
	Özel sektör	56	21.88
	Emekli	12	4.69
	Diğer	82	32.03
Gelir Düzeyi	Düşük	77	30.08
	Orta	135	52.73
	Yüksek	44	17.19
Çocuk Sayısı	1 çocuk	75	29.30
	2 çocuk	120	46.88
	3 çocuk	40	15.63
	4 çocuk ve üzeri	21	8.20
Evlilik Süresi	5 yıldan az	66	25.78
	5-10 yıl arası	90	35.16
	11-20 yıl arası	51	19.92
	21 yıl ve üzeri	49	19.14
Çocuk	Özel gereksinimli çocuk	138	53.91
	Normal gelişim gösteren çocuk	118	46.09
Tanı	Zihinsel	44	31.88
	Fiziksel	48	34.78
	Otizm	46	33.33

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımı 163 kişi kadınsa 93 kişi ise erkektir. 39 kişi 25 yaş altında, 84 kişi 26-35 yaş arasında, 63 kişi 36-45 yaş arasında ve 70 kişi ise 46 yaş ve üzerindedir. 94 kişi ilköğretim, 80 kişi lise, 65 kişi üniversite ve 17 kişi ise yüksek lisans/doktora mezunudur. Meslekleri sorulduğunda 65 kişi işçi, 41 kişi memur, 56 kişi özel sektör, 12 kişi emekli ve 82 kişi ise diğer cevabını vermiştir. 77 kişinin gelir düzeyi düşük, 135 kişinin orta ve 44 kişinin ise yüksektir. 75 kişinin 1 çocuğı, 120 kişinin 2 çocuğı, 40 kişinin 3 çocuğı, 21 kişinin ise 4 ve üzerinde çocuğı vardır. 66 kişi 5 yıldan az, 90 kişi 5-10 yıl arası, 51 kişi 11-20 yıl arası, 49 kişi ise 21 yıl ve üzeri süredir evlidir. 138 kişinin özel gereksinimli çocuğı varken 118 kişinin ise normal gelişim gösteren çocuğı vardır. Özel gereksinimli çocuğı olanlarda 44 kişinin zihinsel, 48 kişinin fiziksel ve 46 kişinin ise otizm tanılı çocuğı vardır.

4.2. EDÖ ve ÇBASDÖ'ye Ait Bulgular

Tablo 5'te katılımcıların cinsiyetlerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 5.

Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	t	P
EDÖ	Kadın	163	40.09	6.12	-.12	.91
	Erkek	93	40.19	7.40		
ÇBASDÖ	Kadın	163	49.23	11.08	-2.57	.01
	Erkek	93	52.83	10.21		

Tablo 5'te katılımcıların cinsiyetlerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan bağımsız gruplar t testine göre cinsiyete göre ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($t=-2.57$; $p<0.05$). Buna göre erkeklerin (52.83 ± 10.21) ÇBASDÖ puanları kadınlardan (49.23 ± 11.08) daha yüksektir.

Tablo 6'da katılımcıların yaşlarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 6.*Katılımcıların Yaşlarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması*

		N	Ortalama	SS	F	P
EDÖ	25 yaş altı	39	41.31	6.02	.73	.54
	26-35 yaş arası	84	39.54	5.38		
	36-45 yaş arası	63	39.84	8.04		
	46 yaş ve üzeri	70	40.43	6.84		
	Toplam	256	40.13	6.60		
ÇBASDÖ	25 yaş altı	39	47.36	10.65	5.94	.00
	26-35 yaş arası	84	54.42	10.19		
	36-45 yaş arası	63	49.52	10.19		
	46 yaş ve üzeri	70	48.56	11.35		
	Toplam	256	50.54	10.89		

Tablo 6’da katılımcıların yaşlarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre yaşa göre ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($t=5.94$; $p<0.05$). Yapılan LSD testine göre 26-35 yaş arasındakilerin ÇBASDÖ puanları (54.42 ± 10.19) diğerlerinden (47.36 ± 10.65 ; 49.52 ± 10.19 ; 48.56 ± 11.35) daha yüksektir.

Tablo 7’de katılımcıların eğitim durumlarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 7.*Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması*

		N	Ortalama	SS	F	P
EDÖ	İlköğretim	94	41.67	6.46	2.87	.04
	Lise	80	39.30	6.01		
	Üniversite	65	39.35	5.72		
	Yüksek Lisans/Doktora	17	38.41	10.96		
	Toplam	256	40.13	6.60		
ÇBASDÖ	İlköğretim	94	47.84	11.00	9.91	.00
	Lise	80	48.60	9.35		
	Üniversite	65	54.75	10.76		
	Yüksek Lisans/Doktora	17	58.41	9.63		
	Toplam	256	50.54	10.89		

Tablo 7’de katılımcıların eğitim durumlarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre eğitim durumuna göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($t=2.87 - 9.91$; $p<0.05$). Yapılan LSD testine göre ilköğretim mezunlarının EDÖ puanları (41.67 ± 6.46) lise ve üniversite mezunlarından (39.30 ± 6.01 ; 39.35 ± 5.72) daha yüksekken üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunlarının (54.75 ± 10.76 ; 58.41 ± 9.63) ise ÇBASDÖ puanları ilköğretim ve lise mezunlarından (47.84 ± 11.00 ; 48.60 ± 9.35) daha yüksektir.

Tablo 8’de katılımcıların mesleklerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 8.

Katılımcıların Mesleklerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması

		N	Ortalama	SS	F	P
EDÖ	İşçi	65	40.22	7.22	.57	.69
	Memur	41	38.90	5.74		
	Özel sektör	56	40.75	7.16		
	Emekli	12	39.17	8.04		
	Diğer	82	40.38	5.90		
	Toplam	256	40.13	6.60		
ÇBASDÖ	İşçi	65	50.42	10.51	1.87	.12
	Memur	41	51.15	12.11		
	Özel sektör	56	53.45	9.85		
	Emekli	12	50.25	8.94		
	Diğer	82	48.38	11.24		
	Toplam	256	50.54	10.89		

Tablo 8’de katılımcıların mesleklerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Buna göre farklı mesleklere sahip olan katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları birbirine benzerdir.

Tablo 9’da katılımcıların gelir düzeylerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 9.*Katılımcıların Gelir Düzeylerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması*

		N	Ortalama	SS	F	P
EDÖ	Düşük	77	40.51	6.41	.18	.83
	Orta	135	39.96	5.72		
	Yüksek	44	39.95	9.15		
	Toplam	256	40.13	6.60		
ÇBASDÖ	Düşük	77	50.10	10.30	1.10	.34
	Orta	135	50.06	11.76		
	Yüksek	44	52.75	8.89		
	Toplam	256	50.54	10.89		

Tablo 9’da katılımcıların gelir düzeylerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Buna göre farklı gelir düzeylerine sahip olan katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları birbirine benzerdir.

Tablo 10’da katılımcıların çocuk sayılarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 10.*Katılımcıların Çocuk Sayılarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması*

		N	Ortalama	SS	F	P
EDÖ	1 çocuk	75	39.88	7.00	1.25	.29
	2 çocuk	120	39.98	5.46		
	3 çocuk	40	39.63	8.65		
	4 çocuk ve üzeri	21	42.76	6.55		
	Toplam	256	40.13	6.60		
ÇBASDÖ	1 çocuk	75	52.49	10.98	1.69	.17
	2 çocuk	120	49.66	10.06		
	3 çocuk	40	51.13	11.43		
	4 çocuk ve üzeri	21	47.43	13.41		
	Toplam	256	50.54	10.89		

Tablo 10’da katılımcıların çocuk sayılarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Buna

göre farklı sayılarda çocukları olan katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları birbirine benzerdir.

Tablo 11’de katılımcıların evlilik sürelerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 11.

Katılımcıların Evlilik Sürelerine Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması

		N	Ortalama	SS	F	P
EDÖ	5 yıldan az	66	39.83	5.21	.25	.86
	5-10 yıl arası	90	40.23	6.72		
	11-20 yıl arası	51	39.73	7.01		
	21 yıl ve üzeri	49	40.73	7.70		
	Toplam	256	40.13	6.60		
ÇBASDÖ	5 yıldan az	66	50.79	12.43	.19	.90
	5-10 yıl arası	90	50.04	10.33		
	11-20 yıl arası	51	51.39	10.52		
	21 yıl ve üzeri	49	50.20	10.31		
	Toplam	256	50.54	10.89		

Tablo 11’de katılımcıların evlilik sürelerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre evlilik süresine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Buna göre farklı evlilik sürelerine sahip olan katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları birbirine benzerdir.

Tablo 12’de katılımcıların çocuklarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 12.

Katılımcıların Çocuklarına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması

	Çocuk	N	Ortalama	SS	t	P
EDÖ	Özel gereksinimli çocuk	138	39.20	4.82	-2.35	.02
	Normal gelişim gösteren çocuk	118	41.20	8.10		
ÇBASDÖ	Özel gereksinimli çocuk	138	47.70	10.51	-4.68	.00
	Normal gelişim gösteren çocuk	118	53.85	10.42		

Tablo 12’de katılımcıların çocuklarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan bağımsız gruplar t testine göre çocuğa göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($t=-2.35$ - -4.68 ; $p<0.05$). Buna göre normal gelişim gösteren çocuğu olanların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları (41.20 ± 8.10 ; 53.85 ± 10.42) özel gereksinimli çocuğu olanlardan (39.20 ± 4.82 ; 47.70 ± 10.51) daha yüksektir.

Tablo 13’te katılımcıların çocuklarının tanısına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 13.

Katılımcıların Çocuklarının Tanısına Göre EDÖ ve ÇBASDÖ Puanlarının Karşılaştırılması

		N	Ortalama	SS	F	P
EDÖ	Zihinsel	44	40.20	6.39	1.42	.25
	Fiziksel	48	38.65	3.70		
	Otizm	46	38.83	4.01		
	Toplam	138	39.20	4.82		
ÇBASDÖ	Zihinsel	44	51.93	8.85	6.18	.00
	Fiziksel	48	44.65	8.55		
	Otizm	46	46.85	12.53		
	Toplam	138	47.70	10.51		

Tablo 13’te katılımcıların çocuklarının tanısına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre çocuklarının tanısına göre ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($t=6.18$; $p<0.05$). Yapılan LSD testine göre çocuğu zihinsel tanı alanların ÇBASDÖ puanları (51.93 ± 8.85) diğerlerinden (44.65 ± 8.55 ; 46.85 ± 12.53) daha yüksektir.

Tablo 14.

Katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ Puanları Arasındaki İlişki

		EDÖ
ÇBASDÖ	r	.06
	p	.36
	N	256

Tablo 14'te katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. Katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik olarak yapılan Pearson Korelasyon testine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir ($p>0.01$). Buna göre EDÖ puanları ile ÇBASDÖ puanları ilişkisel değildir.

5. TARTIŞMA ve YORUM

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ile evlilik doyumları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlara bu bölümde yer verilmiştir.

Yapılan çalışmada demografik bilgilerin dağılımı incelendiğinde 163 katılımcının kadın, 93 katılımcının ise erkek olduğu görülmektedir. 39 kişi 25 yaş altında, 84 kişi 26-35 yaş arasında, 63 kişi 36-45 yaş arasında ve 70 kişi ise 46 yaş ve üzerindedir. 94 kişi ilköğretim, 80 kişi lise, 65 kişi üniversite ve 17 kişi ise yüksek lisans/doktora mezunudur. Meslekleri sorulduğunda 65 kişi işçi, 41 kişi memur, 56 kişi özel sektör, 12 kişi emekli ve 82 kişi ise diğer cevabını vermiştir. 77 kişinin gelir düzeyi düşük, 135 kişinin orta ve 44 kişinin ise yüksektir. 75 kişinin 1 çocuğu, 120 kişinin 2 çocuğu, 40 kişinin 3 çocuğu, 21 kişinin ise 4 ve üzerinde çocuğu vardır. 66 kişi 5 yıldan az, 90 kişi 5-10 yıl arası, 51 kişi 11-20 yıl arası, 49 kişi ise 21 yıl ve üzeri süredir evlidir. 138 kişinin özel gereksinimli çocuğu varken 118 kişinin ise normal gelişim gösteren çocuğu vardır. Özel gereksinimli çocuğu olanlarda 44 kişinin zihinsel, 48 kişinin fiziksel ve 46 kişinin ise otizm tanılı çocuğu vardır.

Bu çalışmada katılımcıların cinsiyetlerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan bağımsız gruplar t testi analizi, cinsiyet değişkenine göre ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre erkeklerin ÇBASDÖ puanları kadınlardan daha yüksektir. Bu sonuç literatür ile uyumlu görünmektedir. Kahrıman ve Bayat (2008) özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda cinsiyete göre çok boyutlu algılanan sosyal desteğin istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmişlerdir. Erkeklerin çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.

Öte yandan Çağ ve Yıldırım (2013) evlilik doyumunu etkileyen kişisel değişkenleri incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda cinsiyete göre evlilik doyumunun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmiştir. Kadın ve erkeklerin evlilik doyumu düzeylerinin birbirine benzer olduğunu ifade etmişlerdir.

Şimdiki çalışma sonuçları da bu bulguyu desteklemektedir. Çalışmaya dahil edilen katılımcıların cinsiyete göre EDÖ puanları birbirinden farklılaşmamaktadır.

Çalışma sonucunda katılımcıların yaşlarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları yaş değişkeni düzeyleri arasında ÇBASDÖ puanlarında anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir. Buna göre 26-35 yaş arasındakilerin ÇBASDÖ puanları diğerlerinden daha yüksektir. EDÖ puanının ise yaş grupları arasında farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu sonucu destekler nitelikte bir çalışma Çağ ve Yıldırım (2013) tarafından yürütülmüş, evlilik doyumunu etkileyen kişisel değişkenleri inceleyene araştırma bulguları yaşa göre evlilik doyumunun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmiştir. Çağ ve Yıldırım farklı yaşlardaki kişilerin evlilik doyumu düzeylerinin birbirine benzer olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmadan farklı olarak Kahrıman ve Bayat (2008) özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda yaşa göre çok boyutlu algılanan sosyal desteğin istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmişlerdir. Farklı yaşlardaki ebeveynlerin çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeylerinin birbirine benzer olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışma sonuçları evlilik doyumu açısından literatüre benzerlik göstermekteyken sosyal destek düzeyleri açısından ise literatürden farklılık göstermektedir. Bu durum çalışmaya katılan örneklem gruplarının farklı olmasından kaynaklanmış olabilir.

Yapılan çalışmada katılımcıların eğitim durumlarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans analizi eğitim durumuna göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre ilköğretim mezunlarının EDÖ puanları daha yüksekken yüksek lisans/doktora mezunlarının ise ÇBASDÖ puanları daha yüksektir.

Benzer şekilde Çağ ve Yıldırım (2013) evlilik doyumunu etkileyen kişisel değişkenleri incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda eğitim düzeyine göre evlilik doyumunun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça evlilik doyumu düzeylerinin azaldığı çalışmanın sonuçlarında ifade etmişlerdir. Sonuçlar çalışmamızla da benzerlik göstermektedir. Bu

durum eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin eğitimlerine ve işlerine daha fazla zaman ayırmalarından kaynaklanmış olabilir.

Bu çalışmada katılımcıların mesleklerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre farklı mesleklere sahip olan katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları birbirine benzerdir.

Çalışma sonucunda katılımcıların gelir düzeylerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans analizi, gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. EDÖ ve ÇBASDÖ puanları farklı gelir düzeylerine göre farklılık göstermemektedir.

Şimdiki çalışmayı destekler nitelikte Çağ ve Yıldırım (2013) evlilik doyumunu etkileyen kişisel değişkenleri incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda gelir düzeyine göre evlilik doyumunun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmiştir. Farklı gelir düzeylerine sahip olan kişilerin evlilik doyumu düzeylerinin birbirine benzer olduğunu ifade etmişlerdir.

Yapılan çalışmada katılımcıların çocuk sayılarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans analizi çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre farklı sayılarda çocukları olan katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları birbirine benzerdir.

Çalışmaya benzer şekilde Çağ ve Yıldırım (2013) evlilik doyumunu etkileyen kişisel değişkenleri incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda çocuk sayılarına göre evlilik doyumunun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmiştir. Farklı sayılarda çocukları olan kişilerin evlilik doyumu düzeylerinin birbirine benzer olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmadan farklı olarak Kowal vd. (2021) yaptıkları araştırma sonucunda çocuk sayısının evlilik doyumunun negatif yordayıcısı olduğunu tespit etmişlerdir. Bu durum çalışmada engelli çocuk sahibi olan katılımcılardan kaynaklanabilmektedir. Ailelerin sağlıklı diğer çocukları pozitif değerlendirmesinden dolayı evlilik doyumları düşmüyor olabilir.

Çalışma sonucunda katılımcıların evlilik sürelerine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans analizine göre

evlilik süresine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre farklı evlilik sürelerine sahip olan katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları birbirine benzerdir.

Çalışmadan farklı olarak Spina vd. (2017) farklı ülkelerle yaptıkları araştırma sonucunda evlilik doyumlarının evlilik süresine göre farklı ülkeler açısından da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Çalışmadan farklı olarak Çağ ve Yıldırım (2013) evlilik doyumunu etkileyen kişisel değişkenleri incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda evlilik süresine göre evlilik doyumunun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmiştir. Farklı sürelerde evliliği olan kişilerin evlilik doyumu düzeylerinin birbirine benzer olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada katılımcıların çocuklarına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan bağımsız gruplar t testine göre çocuğa göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre normal gelişim gösteren çocuğu olanların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları özel gereksinimli çocuğu olanlardan daha yüksektir.

Yapılan çalışmada katılımcıların çocuklarının tanısına göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre çocuklarının tanısına göre ÇBASDÖ puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre çocuğu zihinsel tanı alanların ÇBASDÖ puanları diğerlerinden daha yüksektir. Bu durum zihinsel tanı alan çocuğu olan ailelere çocuğun bakımından dolayı diğer insanların daha fazla yardım etmesinden daha fazla destek olmalarından kaynaklanmış olabilir.

Çalışmadan elde edilen veriler sonucunda katılımcıların EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik olarak yapılan Pearson Korelasyon testine göre EDÖ ve ÇBASDÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Çalışmadan farklı olarak Julien ve Markman (1991) yaptıkları araştırma sonucunda sosyal desteğin evlilik doyumu ile istatistiksel olarak güçlü derecede ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. McCall ve Simmons (1978) ile Cutrona ve Suhr (1994) yaptıkları araştırmalarda sosyal destek düzeyleri yüksek olan bireylerin evlilik doyumlarının da yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

6. SONUÇ

Dünyaya gelen her çocuk başta ebeveyni olmak üzere, toplumda da önem arz etmekte ve hayat için umut olmaktadır. Bazı çocuklar zihinsel ya da fiziksel engelle dünyaya gelmektedir. Bununla birlikte hem çocukta hem de ebeveynlerde zorluklar yaşanmaktadır (Serin 2012). Söz konusu zorluklar, duygusal ve yaşamsal olmaktadır. Zihinsel veya fiziksel çocuğa sahip olan ebeveynler maddi ve manevi anlamda da zorluklar yaşamaktadır. Söz konusu durum sağlıklı çocuğa sahip olan ebeveynlere göre daha fazla olmaktadır. Ebeveynlerin yaşamış oldukları zorluklar, ebeveynleri umutsuzluğa sürüklemekte ve evlilik doyumlarında da sıkıntılara sebebiyet vermekte ve sağlıklı çocuğa sahip olan ebeveynlerin evlilik doyumlarında daha mutlu olmaktadır. Bundan dolayı zihinsel veya fiziksel çocuğa sahip olan ebeveynlerin devlet tarafından sosyal desteklere gereksinim duymaktadır. Söz konusu ebeveynlerin hayat doyumları çoğaltılırsa çocuklarına karşı daha ilgili olacağı ve sabır göstereceği düşünülmektedir (Ryde 1990). Ancak bazı durumlarda evliliği etkileyen faktörler bulunmaktadır. Fiziksel veya zihinsel çocuğa sahip olan bireylerin eğitim seviyesi ne kadar yüksek ise evlilik doyumları da o kadar güzel ve sağlıklı olmaktadır. Bundan dolayı toplumun huzuru ve refahı, ebeveynlerin yaşam koşullarına bağlı olmaktadır. Engelli çocuğa sahip olan bireylerin sosyal hayata karışması, bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren önemli göstergelerden biri olmaktadır. Bundan dolayı yapılan çalışmalar önem arz etmektedir (Tezel Şahin & Özbey, Saide; 2007).

Çalışmada zihinsel engelli veya fiziksel engelli çocuğa sahip olan ebeveynler ile sağlıklı bir şekilde gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlerin sosyal destek algılarıyla birlikte evlilik doyumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Zihinsel, bedensel ve OSB tanısı verilen çocukların sayısı gün geçtikçe daha fazla artış göstermektedir. Bununla beraber özel olan çocukların ebeveynleri her anlamda hem çevre faktörü olsun hem de ebeveyn içindeki nedenlerden dolayı zorluk yaşamaktadır (Özşenol, Ünay, Aydın & Gökçay 2002). Zihinsel, bedensel ve OSB tanısı konulan çocuk sahibi ebeveynler stresli ve yorucu bir yaşama sürüklenmektedir. Bundan dolayı bu tanıya sahip olan çocukların ebeveyne dahil olmasıyla ebeveynler tedavi süreçlerinde yaşadıkları zorluk ve kabul edilmesinden ziyade maddi sıkıntılar, sosyal çevre ile ilişkilerde sorunlar ve ebeveyn içerisindeki yükümlülüklerle devamlı mücadele etmeleri gerekmektedir (Orhan 2004). Söz konusu durum çiftlerin evlilik doyumlarını da etkilemektedir. Özellikle evliliği etkileyen faktörlerle bu durumun yaşanması bazı

bireylerin evlilik doyumlarını olumlu yönde etkilemekte, bazılarının ise evlilik doyumlarında daha çok problemlere sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda bu çalışmada yalnızca özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sıkıntılarını tespit etmekten yanı sıra onların mücadele etmek mecburiyetinde kaldıkları sıkıntılara ve buna çözümler bulunması amaçlanmıştır.

Zihinsel veya bedensel çocuğa sahip ebeveynlerin genel ebeveyn hayat kalitesi algıları normal gelişim gösteren çocuklara göre anlamlı biçimde az tespit edilmiştir. Zihinsel veya bedensel çocuğa sahip ebeveynlerin etkileşimi normal gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlere göre önemli seviyede daha az saptanmıştır (Küllü 2008). Zihinsel veya bedensel çocuğa sahip ebeveynlerin ebeveynlik algıları sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlere göre önemli seviyede daha az bulunmuştur. Zihinsel veya bedensel çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal yeterlik algıları normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere göre önemli seviyede daha az olduğu tespit edilmiştir. Zihinsel veya bedensel çocuğa sahip ebeveynlerin kabul etme seviyeleri sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlere kıyasla önemli seviyede daha az olduğu saptanmıştır.

Çalışma sonucunda yapılan öneriler ise şu şekildedir;

Çalışma 256 katılımcı ile gerçekleştirildiğinden yapılacak olan çalışmalarda daha fazla katılımcı ile daha genellenebilir sonuçlar elde edilebilir.

Çalışmalarda normal ve özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin sosyal destek düzeyleri ve evlilik doyumları incelendiğinden farklı değişkenler açısından da karşılaştırmaları yapılabilir.

Çalışma yalnızca Mersin ilinde gerçekleştirildiğinden farklı illerden de katılımcılarla daha kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilebilir.

Bireylerin evlilik doyumlarını artırmaya yönelik olarak çeşitli çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2009). Zihinsel ve fiziksel özürlü çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aile, T. C. (2014). Aile Eğitim Rehberi-Zihinsel Engelli Çocuklar. Grafer Tasarım Baskı. Ankara. Aile, T. C. (2014). Aile Eğitim Rehberi-Zihinsel Engelli Çocuklar. Grafer Tasarım Baskı. Ankara.
- Akandere, M., & Acar, M. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22, 23-32.
- Akandere, M., Acar M., & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, 24-32.
- Akarsu, Ö. (2014). Zihinsel yetersiz çocukların aile yükü, özbakım becerileri, annelerinin yaşam doyumu ve etkileyen faktörler (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Akarsu, Ö., Kumar, S., Myrzakulov, R., Sami, M., & Xu, L. (2014). Cosmology with hybrid expansion law: scalar field reconstruction of cosmic history and observational constraints. Journal of Cosmology and Astroparticle Physics, 2014(01), 022.
- Akdemir, B. (2006). 6-12 yaş arası zihinsel engelli çocuklarda görsel algı becerilerinin değerlendirilmesi (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akıncı, A., & Darıca, N. (2000). Özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Çocuk Forumu Dergisi, 3(2), 25-31.
- Aktürk Ü. (2012) Engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeyi ve başa çıkma stratejilerinin değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Alpgan, Ö. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin aile yaşam kalitesi düzeyinin çocuk anne-baba ilişkisi üzerine etkisinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Altieri, M. J., & Von Kluge, S. (2009). Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism. Journal of child and Family Studies, 18, 83-92.

- Altuğ Özsoy, S., Özkahraman, Ş., & Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum*, 3(9), 69-77.
- Ardahan, M. (2006). Sosyal destek ve hemşirelik. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 9(2), 68-75
- Arı Durmuş E., & Yeşilyaprak B. (2019) Engelli ve sağlıklı çocuğu olan anne babaların algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin karşılaştırılması. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(1), 1-28.
- Aslan Aydın, M. (2017) Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan Yılmaz, H. ve Hovardaoğlu S. (2015). Yakın ilişkilerde yatırım modeli unsurlarının ve bazı değişkenlerin yüksek ve düşük izlenim ayarlamacılığı ile ilgisi. *International Journal of Human Sciences*. 12(2). (932-949).
- Aslan, Ç. Ç. (2010). Zihinsel Engelli çocuğu olan anne ve babaların psikolojik belirtileri, sosyal destek algıları ve stresle başa çıkma tarzlarının karşılaştırılması (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atak H. & N. Taştan (2012). Romantik ilişkiler ve aşk. *psikiyatride güncel yaklaşımlar*. 4(4). (520-546). doi:10.5455/cap.20120431.
- Atıcı, İ. (2007). Fiziksel engelliler ve kentsel mekânın kullanımı (Yükse lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın Ş. *Fiziksel ve/veya Zihinsel Engelli Çocuk Annelerinin Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi* [Evaluation of mental and/or physically disabled children's mothers' level of depression]. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 2016.
- Aydın, A. (2001). Gelişim ve öğrenme psikolojisi. Alfa Yayım.
- Azizoğlu Binici, S. (2000). Psikolojik yardım için başvuruda bulunan ve bulunmayan evli çiftlerin evlilik ilişkilerini değerlendirilmelerinin karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Bahtiyar, A., & Can, B. (2016). An investigation of problem-solving skills of preservice science teachers. *Educational Research and Review*, 11(23), 2108-2115.
- Barak, Y., Kimhi, R., Stein, D., Gutman, J., & Weizman, A. (1999). Autistic subjects with comorbid epilepsy: A possible association with viral infections. *Child Psychiatry and Human Development*, 29(3), 245-251.

- Barrera Jr, M. (1986). Distinctions between social support concepts, measures, and models. *American journal of community psychology*, 14(4), 413-445.
- Baroff, G. S., & Olley, J. G. (2014). *Mental retardation: Nature, cause, and management*. Routledge.
- Barrera Jr, M. (1986). Distinctions between social support concepts, measures, and models. *American journal of community psychology*, 14(4), 413-445.
- Başer, Z. (2006). Aileden algılanan sosyal destek ile kendini kabul düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Baştürk, D. (2002). Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerde algılanan sosyal desteğin akademik başarı üzerine etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bertoni, A., & Bodenmann, G. (2010). Satisfied and dissatisfied couples. *European Psychologist*, 15(3), 175-184.
- Bıçak, N. (2009). Otizmlı çocukların annelerinin yaşadıklarının belirlenmesi (Yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Bıyıklı, L. (1989). Özürlü çocuk, toplum ve aile. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(2), 633-641.
- Bildirici, F. (2014). Özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerde aile yükü ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilge, A., Buruntekin, F., Demiral, N., Özer, G., Keleş, B., Yalçın, E., Tavukçu, G., Kıray, A., Siviloğlu, T., & Bol, S. (2014). Engelli yakınlarına verilen stresle baş etme ve yaşam doyumlarını artırma eğitiminin etkinliğinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 611-618.
- Bodur, Ş., & Soysal, Ş. (2004). Otizmin erken tanısı ve önemi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 13(10), 394-398.
- Bolat, N., Doğançün, B., Yavuz, M., Demir, T., & Kayaalp, L. (2011). Doğuştan tam görme engeli olan ergenlerin depresyon, kaygı düzeyleri ve benlik kavramı özellikleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22, 77-82.
- Boyacıoğlu, H. (2015). Zihinsel engelli çocuklar için ergonomik kolluk tasarımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 647-650.

- Boyd, B. A. (2002). Examining the relationship between stress and lack of social support in mothers of children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 17(4), 208-215.
- Bradbury, T. N., & Fincham, F. D. (1990). Attributions in marriage: review and critique. *Psychological bulletin*, 107(1), 3.
- Burke, K. M., Raley, S. K., Shogren, K. A., Hagiwara, M., Mumbardó-Adam, C., Uyanik, H., & Behrens, S. (2020). A meta-analysis of interventions to promote selfdetermination for students with disabilities. *Remedial and Special Education*, 41(3), 176-188. <https://doi.org/10.1177/0741932518802274>
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cavkaytar, A., & Diken, İ.H., (2006). *Özel eğitime giriş*. Kök Yayıncılık.
- Ceran, A. (2018). Görme ve zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal algıları ve beklentileri (Ankara İli örneği) (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Channabasavanna, S. M., Bhall, R. S. & Prabhu, L. R. (1985). A tool to study the of parents towards the management of mentally restarted children. *Child Psychiatry Quarterly*, 18(2), 44-47.
- Chapman, R. S., Hesketh, L. J. (2001). Language, cognition, and short-term memory in subjects with down syndrom. *Down Sendrome Research and Practice*, 7, 1-7.
- Cheak-Zamora, N. C., Maurer-Batjer, A., Malow, B. A. & Coleman, A. (2020). Selfdetermination in young adults with autism spectrum disorder. *Autism*, 24(3), 605- 616.
- Chelly, J., Khelfaoui, M., Francis, F., Chérif, B., & Bienvenu, T. (2006). Genetics and pathophysiology of mental retardation. *European Journal of Human Genetics*, 14(6), 701-713.
- Cheung, S.-K. (1995). Life events, classroom environment, achievement expectation, and depression among early adolescents. *Social Behavior and Personality An International Journal*, 23, 83-92.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stres, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310- 357.
- Corcoran, C., Whitaker, A., Coleman, E., Fried, J., Feldman, J., Goudsmit, N., & Malaspina, D. (2005). Olfactory deficits, cognition and negative symptoms in early onset psychosis. *Schizophrenia Research*, 80(2-3), 283-293.

- Coşkun, D. (2013). Fiziksel engelli çocuğu olan ebeveynlerde bakım yükü ve aile işlevlerinin değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Ataturk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Cutrona, C. E. & Suhr, J. A. (1994). Social support communication in the context of marriage: An analysis of couples' supportive interactions. In B. R. Burleson, T. L. Albrecht & I. G. Sarason (Eds.), *Communication of social support: Messages, interactions, relationships, and community* (pp. 113-135). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çağ, P., & Yıldırım, İ. (2013). Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler. *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 4(39).
- Çağlar D. (1982). Ortopedik özürlü çocuklar ve eğitimleri-2. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Çam, Z. (2021). Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kaliteleri ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelemesi (Doktora tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.
- Çatal, M. T., & Kalkan, M. (2019). Evli bireylerin evlilik değerleri evlilik doyumu ve evlilik tipleri. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(6), 179-186.
- Çelik, M. (2006). Evlilik doyumu ölçeği geliştirme çalışması (Doktora tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çelik, M. & S. Tümkeya. (2012). Öğretim Elemanlarının Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumlarının İş Değişkenleri ile İlişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*. 13(1). (223-238).
- Çelik, M. & Yazgan İ. B. (2009). Evlilik Doyum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(2), (247-269).
- Çiftci-Tekinarslan, İ., & Sivrikaya, T. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 17-29.
- D'Alessio, M. J., Arnaoutakis, D., Giarelli, N., Villadolid, D. V., & Rosemurgy, A. S. (2005). Obesity is not a contraindication to laparoscopic Nissen fundoplication. *Journal of Gastrointestinal Surgery*, 9, 949-954.
- Dardas, L. A., & Ahmad, M. M. (2014). Predictors of quality of life for fathers and mothers of children with autistic disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 35, 1326-1333.
- Darıca, N., Abidoğlu, Ü, & Gümüşçü, İ. (2002). Otizm ve otizm çocuklar. Özgür Yayınları.

- Demirbaş, M. ve R. Yağbasan. (2005). Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Bilimsel Tutumlarının Kalıcılığına Olan Etkisinin İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 18(2), 363-382.
- Demirhan, H. (2014). Zihinsel engelli ve sınır zekâ kapasitesine sahip çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinde aile yükü ve yaşam kalitesi (Yüksek lisans tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Deniz, M. E., Dilmaç, B., & Arıca, O. T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Derebaşı, I. (2004). Evlilik Doyumu Ölçeği'nin (MSI-R) madde-cevap kuramına dayalı olarak psikometrik özelliklerinin incelenmesi ve adaptasyon çalışması. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Diken, H. İ. (Ed.). (2013). İlköğretimde kaynaştırma. Pegem Akademi.
- Doğangün, B. (2008). Özel eğitim gerektiren psikiyatrik durumlar, Türkiye'de sık karşılaşılan psikiyatrik hastalıklar. *Sempozyum Dizisi*, 62(1), 157-174.
- Dubow, E. F., & Tisak, J. (1989). The relation between stressful life events and adjustment in elementary school children: The Role of social support and social problem-solving skills. *Child Dev.*, 60, 1412-1423.
- Durmuşoğlu, M. C. (2013). Parents opinions on parent involvement studies in preschool education institutions. ninth international congress of qualitative inquiry, University Of Lllioni-USA. May 15-18, 2013
- Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8(52), 37-52.
- Eker, D., Arkar, H., & Yaldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25.
- Eldeleklioğlu, J. (2006). Üniversite öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile depresyon ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(3), 727-752
- Erbek, E., Beştepe, E. Akar, H. Eradamlar N. & Alpan R. L. (2005). Evlilik Uyumu. *Düşünen Adam:Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*. 18 (1), 39-47.
- Eripek, S. (1996). Zihinsel engelli çocuklar. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*.

- Eripek, S. (2001). Geri zekalı çocuklar. Y. Özsoy, M. Özyürek ve S. Eripek (Der.), Özel eğitime muhtaç çocuklar. Özel eğitime giriş. (11. baskı). Karatepe Yayınları.
- Eripek, S. (2005). Zekâ geriliği. Kök Yayıncılık.
- Ersoy, Ö., & Avcı, N. (2001). Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri özel eğitim. Ya-Pa Yayıncılık.
- Ersoy, Ö., & Çürük, N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi. 5(17), 104-10.
- Fakirullahoğlu A. (2013). Engelli çocukların annelerinde muskuloskeletal ağrı değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Floyd, F., & Zmich, D. (1991). Marriage and the parenting partnership: perceptions and interactions of parents with mentally retarded and typically developing children. Child Development, 62 (6), 1434-1448.
- Frith, U., & Frith, C. (2001). The biological basis of social interaction. Current Directions in Psychological Science, 10(5), 151-155.
- Ghaziuddin, M. (2005). Autism and pervasive develop mental disorders: An overview, Chapter 1. Mental Health Aspects of Autism and Asperger Syndrome, Jessica Kingsley Publishers.
- Gillberg, C., & Coleman, M. (2000). The biology of the autistic syndromes. Cambridge University Press.
- Glenn, N. D. (1991). The recent trend in marital success in the United States. Journal of Marriage and the Family, 261-270.
- Grossman, H. J. (1983). Classification in Mental Retardation. Washington: American Association on Mental Deficiency
- Gottman JM, Notarius CI, 2000. Decade review: Observing marital interaction. Journal of Marriage and the Family, 62, p.927-47.
- Gökler, I. (2007). Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği Türkçe formunun uyarlama çalışması: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 14(2), 90-99.
- Gökmen, A. (2001). Evli eşlerin birbirlerine yönelik kontrolcülük ve bağımlılık algılarının evlilik doyumu üzerindeki etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gray, M. (1980). Quality of life in families with autistic children: a comparison with families of non-handicapped children. Michigan State University.

- Güllüpınar, F. (2013). Toplumsal ilişkiler kıskacında zihin engelli olan bireyler ve aile yapıları: Eskişehir’de engelli ailesi hakkında sosyolojik bir alan çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 41-64.
- Güneysucu, J. (2010). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuğa sahip olan babaların sosyo-demografik değişkenlere göre stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tarzlarının incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güven, Y. (2003). Özel Eğitime Giriş. A. Kulaksızoğlu (Ed.). Farklı gelişen çocuklar içinde. Epsilon Yayınevi.
- Güzel, N. (2014). Özel gereksinimli öğrenci olan ilköğretim öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yaşadıkları sorunlar (Beykoz İlçesi örneği). (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Güzeloğlu, B. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eş desteği ve aile yaşam kalitesinin umutsuzluk ve stres düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental selfefficacy, and mental health. *American journal of mental retardation (AJMR)*, 107(3), 222–232. [https://doi.org/10.1352/0895-8017\(2002\)1072.0.CO;2](https://doi.org/10.1352/0895-8017(2002)1072.0.CO;2)
- Hayes A, Batshaw ML. (1993). Down syndrome. *Pediatric Clinics of North America*, 40, 523-35.
- Hortaçsu, N. (1991). Relation between depression and attachment styles in parent and instituon reared turkish children. *The Journal of Genetic Psychology*, 154(3), 329-337.
- Hsiao, Y. J. (2022). The impact of interaction with adults with disabilities on preservice general education students’ attitudes towards disability and inclusion. *International Journal of Disability, Development and Education*, 69(4), 1373-1388.
- Hutchison, C. (1999). Social support: Factors to consider when designing studies that measure social support. *J. Adv. Nurs.*, 29(6), 1520-1526.
- Iqbal, M., Baig, M. A., Bhinder, M. A., & Zahoor, M. Y. (2016). Factors causing mental retardation. *Asian Journal of Natural and Applied Sciences*, 5, 3.
- Işınsu Halat, M. (2009). Yatırım kuramı bağlamında evli çiftlerde uyum, nedensel ve sorumluluk yüklemeleri ile yalnızlık arasındaki bağlantılar. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- İçmeli C., Ataoğlu, A., Canan, F., & Özçetin, A. (2008). Zihinsel özürlü çocukları olan ebeveynler ile sağlıklı çocuklara sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının karşılaştırılması. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, 3, 21-28.
- İkizoğlu, M. (2005). Özürlü, özürlü ailesi ve toplum ilişkisi. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 5(1), 47-60.
- İnan-Budak, M. (2017). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin özel bir çocuğa sahip olmaya ilişkin görüşleri (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İnce, Z., & Tüfekçi, F. (2015). Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1).
- İskender, A. (2018). Boş zamanda sıkılma algısı ile üniversite öğrencilerinin riskli davranışları arasındaki ilişkinin belirlenmesinde çok boyutlu algılanan sosyal destek araçlarının rolü (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Julien, D. & Markman, H. J. (1991). Social support and social networks as determinants of individual and marital outcomes. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8, 549-568.
- Kabadayı, S., (2015). 65 yaş üzeri bireylerde algılanan sosyal destek ile depresyon ve bilişsel beceriler arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kablan, A. (2021). Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları stres, sosyal destek ve bakım verme sürecindeki deneyimlerinin değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kadish, H. A., & Bolte, R. G. (1998). A retrospective review of pediatric patients with epididymitis, testicular torsion, and torsion of testicular appendages. *Pediatrics*, 102(1), 73-76.
- Kahriman, İ., & Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri. *Öz-Veri Dergisi*, 5(1), 1175-1194.
- Kandemir Çelik Ö. (2017) Engelli bir çocuğa sahip olan ailelerin sosyodemografik özellikleri ve aile işlevsellikleri ile ebeveynlerin uyuşturucu madde, alkol ve sigara kullanım davranışları arasında ilişki (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan anababaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi raporu 2001. Ankara Üniversitesi.
- Karaçengel, F. (2007). Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler ile sağlıklı çocuğa sahip annelerin atılganlık ve suçluluk-utanç düzeyleri açısından karşılaştırılması (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 8(4), 315-322.
- Karadağ, İ. (2007). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının sosyal destek kaynakları açısından incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karatepe, H., (1992). Okul öncesi dönemde konuşma bozukluğu olan çocuklar. Karatepe Yayınları.
- Karlıoğlu, A., & Yıldırım Sarı, H. (2019) Zihinsel engelli çocuğa sahip babalarda ebeveyn öz yeterliliği, algılanan sosyal destek ve aile yükü ilişkisi. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 16(2), 112-118.
- Kemper, T. L., & Bauman, M. (1998). Neuropathology of infantile autism. Journal of Neuropathology and Experimental Neurology, 57(7), 645–652. <https://doi.org/10.1097/00005072-199807000-00001>
- Kırbaş, Z. Ö., & Özkan, H. (2013). Down sendromlu çocukların annelerinin aile işlevlerini algılama ve sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesi. İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi, 3(3), 171-180.
- Kırcaali-İftar, G., & Tekin-İftar, E. (2012). Otizm spektrum bozukluklarına yönelik program örnekleri. İçinde E. Tekin (Ed.), OSB olan çocuklar ve eğitimleri (ss. 239-265). Vize.
- Kırlioğlu, H. İ. (2015). Türkiye'de Zihinsel engelliler özelinde engelli bireylerin karşılaştıkları sorun alanları. Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, 2(6).
- Koçak, A. (1999). Davranışların nedenlerini algılama: yükleme kuramları. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 1(1), 108-120.
- Koçhan, A. (2019) Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyi, stresle başa çıkma tarzları, hastalık yükü algıları ve bilgece farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

- Kong, F., Zhao J., & You X. (2013). Self-esteem as mediator and moderator of the relationship between social support and subjective well-being among Chinese university students. *Social Indicators Research*, 112(1), 151-161.
- Kowal, M., Groyecka-Bernard, A., Kochan-Wójcik, M., & Sorokowski, P. (2021). When and how does the number of children affect marital satisfaction? An international survey. *PloS one*, 16(4), e0249516.
- Kozanoğlu, T. (2006). Utangaçlıkla baş edebilme sosyal beceri eğitimi programının ergenlerin utangaçlık düzeylerine etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Köksal G. (2011) Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kuder, S. J., & Accardo, A. (2018). What works for college students with autism spectrum disorder. *J Autism Dev Disord*. 48(3), 722–731.
- Küçük, M. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara ebeveynleri tarafından dokunma duyusuna yönelik yapılan çalışmalardan sonra çocuklardaki duysal ve davranışsal değişikliklerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul
- Küllü, Z. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon durumunun değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Lafçı, D., Öztunç, G., & Alparslan, N. (2014). Zihinsel engelli çocukların (mental retardasyonlu çocukların) anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 723-735.
- Määttä vd. (2006). Mental health, behaviour and intellectual abilities of people with down syndrome. *Down Syndrome Research and Practice*, 11, 37-4.
- Määttä, T., Kaski, M., Taanila, A., Keinänen-Kiukaanniemi, S., & Livanainen, M. (2006). Sensory impairments and health concerns related to the degree of intellectual disability in people with down syndrom. *Down Sendrome Research and Practice*, 11, 78-83.
- McCall, G. J. & Simmons, J. L. (1978). Identities and interactions: An examination of human associations in everyday life (rev.ed.). New York: Free Press.

- Meral, B. F. ve Cavkaytar, A. (2013). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin otizmlili çocuk aileleri üzerinden incelenmesi. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 20-32 .
- Metin-Karaaslan, M. (2015). Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik durumları ile bakım yükünün değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Miller-Kuhaneck, H., & Glennon, T.J. (2001). An introduction to autism and the pervasive developmental disorders. In Miller-Kuhaneck, H. (Ed.), *Autism: A comprehensive occupational therapy approach* (pp. 1-22).
- Mukaddes, N.M. (2013). Otizm spektrum bozuklukları, tanı ve takip. Nobel Tıp Kitabevi.
- Nihira, K., Mink, I. T., & Meyers, C. E. (1985). Home environment and development of slow-learning adolescents: Reciprocal relations. *Developmental Psychology*, 21 (5), 784-794.
- Okutan, H. (2016). Zihin engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumlarının iyimserlik ve psikolojik belirti düzeyleri açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ordu, F. (2005). Farklı gelişen çocukların tanımlanması ve eğitimi. Armoni Yayıncılık.
- Orhan, M. (2010). Okulöncesi özel gereksinimli öğrencileriyle normal gelişim gösteren öğrencilerin sosyal beceri ve problem davranışlarının düzeyi ile öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Orhan, S. (2004). Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin demografik ve psikososyal özelliklerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Orhan, F., & Dağcı, A. (2015). Ergenlikte dini kimliğin inşası: sosyal öğrenme kuramı açısından bir değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 115-132.
- Ozkan, M., Deniz, O., & Sandalci, T. (2002). Experimental study of the effect of top-ring clearance volume on unburned hydrocarbon concentrations. *International Journal of Environment and Pollution*, 18(2), 197-201.
- Özbesler, C. (2001). Çocukluk çağı lösemileri ve sosyal destek sistemlerinin aile işlevlerine etkisi (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Özbesler, C. (2008). Farklı gelişimsel özellikleri olan çocuğa sahip ailelerin sorunları. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 8(1-2), 25-36.
- Özbey, Ç. (2005). Otizm ve otizmlili çocukların eğitimi. *İnkılap Kitapevi*
- Özgür, İ. (2004). Engelli çocuklar ve eğitimi & özel eğitim. *Karahan Kitapevi*.
- Özgüven, İ. E. (2014). Evlilik ve aile terapisi. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özsoy Altuğ, S., Özkahraman Ş., & Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yasadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(9), 69-78.
- Özşenol, F., Ünay, B. Aydın, H. İ., Akın, R., & Gökçay, E. (2002). Engelli bireye sahip ailelerin beklentilerinin ve psiko-sosyal durumlarının incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 44, 188-194.
- Öztürk, S. (2006). İşitme, görme ve ortopedik engelli ilköğretim öğrencilerinin benlik kavramlarının özel eğitim okullarına veya kaynaştırma eğitimine devam etme durumlarına göre incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, Y. (2011). Engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesi (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Paterson, S. (2001). Language and number in down syndrom: The complex developmental trajectory from infancy to adulthood. *Down's Sendrome Res Pract* 7, 79-86.
- Rispler-Chaim, V. (2007). Disability in Islamic Law. Springer.
- Roberts, J. E., Price, J., & Malkin, C. (2007). Language and communication development in down sendrome. *Ment Retard Dev Disabil Res Rev*, 13, 26-35.
- Rodrigo, M. J., & Byrne, S. (2007). Social support and personal agency in at-risk mothers. *Psychosocial Intervention*, 20(1), 13-24.
- Ryde, B. (1990). Anxiety and defence strategies of children with different disabilities, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 63, 183-192.
- Sarı, H. Y. (2010). Zihinsel yetersiz bireylerin sağlık sorunları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(2), 145-15.
- Sarıkaya, S. (2011). Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin stresle başa çıkma düzeylerinin ve yaşam doyumlarının incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sarısoy, M. (2000). Otizmlili ve zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Selikowitz, M. (2008). Down sendrome: The facts. Oxford University Press.

- Serin, G. E. (2012). Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Shahverdi, M., Michels, J., Czaderski, C., & Motavalli, M. (2018). Iron-based shape memory alloy strips for strengthening RC members: Material behavior and characterization. *Construction and Building Materials*, 173, 586-599.
- Shift, Z. I. (1996). Development of children in school's for the mentally retarded, a handbook of contemporary soviet psychology. M. Cole ve I. Mazman (Ed.). Basic Books
- Singer, G. H., Irvin, L. K., & Hawkins, N. (1998). Stress management training for parents of children with severe handicaps. *Mental Retardation*, 26(5), 269-77.
- Singh, V. K., Lin, S. X., & Yang, V. C. (1998). Serological association of measles virus and human herpesvirus-6 with brain autoantibodies in autism. *Clinical Immunology and Immunopathology*, 89(1), 105-108. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9881820/>
- Sivrikaya T., & Çifci Tekinarslan 1. (2013) Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 17-29.
- Sokolski, D.M. ve S. S. Hendrick. (1999). Marital satisfaction. *American Journal of Family Therapy*. 26. (39-49).
- Sorias, O. (1988). Sosyal destek kavramı. *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(1), 353-357.
- Sorias, O. (1989). Sosyal desteğin değerlendirilmesi I: Kullanılan ölçüm araçlarının gözden geçirilmesi. *Psikoloji Seminer Dergisi*, 6-7, 19-26.
- Strachan, J.W. (2005). Fathers of children with educational disabilities: The role of stress in life satisfaction. The Florida State University.
- Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları: Yayınlar/Araştırmalar (1980-2005). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2) 15-23.
- Spina, R., Sorokowski, P., Sorokowski, P., Randall, A. K., Groyecka, A., Frackowiak, T., ... & Sorokowska, A. (2017). Marital Satisfaction, Sex, Age, Marriage Duration, Religion, Number of Children, Economic Status, Education, and Collectivistic Values: Data from 33 Countries.
- Sucuoğlu, B. (Ed.). (2015). Zihin engelliler ve eğitimleri. Kök Yayıncılık.

- Şahin, M., Aydın, B., Sarı, S. V., Kaya, S., & Pala, H. (2012). Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamın rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 827-836.
- Şengül, S., & Baykan, H. (2012) Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14, 30-39.
- Tavşancıl, E. (2002). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Nobel Yayıncılık.
- Terzi İlhan, S. & Ş. Işık (2017). Evli bireylerin ilişki bağlanımları: yatırım modeli temelli nitel bir çalışma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 15(2). (184-199).
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 1-11.
- Tezel, Ş., & Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir? *Aile ve Toplum*.
- Tezer E. (1996). Evlilik ilişkisinden sağlanan doyum: Evlilik yaşam ölçeği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 1-7.
- Thackery, E., Harris, M. (Eds.). (2003). *The gale encyclopedia of mental disorders*. (Vol.2). Gale Group
- Toprak F. (2018) Zihinsel engelli ve üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumları, yaşam kaliteleri ve sosyal destek algılarının karşılaştırılması (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan Gürhopur F.D., & İşler Dalgıç A. (2017). Zihinsel yetersiz çocuğu olan ebeveynlerde aile yükü. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(1), 9-16.
- Twoy, R. (2007). Coping Strategies Used by parents of children with autism. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 19(5), 251-260.
- Ümmet, D. (2017). Genel psikolojik sağlık ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide evlilik uyumunun aracı rolü. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(1), 159-175.
- Üstüner, F. (2008). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı sorunların incelenmesi. *Öz-Veri Dergisi*, 5 (2), 1279-1292.
- Van Engeland, H. & Buitelaar, J.K. (2008). *Autism spectrum disorders*. Rutter's Child and Adolescent Psychiatry. Blackwell Publishing. Massachusetts
- Vural-Batık, M. (2010). Psikolojik destek programının zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin umutsuzluk ve iyimserlik düzeylerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 64-87.

- Whisman A. M. (2006). Childhood trauma and marital outcomes in adulthood. *Personal Relationships*, 13, 375–386.
- Whisman, M. A., & Baucom, D. H. (2012). Intimate relationships and psychopathology. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15(1), 4-13.
- White, L. K. (1983). Determinants of Spousal Interaction: Marital Structure or Marital Happiness. *Journal of Marriage and Family*. 43(3), 511-519.
- Yalçın H, 2004. Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(24), 250-61.
- Yavuz, F. (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sosyal dışlanma sorunsalı üzerine bir araştırma (Yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yıldırım, C. (1998). Bilimin öncüleri. TÜBİTAK.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(13), 81-87.
- Yılmaz, İ., & Ayçe, M. T. (2020). Koronavirüs (Covid-19) afişlerinde yer alan piktogramların grafik tasarım çerçevesinde incelenmesi. *Pearson Journal*, 5(9), 74-899.
- Zilan Keskin, C. (2015). Zihinsel engelli çocukların annelerinin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörler ve aleksitimi düzeyleri ile ilişkisi (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment*, 52(1), 30-41.

VERİ TABANLARI VE İNTERNET SİTELERİ

Fatsa. (2015).

http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Bedensel%20Ve%20S%C3%BCre%C4%9Fen%20Hastal%C4%B1klar.pdf, Erişim tarihi: 03.12.2024

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 01 Ekim, 2018 tarihinde

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_07072018.pdf, Erişim tarihi: 07.02.2024

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). 2 Nisan dünya otizm farkındalık günü.

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/ruhsagligi-haberler/2-nisan-d%C3%BCnya-otizmfark%C4%B1ndal%C4%B1kg%C3%BCn%C3%BC.html>, Erişim tarihi: 01.12.2023

EKLER

Ek-A. Tez Etik Kurul Onay Formu

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	CENNET TANSU TÜRKER
ÖĞRENCİ NO	2022011034
TEL. NO.	
E - MAIL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERİŞ / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP, YAPILMADIĞI	2023 / 2024- GÜZ / BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ile evlilik doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi
TEZİN AMACI	Özel bakıma gereksinim duyan zihinsel ya da fiziksel engelli çocukların ebeveynleri ve sağlıklı bir biçimde gelişim göstermekte olan çocukların ebeveynleri arasında bulunan sosyal destek algısı ve evlilik doyumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda literatüre katkıda bulunulması amaçlanmıştır.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Bu çalışmada zihinsel ve bedensel engeli bulunan çocuğa ve ebeveynlerin yaşamış olduğu sıkıntılarının daha iyi anlaşılmasına önem verilmiştir. Yapılan bu çalışmanın özel gereksinim ihtiyacı duyan çocuklara ve ebeveynlerine destek olacağı düşünülmüştür. Özel gereksinimli çocuk ve ebeveynlerinin anlaşılmasına yardımcı olacağı hedeflenmektedir.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	GÖNÜLLÜ KATILIMCILAR
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBE Sİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇE Sİ)	GÖNÜLLÜ KATILIMCILAR

YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	GÖNÜLLÜ KATILIMCILAR					
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAĞI	EVLİLİK DOYUM ÖLÇEĞİ VE ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ					
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) (1) Sayfa EVLİLİK DOYUM Ölçeği. 2) (1) Sayfa ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ 3) (1) Sayfa KİŞİSEL BİLGİ Formları.					
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: CENNET TANSU TÜRKER		ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır. TARİH:19 /04/ 2024				
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU						
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.						
2. Anılan konu PSİKOLOJİ faaliyet alanı içerisine girmektedir.						
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI			
Adı - Soyadı: KAHRAMAN KIRAL	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: ŞÜKRÜ UĞUZ	Adı - Soyadı: MURAT KOÇ			
Unvanı: DR.ÖĞR.ÜYESİ	Unvanı:	Unvanı: PROF.DR.	Unvanı: PROF.DR.			
İmzası:	İmzası:	İmzası:	İmzası:			
19.04.2024	 / / 20....	19.04.2024	19.04.2024			
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Şirvan KALSIN	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmzası :	İmzası :	İmzası :	İmzası :	İmzası :	İmzası :	İmzası :
..... / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....	 / / 20....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE		Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, / / 20..... - / / 20..... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE						
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

Ek-B. Bilgilendirilmiş Onam Formu

ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK KURULU

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Bu formun amacı katılmanız rica edilen araştırma ile ilgili olarak sizi bilgilendirmek ve katılmanız ile ilgili izin almaktır.

Bu kapsamda “Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynler İle Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları İle Evlilik Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı araştırma “Cennet Tansu TÜRKER” tarafından **gönüllü katılımcılarla** yürütülmektedir. Araştırma sırasında sizden alınacak bilgiler gizli tutulacak ve sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır. Araştırma sürecinde konu ile ilgili her türlü soru ve görüşleriniz için aşağıda iletişim bilgisi bulunan araştırmacıyla görüşebilirsiniz. Bu araştırmaya **katılmama** hakkınız bulunmaktadır. Aynı zamanda çalışmaya katıldıktan sonra çalışmadan **çıkabilirsiniz**. Bu formu onaylamanız, **araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** anlamına gelecektir.

Araştırmayla İlgili Bilgiler:

Araştırmanın Amacı: Özel bakıma gereksinim duyan zihinsel ya da fiziksel engelli çocukların ebeveynleri ve sağlıklı bir biçimde gelişim göstermekte olan çocukların ebeveynleri arasında bulunan sosyal destek algısı ve evlilik doyumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın sonuçlarının literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

Araştırmanın Nedeni: Özel ve normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine destek olmak.

Süresi:.....

Araştırmanın Yürütüleceği Yer: Erdemli’de yaşayan gönüllü ebeveynler.

Çalışmaya Katılım Onayı:

Katılmam beklenen çalışmanın amacını, nedenini, katılmam gereken süreyi ve yeri ile ilgili bilgileri okudum ve gönüllü olarak çalışma süresince üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunuldu. Bu çalışma ile ilgili faydalar ve riskler ile ilgili bilgilendirildim.

Bu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Islak imzası ile***)

Adı-Soyadı:

İmzası***:

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Cennet Tansu TÜRKER

e-posta:

İmzası: Enstitü müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.

***Online yapılacak uygulamalarda, ıslak imza yerine, bilgilendirilmiş onam formunun anketin ilk sayfasındaki en üst bölümüne yerleştirilerek katılımcıların kabul ediyorum onay kutusunu işaretlemesinin istenilmesi gerekmektedir.

Ek-C. Ölçek Formu

Sayın Katılımcı;

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. üyesi Kahraman KIRAL danışmanlığında Psk. Cennet Tansu Türker tarafından 'Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ile Evlilik Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi' isimli yüksek lisans tez çalışması yürütölmektedir. Bu çalışmanın amacı; özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ile evlilik doyumları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmmanın Mersin'in Erdemli ilçesinde bulunan özel eğitim kurumlarındaki çocukların aileleri ile yapılması planlanmaktadır. Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, "Evlilik Doyum Ölçeği" ve "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği" ile veri toplanacaktır.

Sizden, bilgi toplama aracı olarak hazırlanan toplam 34 sorudan oluşan anketimizi cevaplandırmanız istenecektir. Anket sorularının cevaplandırmak yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır. Bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbestsiniz. Çalışmaya katılım gönüllölük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyoruz. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmak isterseniz aşağıdaki kutucuğu (X) Evet şeklinde işaretleyiniz. Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır. Bu araştırma kapsamında vereceğiniz cevaplarınız gizli tutulacak ve hiçbir şekilde sizin isminiz belirtilerek açıklanmayacaktır. Çalışmaya katılmama ya da kabul ettikten sonra vazgeçme hakkına sahiptir.

Araştırma ile her türlü soru ve görüşleriniz için "....." mail adresinden ulaşabilirsiniz.

Araştırmaya katılmayı onaylıyor musunuz?

() Evet () Hayır

EK-D. Kişisel Bilgi Formu**Cinsiyet:** ☐ Kadın ☐ Erkek**Yaş:** ☐ 25 yaş altı ☐ 26-35 yaş arası ☐ 36-45 yaş arası ☐ 46 yaş ve üzeri**Eğitim Durumu:** ☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek Lisans/Doktora**Meslek:** ☐ İşçi ☐ Memur ☐ Özel Sektör ☐ Emekli ☐ Diğer**Gelir Düzeyi:** ☐ Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek**Kaç Çocuğunuz Var:** ☐ 1 çocuk ☐ 2 çocuk ☐ 3 çocuk ☐ 4 çocuk ve üzeri**Ne Kadar Süredir Evlisiniz:** ☐ 5 yıldan az ☐ 5-10 yıl arası ☐ 11-20 yıl arası ☐ 21 yıl ve üzeri**Çocuğunuz:** ☐ Özel Gereksinimli Çocuk ☐ Normal Gelişim Gösteren Çocuk**Çocuğunuzun Tanısı:** ☐ Zihinsel ☐ Fiziksel ☐ Otizm

EK-E. Evlilik Doyum Ölçeği

Aşağıda evlilik ilişkiniz ile ilgili birtakım ifadeler bulunmaktadır. Her ifadeyi dikkatlice okuduktan sonra yanındaki kutularda bulunan seçeneklerden size uygun olan seçeneği (X) ile işaretleyiniz lütfen hiçbir ifadeyi boş bırakmayınız. İçten ve doğru verdiğiniz yanıtlar için teşekkür ederiz.	Bana hiç uygun değil	Bana uygun değil	Bana biraz uygun	Bana uygun	Bana tamamen uygun
1. Eşimin bana değer vermediğini hissediyorum.	1	2	3	4	5
2. Ailelerimizin evliliğimize müdahale etmeleri ilişkimizi olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
3. Eşimin bedenini iyi tanırım.	1	2	3	4	5
4. Eşim cinsel açıdan yeterlidir.	1	2	3	4	5
5. Eşimin anne ve babasına evliliğinden daha çok önem vermesi beni mutsuz ediyor.	1	2	3	4	5
6. Eşimle olan cinsel yaşamımda ön sevişme önemli bir yer tutuyor.	1	2	3	4	5
7. Cinsel yönden eşimle uyumluyum.	1	2	3	4	5
8. Eşimin bana güven duymadığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
9. Eşimle her ikimizde cinsel doyuma ulaşıyoruz.	1	2	3	4	5
10. Bir topluluk içinde eşim beni komik duruma düşürür.	1	2	3	4	5
11. Eşimin ailesi ile birlikte yaşamak benim için bir kabustur.	1	2	3	4	5
12. Eşimin ailesinin etkisinde kalması evlilik ilişkimizi kötü etkiliyor.	1	2	3	4	5
13. Eşimin ailesine hayır diyememesi beni mutsuz ediyor.	1	2	3	4	5

EK-F. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Aşağıda 12 cümle ve her bir cümle altında da cevaplarınızı işaretlemek için 1'den 7'ye kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlenin her birine bir işaret koyarak cevaplarınızı veriniz.

Lütfen hiçbir cümleyi cevapsız bırakmayınız. Sizce doğruya en yakın olan rakamı işaretleyiniz.

1. Ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya çalışır.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

2. İhtiyacım olan duygusal yardım ve desteği ailemden (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) alırım.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

3. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

4. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

5. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

6. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

7. Sorunlarımı ailemle (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

8. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

9. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

10. Kararlarımı vermede ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

11. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle evet

EK-G. Çağ Üniversitesi SOBE Tez Etik İzin Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.04.04-2400003443
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hk.

25.04.2024

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: Rektörlük Makamının 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazısı.

İlgi tarihli yazı kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programında tez aşamasında kayıtlı Cennet Tansu DOĞRU isimli öğrenciye ait tez evraklarının "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayı" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : Öğrenciye Ait Dosya.

EK-H. Çağ Üniversitesi Rektörlüğü Tez Etik İzin İstek Formu

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2400003674
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

06.05.2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 22.04.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400003351 sayılı yazınız.
b) 25.04.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400003443 sayılı yazınız.
c) 19.04.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400003293 sayılı yazınız.
ç) 17.04.2024 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2400003192 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen Mertcan ÇİFTKOÇ, Zekeriya DURMAZ, Cennet Tansu DOĞRU, İlker ALTUN, Berfin OĞRAŞ ve İnci AKKUZU isimli öğrencilerimize ait tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör